

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

NERIJUS ŠMITAS
ADMINISTRACINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA
„JURIDINIŲ ASMENŲ ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS
PROBLEMATIKA: ARGUMENTAI UŽ IR PRIEŠ“

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – dokt. Linas Meškys

Konsultantas- doc. dr. Stasys Šedbaras

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS.....	3
DĖSTOMOJI DALIS.....	8
1. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos.....	8
1.1. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos, neigiančios juridinio asmens savarankiškumą.....	8
1.2. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos, pripažįstančios juridinį asmenį savarankišku teisinių santykių dalyviu.....	9
2. Administracinės atsakomybė kaip negatyvioji teisinė atsakomybė.....	11
2.1. Teisinės atsakomybės rūšys.....	11
2.2. Specialieji administracinės atsakomybės požymiai.....	12
3. Argumentų „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę ir argumentų „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę analizė.....	15
3.1. Argumentai „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę.....	15
3.1.1. „Ekonominės sankcijos“ kaip administracinės atsakomybės instituto dalis.....	15
3.1.1.1. „Ekonominių sankcijų“ sąvoka ir požymiai.....	17
3.1.1.2. „Ekonominių sankcijų“ teisinės prigimties aiškinimo teisminėje praktikoje problematika.....	19
3.1.2. Juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės problematika.....	32
3.2. Argumentai „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę.....	43
3.2.1. Juridinio asmens kaltės nustatymo problematika.....	43
3.2.1.1. Griežtos atsakomybės teorija.....	45
3.2.1.2. Netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorija.....	50
3.2.1.3. Indentifikacijos (alter ego) teorija.....	51
3.2.1.4. Corporate culture teorija.....	53
3.2.2. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematika.....	57
3.3. Reziümė dėl juridinių asmenų administracinės atsakomybės būtinumo.....	62
IŠVADOS.....	65
PASIŪLYMAI.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	74
SANTRAUKA VOKIEČIŲ KALBA(ZUSAMMENFASSUNG).....	75

IVADAS

Temos problematika. Administracinės teisės teorijoje iki šiol visuomet buvo įprasta manyti, jog už padarytus administracinius teisės pažeidimus gali ir privalo atsakyti tik veiksnus fizinis asmuo. Tačiau pasikeitęs valstybės socialinis ir ekonominis gyvenimas, kuris ženkliai transformavosi atkūrus nepriklausomybę, sąlygojo tai, kad administracinės teisės normų reguliuojamuose teisiniuose santykiuose lygiateisiais pagrindais kartu su fiziniiais asmenimis pradėjo dalyvauti ir „dirbtiniai“ teisės dariniai - juridiniai asmenys. Minėti asmenys, siekdami savo steigėjų nustatytų tikslų, savo veikloje neretai grubiai pažeidžia imperatyvius įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimus, kas savo ruožtu sąlygoja ir didelės žalos valstybei, aplinkai ar patiems gyventojams padarymą. Vienintelė šiuo metu galima administracinio poveikio priemonė, numatyta galiojančiame Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – ATPK), kurios pagalba valstybės institucijos gali daryti poveikį privalomų teisės aktų reikalavimų nesilaikančiam juridiniam asmeniui, yra juridinio asmens vadovo administracinė atsakomybė. Tačiau neretai atsitinka taip, jog administracinės nuobaudos, kurios yra skiriamos juridinių asmenų vadovams už privalomų reikalavimų nesilaikymą, kelis ar net keliasdešimt kartų yra mažesnės už naudą, kurią juridinis asmuo gauna nesilaikydamas šių privalomų reikalavimų. Minėtos aplinkybės leidžia manyti, jog galiojančiame ATPK numatytas juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės institutas metu nebėra pakankamai efektyvus, todėl pats laikas pradėti ieškoti efektyvesnių administracinio poveikio priemonių juridinių asmenų atžvilgiu taikymo galimybių.

Vienas iš galimų šios problemos sprendimo būdų, kurį 2004 m. lapkričio 3 d. ATPK projekte pasiūlė ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, yra juridinių asmenų administracinės atsakomybės įtvirtinimas. Tačiau, kaip parodė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) taikymo praktika¹, juridinio asmens atsakomybės institutas gali būti visiškai neefektyvus ir praktikoje beveik nenaudojamas. Todėl galima manyti, kad teorinė diskusija turėtų prasidėti ne nuo klausimo, kaip įtvirtinti juridinio asmens administracinę atsakomybę, nagrinėjimo, bet nuo sistemiško įvertinimo, ar apskritai reikalinga savarankiška juridinio asmens administracinė atsakomybė, t. y. būtina aiškiai įvertinti, kokie argumentai skatina taikyti juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei kokie argumentai siūlo jos atsisakyti. Būtent ši problema ir bus nagrinėjama šiame darbe, siekiant nustatyti: ar visgi yra būtina savarankiška juridinių asmenų administracinė atsakomybė?

¹ Mūsų žiniomis, nuo 2003 m. gegužės 1 d., kai įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, iš esmės nebuvo baigta nei viena baudžiamoji byla, kurioje juridinis asmuo būtų sėkmingai patrauktas baudžiamajon atsakomybėn už padarytas nusikalstamas veikas.

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. Nors Lietuvos civilinė teisė pasižymi darbų, nagrinėjančių juridinių asmens prigimtį, jo atsakomybės problemas, gausa, administracinės teisės teorijoje ši tema, kaip bebūtų keista, kol kas yra praktiškai nenagrinėta. Dauguma autorių, kurie nagrinėja administracinių teisės pažeidimo subjekto kaip administracinio teisės pažeidimo elemento problematiką, savo darbuose apsiriboja nurodymu, kad juridinio asmens administracinė atsakomybė Lietuvoje yra kol kas negalima, todėl savo darbuose visą dėmesį skiria tik fizinio asmens administracinei atsakomybei. Tik paskutiniu metu Lietuvos administracinės teisės teorijoje pagaliau atsiranda darbų, kuriuose pradedami analizuoti kai kurie juridinio asmens kaip administracinės atsakomybės subjekto problemos aspektai: „ekonominių sankcijų“ kaip administracinio poveikio priemonių teisinės prigimtys problemas savo vadovėlyje „Administracinė atsakomybė“² yra analizavęs S. Šedbaras, apie šių sankcijų administracinę teisinę prigimtį taip pat yra užsiminę ir kiti autoriai³. Be to, juridinio asmens kaltės administracinėje teisėje nustatymo problemas savo darbuose taip pat ne kartą yra analizavęs ir L. Meškys⁴. Tačiau sisteminės analizės, kurios metu būtų sprendžiama, ar apskritai reikalinga savarankiška juridinių asmenų administracinė atsakomybė, mūsų žiniomis, nei Lietuvos, nei užsienio šalių administracinės teisės kol kas nebuvo. Dėl šios priežasties šiame darbe pirmenybė yra teikiama Lietuvos Respublikos teisės aktų bei teisminės praktikos analizei, pasinaudojant, kiek tai įmanoma, ir negausia administracinės teisės doktrina (pažymėtina, kad ir užsienio šalių administracinėje teisėje, gal tik išskyrus juridinių asmenų kaltės nustatymo problemas⁵, visi kiti juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematikos aspektai yra praktiškai beveik nenagrinėti)

Reikia pastebėti, kad darbe nagrinėjama tema paskutiniu metu tampa reikšminga ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu, kadangi, nepaisant to, kad nebuvo priimtas 2004 m. Teisingumo ministerijos pasiūlytas ATPK projektas, akivaizdu, jog juridinių asmenų administracinę atsakomybę į ATPK bus siūloma įtraukti ir ateityje. Todėl manytina, kad įstatymų leidėjui darbe nagrinėjamos problemos gali būti aktualios tuo, kad gali galutinai paskatinti apsispręsti dėl juridinių asmenų administracinės atsakomybės būtinumo.

Todėl **darbo tikslas** – išskirti pagrindinius argumentus „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei juos palyginus įvertinti juridinių asmenų administracinės atsakomybės įtvirtinimo būtinybę.

² S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 71, 207-214.

³ A. Abramavičius. V. Mikelėnas. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999. P. 10.

⁴ L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai// Jurisprudencija, 2006, Nr. 4 (82). P. 61-69.; L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės įtvirtinimo galimybė// Jurisprudencija, 2006. Nr. 9(87), P. 76-83.

⁵ Б. В. Россинский. Административная ответственность. Москва: Издательство НОРМА, 2004. С. 3. А. Б. Агапов. Административная ответственность: Учебник. Москва: Статут. С 12.

Darbo uždaviniai:

- ♦ atskleisti Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintų „ekonominių sankcijų“ teisinę prigimtį;
- ♦ išanalizuoti ir įvertinti pagrindinius juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės instituto, įtvirtinto galiojančiame ATPK, trūkumus.
- ♦ aptarti juridinio asmens kaltės nustatymo problematiką;
- ♦ aptarti administracinės atsakomybės taikymo neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų atžvilgiu problematiką.

Objektas – teisiniai santykiai, atsirandantys taikant administracinę atsakomybę už juridinių asmenų padarytus teisės pažeidimus.

Dalykas – juridinių asmenų atsakomybė taikant „ekonomines sankcijas“, juridinio asmens vadovo administracinę atsakomybę už juridinio asmens padarytus pažeidimus, kaltės nustatymo procesas juridinių asmenų administracinės atsakomybės atveju bei neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinę atsakomybę.

Hipotezė – juridinių asmenų administracinę atsakomybę yra būtina administracinės atsakomybės instituto dalis, kurios pagalba įstatymų leidėjas galėtų daryti efektyvų teisinį poveikį juridiniams asmenims.

Metodai:

- ♦ Struktūrinės - funkcinės analizės metodo pagalba juridinio asmens administracinę atsakomybę darbe yra analizuojama kaip viena iš sudėtinių administracinės atsakomybės instituto dalių, šio metodo pagalba išskiriami bendri administracinės atsakomybės ir „ekonominių sankcijų“ požymiai, kas savo ruožtu leidžia įvertinti šių prievartos priemonių priskyrimo administracinės atsakomybės institutui galimybę.
- ♦ Analitinis – kritinis metodas darbe naudojamas vertinant egzistuojančio teisinio reguliavimo, reglamentuojančio juridinių asmenų vadovų administracinę atsakomybę, trūkumus.
- ♦ Dokumentų analizės metodas darbe naudotas kaip pagrindinis empirinis metodas, kurio pagalba buvo analizuojami ir lyginami Lietuvos Respublikos teisės aktai, būsimų įstatymų projektai, bei su nagrinėjama tema susijusi teisminė praktika, taip pat ir negausi Lietuvos ir užsienio šalių administracinės teisės doktrina, siekiant išskirti pagrindinius argumentus „už“ ir „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę.
- ♦ Lyginimo metodas darbo pabaigoje yra naudojamas „pasverti“, palyginti ir įvertinti, kurie iš darbe nurodytų argumentų „už“ juridinių asmenų

administracinę atsakomybę ar „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę vis dėlto turėtų būti laikomi svaresniais. Šio lyginimo pagrindu darbo pabaigoje tikrinama įvade iškelto hipotezės, jog juridinių asmenų administracinę atsakomybę yra būtina administracinės atsakomybės instituto dalis, kurios pagalba įstatymų leidėjas gali daryti efektyvų teisinį poveikį juridiniams asmenims, teisingumas.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos:

Problema – teorinis arba praktinis uždavinys, reikalaujantis praktinio sprendimo⁶.

Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ir ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ir atsakovu teisme⁷.

Administracinė atsakomybė – tai savarankiška teisinės atsakomybės rūšis, taikoma administracinio proceso teisės normų nustatyta tvarka administracinės teisės pažeidimus padariusiems asmenims, skiriant jiems įstatymų nustatytas administracines nuobaudas, kuriomis siekiama užtikrinti teisinę tvarką įgyvendinant valstybės valdymą⁸.

Darbo struktūra:

Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, sudaryta iš 3 skyrių, bei išvados. Darbo *įvade* trumpai pristatoma nagrinėjamos temos problematika, aktualumas ir mokslinis naujumas, apibrėžiamas objektas, dalykas, metodai, nurodoma autoriaus iškelta hipotezė bei apibrėžiamos pagrindinės darbe naudojamos sąvokos. Siekiant paaiškinti, kas apskritai yra juridinis asmuo, kaip jis buvo ir yra suvokiamas skirtingais laikotarpiais ir, svarbiausia, kada jis gali būti laikomas savarankišku administracinės atsakomybės subjektu, *pirmoje darbo dalyje* pateikiamos dvi, visiškai skirtingai juridinio asmens esmę aiškinančių teorijų grupės. Atsižvelgiant į tai, kad darbe yra nagrinėjama būtent juridinio asmens **administracinės** atsakomybės problematika, *antroje šio darbo dalyje* trumpai aptariami pagrindiniai administracinės atsakomybės požymiai, kurie leidžia atriboti ją nuo kitų egzistuojančių teisinės atsakomybės rūšių, taip pat aiškumo dėlei pateikiama ir administracinės atsakomybės sąvoka. Administracinės atsakomybės požymių išskyrimas reikšmingas ir tuo, kad sekančioje šio darbo dalyje, lyginant administracinės atsakomybės ir „ekonominių sankcijų“ požymius, bus vertinama, ar atsakomybė, už kurią gali būti taikomos šios prievartos priemonės, turėtų būti laikoma administracine atsakomybe. Atsižvelgiant į ribotą magistro baigiamojo darbo apimtį, šiame darbe nebus analizuojami visi įmanomi argumentai „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei argumentai „prieš“ prieš šių asmenų administracinę atsakomybę, o tik tie, kurie, mūsų nuomone, yra svarbiausi,

⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 623.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.

⁸ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 72.

siekiant įvertinant, ar apskritai reikalinga savarankiška juridinių asmenų administracinė atsakomybė. Todėl *trečiajame darbo skyriuje*, kuris iš esmės buvo padalinta į dvi dalis, kaip pagrindiniai argumentai „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę analizuojamos eilėje Lietuvos Respublikos įstatymų įtvirtintos „ekonominės sankcijos“ bei galiojančiame ATPK įtvirtinto juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės instituto trūkumai, tuo tarpu kaip argumentai „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę yra vertinama juridinio asmens kaltės nustatymo bei neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematika. Atsižvelgiant į darbo pradžioje iškeltą hipotezę, trečiasis darbo skyrius yra baigiamas argumentų „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę palyginimu, kurio pagrindu yra vertinamas darbo pradžioje iškeltos hipotezės teisingumas. Atlikto tyrimo rezultatai yra apibendrinami darbo pabaigoje pateiktose *išvadose*, o nagrinėjimo metu išsakytos pastabas yra apibendrinamos pateiktuose *pasiūlymuose*. Magistro baigiamasis darbas yra baigiamas tyrimo metu naudotos *literatūros sąrašo* nurodymu bei pateikus darbo *santraukas lietuvių ir vokiečių kalba*.

DĖSTOMOJI DALIS

1. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos

Prieš pradedant kalbėti apie atskiras juridinio asmens esmės aiškinimo teorijas, reikia pasakyti, kad juridinis asmuo kaip teisinis institutas yra būdingas praktiškai visoms teisės sistemoms, tačiau ne visose iš jų juridiniam asmeniui yra suteikiamas analogiškas teisinis statusas: vienoje šalyje juridinis asmuo savo teisine padėtimi iš esmės yra prilyginamas fiziniams asmenims ir yra laikomas savarankišku teisės subjektu, kitose - akcentuojamas juridinio asmens „dirbtinumas“. Todėl priklausomai nuo to, ar juridiniam asmeniui yra suteikiamas savarankiškas teisinis subjektiškumas, gali būti skiriamos dvi didelės ir kardinaliai priešingai juridinio asmens esmę aiškinančių teorijų grupės: pirmoji, kuriai reikėtų priskirti fikcijos, juridinio asmens neigimo ir juridinio asmens kaip sutarčių visumos teorijas, juridinį asmenį laiko „dirbtiniu“ teisės dariniu, tuo tarpu antroji teorijų grupė, kuriai visų pirma atstovauja realybės (organinė) teorija, pripažįsta, kad juridinio asmens negalima tapatinti su jį sudarančiais fiziniais asmenimis. Toliau apie kiekvieną iš minėtų teorijų šiek tiek išsamiau.

1.1. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos, neigiančios juridinio asmens savarankiškumą

Pradžiai reikėtų pažymėti, kad žmonių susivienijimai kaip teisės subjektai buvo minimi dar Hamurabio kodekse⁹, tačiau nei šis kodeksas, nei vėliau atsiradusi romėnų teisė nedarė jokio skirtumo tarp „asmens“ ir „žmogaus“ sąvokų. Pradžią aiškiam šių sąvokų atribojimui davė popiežiaus Innokentijaus IV iniciatyva XIII a. kanonų teisėje sukurta *fikcijos teorija*, kuri bažnytinius darinius aiškino kaip žmonių sąmonės produktą, neturintį nei kūno, nei savarankiškos valios (*personae ficta*), tačiau galintį dalyvauti teisiniuose santykiuose savo, o ne jį sudarančių asmenų vardu¹⁰.

Kanonų teisės sukurta fikcijos teoriją XIX a. išplėtojo vokiečių mokslininkas K. Savinji ir jo šalininkai (G. Puchta, E. Bierling), kurie teigė, kad vienintelis tikras teisės subjektas gali būti tik žmogus. Nepaisant to, kad galiojančios teisės normos, atsižvelgdamos į visuomenės poreikius, savarankiškais teisės subjektais gali pripažinti ir dirbtinius darinius – žmonių grupes, tačiau tokie dariniai gali būti kuriami išimtinai tik kaip teisinės technikos priemonė, kaip teisinė

⁹ A. Abramavičius. V. Mikelėnas. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, P. 252.

¹⁰ Ten pat, P. 253.

„fikcija“, kurią konkretūs fiziniai asmenys panaudoja savo tikslams pasiekti¹¹. Teorijoje yra pažymima, kad pagrindinis šios teorijos trūkumas – juridinio asmens įvardijimas fikcija. Žodis „fikcija“ reiškia nesamą, pramanytą, tikrovės neatitinkantį dalyką, tuo tarpu žmonių susivienijimai, organizacijos turi atskirą realiai egzistuojantį turtą, savarankiškas funkcijas, teises ir pareigas¹².

Labai panašiai juridinio asmens esmę aiškina ir *juridinio asmens neigimo teorija*, kuri teigia, kad teisėje apskritai reikėtų atsisakyti fikcijų. Tikrovėje egzistuoja ne atskiri žmonės su savo privačiais interesais, o žmonių solidarumas. Todėl, šios teorijos šalininkų nuomone, tikrovės negalima maskuoti fiktyviomis teisinėmis sąvokomis, tokiomis kaip juridinis asmuo ir pan., o socialinius santykius būtina reglamentuoti, atsižvelgiant į kolektyvinius žmonių interesus. Tai, kas teisėje yra vadinama juridiniu asmeniu, iš tikrųjų tėra kolektyvinis turtas, priklausantis didesniajam ar mažesniajam ratui žmonių¹³. Šios teorijos trūkumas yra tai, jog ji nepagrįstai juridinį asmenį sutapatina su kolektyviniu turtu: šiuolaikinėje visuomenėje juridinis asmuo nuosavybės teise gali priklausyti ne keliems, o vienam savininkui (individuali įmonė, akcinė bendrovė, turinti tik vieną akcininką ir t.t.).

Kiek kitaip juridinio asmens esmę aiškina *juridinio asmens kaip sutarčių visumos teorijos* šalininkai, kurie teigia, kad rinkos dalyviai, siekdami kolegialiai vykdyti tam tikrą veiklą, tai gali padaryti dviem būdais: 1) asmeniškai sudarinėti dvišales ir daugiašales sutartis su kitais rinkos dalyviais; arba 2) sudaryti sutartį su tam tikru subjektu, kuris koordinuos jų ekonominę veiklą, veikdamas jam suteiktą įgalinimų ribose. Antruoju atveju tokiu „koordinatoriumi“ ir yra laikomas juridinis asmuo, kurio esmę sudaro trijų skirtingų rūšių konsensualinių sutarčių visuma: sutartys tarp juridinio asmens dalyvių (steigėjų), sutartys tarp juridinio asmens dalyvių ir pačio juridinio asmens bei sutartys tarp juridinio asmens ir trečiųjų asmenų (kreditorių, skolininkų ir t. t.). Šios teorijos atstovų nuomone, juridinis asmuo nėra realus asmuo, tai greičiau dirbtinis darinys, sukurtas jo dalyvių patogumui¹⁴.

1.2. Juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos, pripažįstančios juridinį asmenį savarankišku teisinių santykių dalyviu

Kardinaliai priešingai, nei aukščiau nurodytos fikcijos, juridinio asmens neigimo ir juridinio kaip sutarčių visumos teorijos, juridinio asmens esmę aiškina *realybės (kitais dar*

¹¹ Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. P.143.

¹² A. Abramavičius. V. Mikelėnas. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, p. 253.

¹³ Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997, p.144

¹⁴ A. Tikniūtė. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai. daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU-V., 2006. P. 27.

adinama organinė) teorija, atsiradusi XIX a. antroje pusėje vokiečių mokslininko O. Gierke iniciatyva. Šios teorijos šalininkų teigimu, juridinis asmuo egzistuoja kaip socialinė realybė, jo teisių ir pareigų apimtis, jo paskirtis ne visiškai sutampa su į jo sudėtį įeinančių fizinių asmenų teisėmis ir pareigomis, jis turi valią ir išlieka net ir pasitraukus jo steigėjams, todėl, šios teorijos šalininkų manymu, valstybė privalo pripažinti juridinio asmens realumą ir suteikti jam tokias pačias teises kaip ir žmogui.¹⁵

Realybės teorijos atstovų L. Michuod ir R. Saleilles teigimu, juridiniam asmeniui, kaip savarankiškam teisės subjektui, yra būdingi šie, žemiau nurodyti požymiai:

- 1) „žmonių kolektyvas, turintis nuolatinį interesą, skirtingą nuo kolektyvo narių individualių interesų;
- 2) atitinkama organizacinė sistema, išreiškianti kolektyvo valią, ją atstovaujanti ir ginanti bendrą interesą;
- 3) žmonių kolektyvo išorinis pripažinimas kaip vieningo, savarankiško teisinių santykių subjekto“¹⁶.

Praktinė realybės teorijos nauda pasireiškė tuo, kad juridinis asmuo pagaliau buvo pripažintas realiai egzistuojančiu asmeniu, veikiančiu nepriklausomai nuo jį sudarančių fizinių asmenų bei turinčiu savarankišką valią, kuri nesutampa su jo veikloje dalyvaujančių žmonių valia. Logiška to pasekmė buvo ir tai, kad juridinis asmuo savo teisine padėtimi buvo prilygintas fiziniam asmeniui, kas savo ruožtu leido jam taikyti visiškai savarankišką atsakomybę, nesutampančią su jo dalyvių atsakomybe.

Apibendrinant visas aukščiau nurodytas teorijas, galima pažymėti, kad kiekviena iš jų turėjo teigiamos įtakos juridinio asmens, kaip teisinio instituto, vystymui, tačiau svarbiausia iš jų vis dėlto reikėtų laikyti realybės (organinė) teoriją, kadangi būtent jos dėka atsirado galimybė juridinį asmenį traktuoti kaip visiškai savarankišką teisinės atsakomybės (civilinės, administracinės ar baudžiamosios) subjektą. Reikia pažymėti, kad net ir Lietuvoje administracinės ir baudžiamosios juridinių asmenų atsakomybės klausimas iš esmės buvo pradėtas tik tuomet, kai, 2001 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui¹⁷, privatiems juridiniams asmenims buvo suteiktas bendrasis civilinis veiksnumas. Dėl galima manyti, kad ***apie juridinį asmenį kaip apie savarankišką administracinės atsakomybės subjektą galima kalbėti tik tais atvejais, jei konkrečios valstybės teisėje yra įtvirtinta realybės (organinė) teorija, kuri laiko juridinį asmenį visiškai savarankišku atsakomybės subjektu.***

¹⁵ J. Kiršienė. V. Pakalniškis. R. Ruškytė. P. Vitkevičius. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 160-161.

¹⁶ A. Abramavičius. V. Mikelėnas. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, P. 254

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

2. Administracinės atsakomybė kaip negatyvioji teisinė atsakomybė

Prieš pradedant analizuoti juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematiką, mūsų nuomone, prieš tai yra būtina apskritai išsiaiškinti, kas yra ta administracinė atsakomybė, kokiais atvejais vienokias ar kitokias valstybės prievartos priemones galime įvardinti kaip administracinės atsakomybės priemones. Detalus administracinės atsakomybės požymių aptarimas mums reikšmingas ir tuo, kad pagal išskirtus administracinės atsakomybės požymius vienoje iš tolimesnių darbo dalių bus vertinama, ar atskiruose įstatymuose numatytas „ekonomines sankcijas“ galima prilyginti ATPK numatytoms administracinėms nuobaudoms. Todėl apie administracinės atsakomybės sąvoką ir jos požymius šiek tiek plačiau.

Apskritai teisinė atsakomybė yra suvokiama kaip teisinis įsipareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu¹⁸. Teorijoje yra įprasta teisinę atsakomybę skirstyti į pozityviąją, kuriai būdingas asmens suvokimas, kad naudodamasis subjektinėmis teisėmis jis privalo vykdyti atitinkamas pareigas ir savanoriškai atlyginti žalą (jei ji buvo padaryta), bei negatyviąją, kuri suprantama kaip valstybės vykdoma akcija, kai valstybė priverčia vieną iš teisinio santykio šalių kitos šalies naudai įvykdyti prievolę arba susiaurina pažeidėjo teises iki jo paties susiaurintų pareigų apimties¹⁹. Būtent apie administracinės atsakomybės, kaip vienos iš negatyviosios atsakomybės rūšių, kurios metu teisės pažeidėjui yra taikomos administracinės sankcijos už administracinių pareigų nevykdymą, subjekto problematiką bus ir kalbama toliau šiame darbe.

2.1. Teisinės atsakomybės rūšys

Greta nurodytos administracinės atsakomybės teisės teorijoje negatyviosios teisinės atsakomybės rūšimis taip pat įprasta laikyti - baudžiamąją, civilinę ir drausminę atsakomybę²⁰.

Baudžiamoji atsakomybė yra laikoma griežčiausia negatyviosios atsakomybės rūšimi, kurią taiko išimtinai teismai už pačius pavojingiausias visuomenei teisės pažeidimus – nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Veikų, kurios gali būti laikomos nusikaltimais ir baudžiamaisiais nusižengimais, baigtinį sąrašą įtvirtina Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas²¹, todėl asmuo gali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, jei yra padaryta veika, turinti visus šiame kodekse nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymius. Baudžiamoji

¹⁸ A. Vaišvila. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 350.

¹⁹ Ten pat, P. 353, 356.

²⁰ S. Vansevičius. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 228-229.

²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1968.

atsakomybė pasižymi ir tuo, kad jos taikymas asmeniui visuomet sukelia ilgalaikio pobūdžio teisinės pasekmės – teistumą, į kurią gali atsižvelgti teismas skirdamas bausmę už pakartotinai padarytą nusikalstamą veiką.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos darbo kodekso²² 236 str., *drausminė atsakomybė* yra taikoma darbo drausmės pažeidimą padariusiam darbuotojui, t. y. fizinio asmens, turinčio darbinį teisnumą ir veiksnumą bei dirbančio už atlyginimą pagal darbo sutartį, atžvilgiu už tai, kad jis netinkamai vykdo arba apskritai nevykdo savo darbo pareigų. Iš išdėstyto matyti, kad drausminė atsakomybė gali būti taikoma išimtinai tik fizinių asmenų atžvilgiu, kurie darbo santykiais yra susiję su drausminę atsakomybę taikančiu subjektu.

Kalbant apie civilinę atsakomybę, reikia pažymėti, kad *civilinės atsakomybės* sąvoka yra apibrėžiama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²³ 6.245 str. 1 d., kurioje teigiama, kad „civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“. Kaip matyti iš pateikto apibrėžimo, pagrindinė civilinės atsakomybės paskirtis – ne nubausti teisės pažeidimą padariusį asmenį (kaip tai yra kitų negatyviosios atsakomybės rūšių – baudžiamosios, administracinės ar drausminės atsakomybės taikymo atveju), bet kompensuoti žalą patyrusio asmens nuostolius (kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija). Pažymėtina ir tai, kad, priešingai nei baudžiamosios ar drausminės atsakomybės taikymo procese, abi civilinio ginčo šalys yra laikomos lygiateisėmis, o šalių ginčas gali būti sprendžiamas tiek teisminėse, tiek arbitražo institucijose.

2.2. Specialieji administracinės atsakomybės požymiai

Administracinei atsakomybei, kaip ir civilinei, baudžiamajai ar drausminei atsakomybei, yra būdingi tam tikri specifiniai požymiai, leidžiantys ją atriboti nuo kitų negatyviosios atsakomybės rūšių:

1) vienas esminių šios atsakomybės požymių yra tai, kad administracinė atsakomybė atsiranda administracinės teisės normų²⁴ pagrindu, kuriose išvardintas išsamus administracinių teisės pažeidimų, nuobaudų ir jas skiriančių institucijų pareigūnų sąrašas.

²² Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-926.

²³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.

²⁴ *Administracinės teisės normomis teorijoje yra laikomos valstybės institucijų priimtose arba patvirtintos, formaliai apibrėžtos, bendrai privalomos elgesio taisyklės, skirtos reguliuoti visuomeninius santykius valstybinio valdymo srityje*// žr. A. Bakaveckas, A. Dziegoraitis, A. Dziegoraitienė, A. Gylys, R. Kalesnykas, B. Pranevičienė, E. Rusinas, S. Šedbaras, A. Urmonas, D. Žilinskas. Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 174.

Pagrindiniu teisės aktu, reglamentuojančiu administracinę atsakomybę, yra laikomas ATPK, tačiau teorijoje taip pat pripažįstama, kad administracinę atsakomybę gali nustatyti ir kiti įstatymai²⁵. Šiuo atžvilgiu reikšmingas ATPK 7 str. 1 d. numatytas administracinių teisės pažeidimų teisenos teisėtumo principas, teigiantis, kad „niekam negali būti taikoma poveikio priemonė už administracinį teisės pažeidimą kitaip, **kaip įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka**“.

2) administracinės atsakomybės taikymo pagrindas – administracinis teisės pažeidimas, t. y. faktinis pagrindas patraukti asmenį administracinės atsakomybės atsiranda tik tais atvejais, kai asmens padarytas pažeidimas turi visus **įstatyme** numatytus administracinio teisės pažeidimo sudėties požymius (ATPK 250 str. 1 d. 1 p.);

3) administracinę atsakomybę visuomet taiko **viešosios teisės srityje veikiančios valstybinio valdymo institucijos (pareigūnai), taip pat teismai**, kurie su baudžiamu asmeniu nėra susiję darbo ar tarnybinio pavaldumo santykiais²⁶;

4) atkreiptinas dėmesys į tai, kad administracinė atsakomybė iš esmės atlieka **prevencinę funkciją**²⁷, t. y. administracinių nuobaudų pagalba siekiama paskatinti teisės pažeidimą padariusį asmenį, taip pat kitus asmenis laikytis privalomų teisės aktų reikalavimų;

5) administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui taikomos įstatymuose numatytos **administracinės nuobaudos**, kurios yra švelnesnės už Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas bausmes, todėl savo ruožtu pažeidėjui neužtraukia teistumo, kaip tai atsitinka baudžiamosios atsakomybės taikymo atveju²⁸;

6) galiausiai pažymėtina ir tai, kad administracinės nuobaudos pažeidėjams yra skiriamos **specialia procesine tvarka**, numatyta ATPK arba kituose administracines nuobaudas nustatančiuose įstatymuose.

Apibendrinus aukščiau nurodytus administracinės atsakomybės požymius, galima teigti, kad **administracinė atsakomybė – tai negatyviosios teisinės atsakomybės rūšis, kuri yra taikoma specialia procesine tvarka valstybinio valdymo institucijų (pareigūnų), teismų administracinės teisės pažeidimus padariusių asmenų atžvilgiu, skiriant jiems administracines nuobaudas, tam, kad teisės pažeidėjas ir kiti asmenys ateityje laikytųsi privalomų teisės aktų reikalavimų**.

Minėtina ir tai, kad, kalbant apie administracinės atsakomybės požymius, teorijoje vienais atvejais yra nurodoma, jog administracinio teisės pažeidimo subjektu gali būti tik fizinis

²⁵ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 70.

²⁶ Б. В. Россинскийю Административная ответственность. Москва: Издательство НОРМА, 2004. С. 3.

²⁷ А. Б. Агапов. Административная ответственность: Учебник. Москва: Статут. С. 12

²⁸ P. Petkevičius. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 13.

asmuo²⁹, kitais atvejais teigiama, kad administracinė atsakomybė gali būti traukiami ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys³⁰. Atsižvelgdami į tai, kad šiame darbe yra nagrinėjama juridinio asmens kaip administracinės atsakomybės subjekto problematika, administracinės atsakomybės subjektas specialiai nebuvo priskirtas prie administracinę atsakomybę identifikuojančių požymių požymis, kadangi nustatyti, ar juridinis asmuo turėtų būti laikomas administracinės subjektu, bus įmanoma tik darbo pabaigoje, visapusiškai ir išsamiai įvertinus juridinių asmenų administracinės atsakomybės privalumus ir trūkumus.

²⁹ Ten pat, P. 13.

³⁰ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 71.

3. Argumentų „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę ir argumentų „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę analizė

3.1. Argumentai „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę

3.1.1. „Ekonominės sankcijos“ kaip administracinės atsakomybės instituto dalis

Argumentų, kurie paskatintų įstatymų leidėją naujajame ATPK projekte įtvirtinti juridinių asmenų administracinės atsakomybės institutą, analizę, mūsų nuomone, reikėtų pradėti taip vadinamų „ekonominių sankcijų“ problematikos nagrinėjimo. Esmė tame, kad Lietuvoje greta ATPK egzistuoja eilė įstatymų, kuriuose numatytos poveikio priemonės (įvardijamos kaip „sankcijos“, „baudos“ ar „ekonominės sankcijos“) gali būti skiriamos ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Didžiausia problema tame, kad jokiame galiojančiame teisės akte įstatymų leidėjas taip ir nėra apibrėžęs, kokiai atsakomybės rūšiai (civilinei, baudžiamajai ar administracinei) būtų reikėtų priskirti minėtas prievartos priemones, todėl iki šiol nėra visiškai aiški šių sankcijų teisinė prigimtis. Šiame darbe nagrinėjamai juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematikai šių sankcijų teisinės prigimtės analizė yra reikšminga tuo, kad pripažinus, jog šios valstybinės prievartos priemonės turėtų būti laikomos administracinės atsakomybės instituto dalimi, savo ruožtu reikėtų konstatuoti ir tai, kad juridinio asmens administracinė atsakomybė Lietuvoje šiuo metu jau egzistuoja praktikoje ir yra įtvirtinta atskiruose įstatymuose. Pasitvirtinus šiai prielaidai, tai būtų vienas rimčiausių argumentų, kuris įpareigotų įstatymų leidėją įtvirtinti juridinio asmens administracinę atsakomybę ir galiojančiame ATPK.

Reikia pastebėti, kad aukščiau nurodytų prievartos priemonių problematika iki šiol Lietuvos administracinėje teisėje yra beveik nenagrinėta, praktiškai vienintelis S. Šedbaras vadovėlyje „Administracinė atsakomybė“³¹, nagrinėdamas juridinio asmens kaip administracinės atsakomybės subjekto požymius, yra detaliau pasisakęs dėl šių sankcijų teisinės prigimtės bei panagrinėjęs su šiuo klausimu susijusią teisminę praktiką. Tačiau net ir šio autoriaus išsakytą nuomonę nagrinėjamai problemai tinka tik iš dalies, kadangi ji yra paremta tik iki 2001 m. buvusios teisminės praktikos analize, tuo tarpu nuo 2001 m. „ekonominių sankcijų“ prigimtės aiškinimas teisminėje jurisprudencijoje yra ženkliai pasikeitęs. Visų kitų Lietuvos autorių,

³¹ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, P. 71, 207-214

nagrinėjusių administracinio teisės pažeidimo subjekto kaip administracinio teisės pažeidimo sudėties objektyviosios pusės elemento problematiką, darbuose apie „ekonominės sankcijas“ apskritai nieko nėra užsimenama, todėl vieningai laikomasi nuomonės, jog administracinės atsakomybės subjektu gali būti tik veiksnus, pakaltinamas fizinis asmuo³². Galima manyti, kad tokią išvadą šiuos autorius paskatino padaryti ir galiojančio ATPK³³ II skyriaus I bendrosios dalies antrasis skirsnis „Administracinis teisės pažeidimas“, kuriame įstatymų leidėjas aiškiai nurodė, jog administracinio teisės pažeidimo subjektu gali būti laikomas tik veiksnus fizinis asmuo: pvz., šio kodekso 12 straipsnis numato, jog „administracinė atsakomybė traukiami asmenys, kuriems iki administracinio teisės pažeidimo padarymo sukako šešiolika metų“. To paties skirsnio 13, 14, 15, 16 straipsniai taip pat kalba tik apie fizinio asmens kaip administracinio teisės pažeidimo subjekto atsakomybę.

Kita vertus, analizuojant „ekonominių sankcijų“ teisinės prigimties problematiką, būtina nepamiršti ir galiojančio ATPK 2 str. 1 d., kurioje nurodoma, kad „Lietuvos Respublikos įstatymais dėl administracinių teisės pažeidimų yra šis kodeksas ir **kiti įstatymai dėl administracinių teisės pažeidimų**“. Nei pačiame ATPK, nei kituose teisės aktuose įstatymų leidėjas taip ir nepaaiškino, ką jis turėjo omenyje, naudodamas „kitų įstatymų dėl administracinių teisės pažeidimų“ sąvoką, todėl tikėtina, jog jau pačiame ATPK įstatymų leidėjas numatė galimybę, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė gali būti numatyta kituose įstatymuose. Dėl šios priežasties aukščiau nurodytų valstybės prievartos priemonių teisinės prigimties analizė padės nuspręsti, ar galima šias prievartos priemones laikyti administracinės atsakomybės instituto dalimi, o įstatymus, kuriuose yra numatytos minėtos sankcijos, - ATPK 2 str. 1 d. nurodytais „kitais įstatymais dėl administracinių teisės pažeidimų“. Teigiama išvada savo ruožtu leistų konstatuoti, jog juridinių asmenų administracinė atsakomybė, nepaisant to, kad ji nėra tiesiogiai numatyta galiojančiame ATPK, jau egzistuoja įtvirtinta „kituose įstatymuose dėl administracinių teisės pažeidimų“. Tai, mūsų nuomone, būtų galima laikyti vienu rimčiausių argumentų, kuris savo ruožtu reikalautų pripažinti juridinių asmenų administracinės atsakomybės būtinybę bei tiesiogiai įpareigotų įstatymų leidėją įtvirtinti juridinių asmenų administracinės atsakomybės institutą ir galiojančiame ATPK.

Tačiau prieš pradedant nagrinėti, kokiai atsakomybės rūšiai reikėtų priskirti šias valstybines prievartos priemones, aiškumo dėlei yra būtina įvardinti, kokiais požymiais pasižymi

³² Pavyzdžiui administracinės teisės teorijoje yra teigiama, kad „įstaigos, įmonės, organizacijos administracinių teisės pažeidimų subjektais nelaikomos. Dėl padarytų administracinių teisės pažeidimų kaltais laikomi ir administracinė atsakomybė už juos traukiami jų pareigūnai“// žr. P. Petkevičius. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 13.

³³ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas// Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.

minėtos valstybės prievartos priemonės ir kokiais atvejais jos bus galima įvardinti kaip „ekonominės sankcijos“.

3.1.1.1. „Ekonominių sankcijų“ sąvoka ir požymiai

Kaip pažymi S. Šedbaras³⁴, šiuo metu galima suskaičiuoti apie dvidešimt skirtingų įstatymų, kuriuose yra numatytos mūsų nagrinėjamos valstybės prievartos priemonės. Vienuose įstatymuose jos yra įvardijamos „piniginės baudos“ (Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo³⁵ 61 straipsnis), kituose – kaip „ekonominės sankcijos“ (Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo³⁶ 26 straipsnis, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo³⁷ 34 straipsnis, Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo³⁸ 74 straipsnis) arba tiesiog kaip paprasčiausios „baudos“ (Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo³⁹ 41 straipsnis, Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo⁴⁰ 22 straipsnis, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo⁴¹ 139 straipsnis, Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymo⁴² 22 straipsnis). Reikia pažymėti ir tai, kad skiriasi (priklausomai nuo konkretaus įstatymo reguliavimo srities) subjektų, kurių atžvilgiu minėtos poveikio priemonės gali būti taikomos, ratas. Pavyzdžiui, už Lietuvos Respublikos reklamos įstatyme numatytų reikalavimų nesilaikymą atsakomybėn, vadovaujantis šio įstatymo 21 straipsnio 1 dalimi, yra traukiamas reklamos davėjas, t. y. fizinis ar juridinis asmuo, kurio iniciatyva ir interesais naudojama (užsakoma, gaminama, skleidžiama) reklama. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 str. 1 d. numatytos baudos skiriamos tik juridiniams asmenims ir užsienio juridinių asmenų filialams bei atstovybėms.

Kita vertus, pažymėtina ir tai, kad visoms šioms „ekonominėms sankcijoms“⁴³ yra bendra tai, jog jos yra taikomos tik **už valstybės valdymo sritį reglamentuojančiuose teisės aktuose** numatytų **reikalavimų nesilaikymą**. Be to, jas taiko ne bendrosios kompetencijos ir ne administraciniai teismai, o **viešojo administravimo institucijos**, kurios įstatymų, įtvirtinančių „ekonominės sankcijas“, yra įgaliotos užtikrinti valstybės valdymo srities teisės aktų reikalavimų kontrolę. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne be pagrindo „ekonominės sankcijos“ šiame

³⁴ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 71, 207

³⁵ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. IX-655.

³⁶ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-1143.

³⁷ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-857.

³⁸ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2135.

³⁹ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1099.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1871.

⁴¹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2112.

⁴² Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1206.

⁴³ Kaip matyti iš to, kas išdėstyta aukščiau, šios prievartos priemonės įstatymuose gali būti įvardijamos labai įvairiai, todėl, atsižvelgdami į susiklosčiusią teisminę praktiką bei siekdami darbe naudojamos terminijos vienodumo, toliau darbe kalbėdami apie šias valstybės prievartos priemones naudosime bendrą „ekonominių sankcijų“ terminą.

darbe ne kartą buvo įvardintos kaip valstybės prievartos priemonės, kadangi jų taikymu įstatymų leidėjas siekia ne kompensuoti žalą, kuri būtų padaroma nesilaikant imperatyvių, ūkinę-komercinę veiklą reglamentuojančių įstatymų reikalavimų, o nubausti privalomų reikalavimų nesilaikančius asmenis bei užkirsti kelią būsimiems teisės pažeidimams (**represinė ir prevencinė „ekonominių sankcijų“ funkcija**). Galiausiai, mūsų nuomone, dėmesį taip pat reikia atkreipti į tai, kad „ekonominės sankcijos“ visuomet yra skiriamos **specialia procesine tvarka**, kuri būna numatyta tuose pačiuose ūkinę-komercinę veiklą reguliuojančiuose valdymo srities teisės aktuose.

Todėl vadovaujantis tuo, kas išdėstyta aukščiau, „ekonominės sankcijos“, apibrėžtinios *kaip baudžiamojo (represinio) pobūdžio priemonės, kurias specialia, konkrečiame valdymo srities teisės akte numatyta procesine tvarka taiko vykdomosios valdžios institucijos už atitinkamos valstybės valdymo srities teisės aktų reikalavimų nesilaikymą, siekdamos tuo užkirsti kelią būsimų teisės pažeidimų padarymui bei užtikrinti privalomų valdymo teisės aktų reikalavimų laikymąsi*.

Paminėtina ir tai, kad galiojančiuose teisės aktuose „ekonominių sankcijų“ sąvoka gali būti naudojama šiek tiek kitokia prasme nei ta, kuri buvo nurodyta aukščiau nurodytame apibrėžime. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ekonominių sankcijų įstatyme⁴⁴, reglamentuojančiame nekarinių tarptautinių sankcijų, nustatomų Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų, taip pat Europos Sąjungos, įgyvendinimo tvarką Lietuvos Respublikoje (Įstatymo 1 str. 2 d.), numatyta eilė tarptautinių sankcijų (finansinės, politinės, susiekimo ir kt. sankcijos), kurios gali būti taikomos užsienio subjektų (užsienio valstybės, fizinių, juridinių asmenų, bet kokios kitos organizacijos ar fizinių asmenų grupės) atžvilgiu. Viena iš tarptautinių sankcijų, numatytų šio įstatymo 2 str. 3 d., rūšių yra ir ekonominės sankcijos, kurios šiame įstatyme suprantamos kaip „civilinės, dvigubos paskirties prekių, karinės įrangos, paslaugų ir technologijų importo, eksporto, reeksporto ir tranzito, įskaitant tarpininkavimą, **apribojimai**; prekybos su subjektais, dėl kurių įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, **apribojimai**; Lietuvos Respublikos fizinių ir juridinių asmenų ekonominės veiklos valstybėje ar teritorijoje, dėl kurios įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, **apribojimai**; subjektų, dėl kurių įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, ekonominės veiklos Lietuvos Respublikos teritorijoje **apribojimai**“. Kaip matyti iš pateikto apibrėžimo, šiame įstatyme numatytos ekonominės sankcijos neturi represinės ir prevencinės funkcijos ir iš esmės yra skirtos **riboti ekonominius santykius su užsienio valstybėje esančiu subjektu**. Mūsų nuomone, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad šie apribojimai, kurie įstatyme yra įvardijami kaip ekonominės sankcijos, yra taikomi tarptautinių organizacijų priimtų sprendimų pagrindu, t. y. iš esmės priimami tarptautinės teisės reguliuojamų santykių

⁴⁴ Lietuvos Respublikos ekonominių sankcijų įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2160.

srityje. Todėl minėti požymiai leidžia manyti, kad Lietuvos Respublikos ekonominių sankcijų įstatyme numatytos sankcijos yra nepriskirtinos mūsų nagrinėjamos valstybinės prievartos priemonėms, kadangi jos 1) yra taikomos ne vidaus teisės, o tarptautinės teisės pagrindu; 2) yra taikomos užsienio subjektų, kurie nepriklauso Lietuvos Respublikos jurisdikcijai, atžvilgiu 3) neturi represinio ir prevencinio poveikio, kuriuo būtų siekiama paveikti Lietuvos Respublikoje ūkinę – komercinę veiklą vykdančius subjektus.

Taigi, trumpai aptarus „ekonominių sankcijų“ sąvoką ir požymius, būtina pereiti prie šių sankcijų prigimtį analizuojančios teismų praktikos, kurios išsamus nagrinėjimas savo ruožtu padės atsakyti į klausimą, ar galima minėtas „ekonominės sankcijas“ laikyti viena iš juridinių asmenų administracinės atsakomybės formų.

3.1.1.2. „Ekonominių sankcijų“ teisinės prigimtys aiškinimo teisminėje praktikoje problematika

Pažymėtina, kad pirmasis dėmesį į „ekonominių sankcijų“ problematiką atkreipė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1998 m. rugsėjo 14 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-53/98⁴⁵, kat. 20, UAB „Sirowa“ vs Konkurencijos taryba. Trumpa bylos fabula būtų tokia: pareiškėjas UAB „Sirowa“ kreipėsi su skundu į Vilniaus apygardos teismą, prašydamas panaikinti 1997 m. birželio 19 d. Konkurencijos tarybos nutarimą Nr. 16, kuriuo pareiškėjui buvo paskirta 13 540 Lt bauda už Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 7 str. 1 d. 2 p. pažeidimą. Nagrinėdamas pareiškėjui paskirtos „ekonominės sankcijos“ teisėtumo klausimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „atsakomybė, nustatyta Konkurencijos įstatyme už jo pažeidimą, **savo esme yra administracinė atsakomybė**. Pagrindinės šios atsakomybės funkcijos – **nubaudimo ir prevencinė** – gali būti efektyviai realizuojamos tik tuo atveju, jeigu taikoma sankcija yra adekvati teisės pažeidimo pobūdžiui ir jo pasekmėms“. Šioje byloje Teismas taip pat pastebėjo, kad „Konkurencijos įstatymo 7 straipsnio 2 dalis gali būti taikoma tik nustačius šioje teisės normoje įtvirtintą teisės pažeidimo sudėtį, t. y. **teisės pažeidimo subjektą, šio subjekto kaltę bei jo veiksmų, pažeidžiančių Konkurencijos įstatymo 7 straipsnio 2 dalį, faktą**“. Taigi, minėtoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iš esmės pripažino, kad Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme numatytos „ekonominės sankcijos“ iš esmės laikytina viena iš administracinės atsakomybės formų. Kita vertus, požymių, kurių pagrindu šią atsakomybės rūšį būtų galima priskirti administracinei atsakomybei, Teismas detaliau taip ir nenagrinėjo, tik apsiribojo nurodymu, jog „ekonominių sankcijų“ taikymui (analogiškai kaip ir administracinei atsakomybei) yra būdingos nubaudimo ir prevencinė funkcijos. Ryšium su minėta byla, mūsų

⁴⁵ www.lat.litlex.lt

nuomone, reikėtų paminėti ATPK 20 str., kuriame teigiama, kad „administracinė nuobauda yra atsakomybės priemonė, kuri yra skiriama administracinį teisės pažeidimą padariusiems asmenims **nubausti** bei siekiant auklėti, kad jie laikytųsi įstatymų, gerbtų bendro gyvenimo taisykles, taip pat kad tiek pats teisės pažeidėjas, tiek ir kiti asmenys **nepadarytų naujų teisės pažeidimų**“. Akivaizdu, jog nustatydamas tiek „ekonomines sankcijas“, tiek administracinės nuobaudas įstatymų leidėjas iš esmės siekė tų pačių – nubaudimo ir prevencijos tikslų.

Plačiau „ekonominių sankcijų“ požymiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo buvo detalizuoti 1999 m. kovo 17 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-31/1999⁴⁶, UAB „Muaro krautuvė“ vs Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija. Šioje byloje pareiškėjas UAB „Muaro krautuvė“ skundė, jo nuomone, neteisėtą Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos sprendimą, kuriuo pareiškėjui buvo paskirta 492 608 Lt bauda, kadangi mokestinio patikrinimo metu mokesčių administratorius pareiškėjo parduotuvėje rado vieną kasos aparatą, kuris buvo užprogramuotas taip, jog nefiksuotų įmonės gaunamų pajamų. Tokius pareiškėjo veiksmus Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija įvertino kaip piktybišką mokesčių įstatymų pažeidimą, numatytą tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo⁴⁷ 49 str. 5 d. Nagrinėdamas tarp šalių kilusį ginčą, Aukščiausiasis Teismas, be kita ko, konstatavo, kad „nagrinėjamas ginčas yra kilęs iš mokesčių teisinių santykių, t. y. santykių, kuriuos reguliuoja viešoji teisė. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnyje nustatytos baudos, taikomos ūkio subjektams už piktybišką mokesčių įstatymų pažeidimą, yra ne kas kita, **kaip administracinė atsakomybė, taikoma juridiniams asmenims**. Tokią išvadą sąlygoja **teisės pažeidimo pobūdis** (pažeidžiamos vienos iš viešosios teisės šakų – mokesčių teisės normos), **sankcijos pobūdis** ir **sankcijos taikymo tvarka**“. Taigi, minėta byla mums reikšminga tuo, kad joje pirmą kartą teisminėje praktikoje buvo išsakyta nuomonė, jog Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas gali būti laikomas ATPK 2 str. 1 d. numatytu „kitu įstatymu dėl administracinių teisės pažeidimų“, bei aiškiai pripažinta, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė Lietuvoje yra įmanoma ir tiesiogiai neįtvirtinta ATPK. Pažymėtina, kad pagrindiniai požymiai, kurių pagrindu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „ekonomines sankcijas“, numatytas Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme, priskyrė administracinės atsakomybės institutui buvo: 1) **teisės pažeidimo pobūdis**, t. y. Teismo nuomone, neteisėtos veikos padarymu yra pažeidžiamos Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme įtvirtintos mokesčių teisės normos, kurios yra priskiriamos viešosios teisės sričiai; 2) **sankcijos pobūdis** (Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme numatytais sankcijomis siekiama nubausti

⁴⁶ www.teismupraktika.lt

⁴⁷ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-974.

mokestines normas pažeidusį asmenį), t.y. Teismas akcentavo ne kompensacinę, o baudžiamąją (represinę) ir prevencinę šių atsakomybės priemonių funkciją; 3) **speciali šių sankcijų taikymo tvarka** (baudas už mokesčių įstatymų pažeidimus skirti gali tik mokesčių administratorius, griežtai laikydamasis šiame įstatyme numatytos baudų skyrimo tvarkos), t.y. šiame įstatyme numatytas sankcijas mokesčių mokėtojai skiria tik viešojo administravimo įgaliojimus turinti institucija, laikydamasis specialios, šiame įstatyme numatytos sankcijos taikymo tvarkos, kuri ženkliai skiriasi tiek nuo civilinio, tiek nuo baudžiamojo proceso.

Pastebėtina, kad savo suformuotos praktikos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikėsi eilėje vėliau nagrinėtų bylų, nuolat pabrėždamas, kad specialiuose įstatymuose numatytos „ekonominės sankcijos“ yra ne kas kita kaip administracinių atsakomybės priemonių taikymas juridiniams asmenims. Kaip pavyzdį galima nurodyti 2000 m. sausio 20 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. 3K-7-204/2000⁴⁸, M. Lisausko individuali įmonė „Rolis“ vs Klaipėdos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, kurioje Aukščiausiasis Teismas dar kartą pakartojo, kad „mokesčių administratorius ne tik gali reikalauti sumokėti nesumokėtus mokesčius, bet ir taikyti už mokestinės prievolės pažeidimus LR Mokesčių administravimo įstatyme numatytas sankcijas, **tai yra ir administracinę atsakomybę**“.

Kaip bebūtų keista, „ekonominių sankcijų“ teisinės prigimties aiškinimo teisminė praktika kardinaliai pasikeitė po įvykusios teismų sistemos reformos, kai atsirado administraciniai teismai, kurių kompetencijai buvo pavesta „ekonominių sankcijų“ taikymo teisėtumo kontrolė.

Galima manyti, kad neigiamą įtaką šių teismų praktikai padarė ir 2000 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁴⁹. Primename, kad šioje byloje pareiškėjas Aukštesnysis administracinis teismas kreipėsi su prašymu į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti, ar tuo metu galiojusio Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d. ta apimtimi, kuria reguliuojami individulių įmonių atsakomybės klausimai, neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam teisingumo principui ir Konstitucijos 29 str. 1 d. Aukštesniojo administracinio teismo teigimu, tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 7 str. buvo numatyta, kad individuali įmonė neturi juridinio asmens teisių, jos turtas nėra atskirtas nuo įmonininko turto, todėl pagal įmonės prievolės įmonininkas atsako visu savo turimu turtu. Todėl Aukštesnysis administracinis teismas

⁴⁸ www.lat.litlex.lt

⁴⁹ www.lrkt.lt

darė prielaidą, kad tuo metu galiojusio Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 dalyje išvardintos atsakomybės rūšys, kurios taikomos tiek individualiosios įmonės, tiek jos įmonininko atžvilgiu, iš esmės gali būti taikomos tam pačiam privačios nuosavybės subjektui – individualiosios įmonės savininkui, kai tuo tarpu juridinio asmens teisės turinčių įmonių (akcinių bendrovių) atžvilgiu jos būtų taikomos skirtingiems privačios teisės subjektams, t. y. įmonei ir konkrečiam jos vadovui ar darbuotojui. Taigi, Konstitucinio Teismo iš esmės buvo prašoma įvertinti: 1) ar tuometiniame Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme numatyta mokesčių mokėtojo (individualiosios įmonės) atsakomybė galėtų būti laikoma viena iš administracinės atsakomybės rūšių; 2) ryšium su tuo, ar, taikant Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme numatytas sankcijas individualiosios įmonės atžvilgiu bei baudžiant jos įmonininką ATPK nustatyta tvarka, nėra pažeidžiamas ne bis in idem principas, kadangi tikėtina, kad tos pačios rūšies administracinės atsakomybės priemonės iš esmės yra taikomos vienam ir tam pačiam administracinės atsakomybės subjektui – individualiosios įmonės savininkui.

Išnagrinėjęs pareiškėjo prašymą, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d. (kuri tuo metu numatė, kad „tais atvejais, kai 49 straipsnyje nurodytus mokesčių įstatymų pažeidimus padarė ūkio subjektas – juridinis asmuo arba asmuo, neturintis juridinio asmens teisių, - administracinė ar baudžiamojon atsakomybėn traukiami to ūkio subjekto darbuotojai ar savininkai, atsakingi už teisingą mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą į valstybės (savivaldybės) biudžetą bei fondus. Ūkio subjektams – įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms už 49 straipsnio 2, 5, 6, 7 ir 13 punktuose numatytus pažeidimus skiriamos baudos“) yra reguliuojami visiškai santykiai tarp skirtingų subjektų. Šią savo nuomonę Teismas motyvavo tuo, kad Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d. numatytos baudos, kurios yra skiriamos ūkio subjektams – juridiniams asmenims ir asmenims, neturintiems juridinio asmens teisių, skiriamos tais atvejais, kai dėl tokių pažeidimų nėra sumokami įstatymuose numatyti mokesčiai į valstybės (savivaldybės) biudžetą ir fondus. Tokiais veiksmais, Teismo nuomone, yra padaroma žala finansiniams ar kitiems visuomenės ir valstybės interesams arba kyla grėsmė, kad ši žala bus padaryta. Teismo nuomone, „nustačius ūkio subjektams atsakomybę už nurodytus mokesčių įstatymų pažeidimus **yra saugomi teisiniai santykiai tarp ūkio subjektų ir valstybės (savivaldybės) bei jos institucijų**“. Tuo tarpu tų pačių ūkio subjektų darbuotojai ir savininkai, kurie yra atsakingi už teisingą mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą į valstybės (savivaldybės) biudžetą ir fondus, vadovaujantis Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d., yra traukiami administracinė ar baudžiamojon atsakomybėn, jiems taikomos sankcijos yra nustatytos ne Mokesčių administravimo, o kituose – administraciniuose bei baudžiamuosiuose – įstatymuose. Konstitucinio Teismo teigimu, nustatant baudžiamąją arba administracinę šiems asmenims, „**yra saugomi teisiniai santykiai tarp minėtų ūkio subjektų**

darbuotojų ar savininkų ir valstybės (savivaldybės) bei jos institucijų, bet ne tarp ūkio subjektų ir valstybės ir jos institucijų“. Todėl vadovaudamasis išdėstytu, Teismas konstatavo, kad ūkio subjektai ir jų darbuotojai ir savininkai, atsakingi už teisingą mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą, dalyvauja skirtinguose teisiniuose santykiuose su valstybe, yra laikytini skirtingais aukščiau nurodytų teisės pažeidimų subjektais, todėl manė, kad tuo metu galiojusio Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d. buvo nustatytos visiškai atsakomybių už skirtingus teisės pažeidimus rūšys. Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, reikia pažymėti, kad savo nutarimu Konstitucinis Teismas iš esmės paneigė iki tol Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuotą praktiką, bei nusprendė, kad Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. 3 d. numatyta ūkio subjektų (juridinių asmenų ir asmenų, neturinčių juridinio asmens teisių) atsakomybė ir šios atsakomybės pagrindu taikomos „ekonominės sankcijos“ negali būti laikomos administracinės atsakomybės priemonėmis. Kita vertus, iš pateikto Konstitucinio Teismo išaiškinimo darosi visiškai nebeaišku, kokiai atsakomybės rūšiai (civilinei, baudžiamajai ar kt.) tuomet minėtas sankcijas būtų galima priskirti.

Mūsų nuomone, priimdamas šį nutarimą, Konstitucinis Teismas tinkamai neįsigilino į visas pareiškėjo prašyme nurodytas faktines aplinkybes, todėl ir visiškai priešingos išvados nei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: visų pirma, Teismas neatsižvelgė į tai, kad, vadovaujantis tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo⁵⁰ 7 str. 1 d., individualioji įmonė buvo laikoma asmeniu, neturinčiu juridinio asmens teisių, t. y. tuo metu ji iš esmės buvo laikoma tik tam tikra ją įkūrusio savininko (įmonininko) veiklos forma, kurios pagalba jis galėjo vykdyti savo ūkinę komercinę veiklą. Nepriklausomai nuo to, ar įmonininkas veikė savo, ar individualiosios įmonės vardu, buvo laikoma, jog vieninteliu asmeniu, atsakingu už įmonės veiklos metu atsiradusias prievoles, yra jos savininkas, atsakantis už įmonės prievoles visu savo asmeniniu turtu. Į individualios įmonės atsakomybės specifiką ne kartą savo praktikoje dėmesį atkreipė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (pvz., žr. LAT 2002-04-03 nutartį civ. byloje Nr. 3K-3-540/2002⁵¹), kuris pažymėjo, kad individualioji įmonė „suprantama ne kaip savarankišką teisinių santykių subjektą žyminti sąvoka, o tik kaip fizinio asmens vykdomo verslo teisinė forma, neturinti savarankiško teisinio statuso ir nesanti savarankišku, atskiru asmeniu. **Teisinių santykių subjektu ne pati įmonė, o būtent individualiosios (personalinės) įmonės savininkas, pripažįstamas tiek privatinėje, tiek viešojoje teisėje**“. Reikia pažymėti, kad juridinio asmens teisės ir savarankiško teisinių santykių subjekto statusą individualioji įmonė įgijo tik 2001 m., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui⁵², todėl priimdamas aukščiau nurodytą nutarimą Konstitucinis Teismas privalėjo atsižvelgti, jog pagal

⁵⁰ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas// Valstybės žinios, 1990, Nr. I-196.

⁵¹ www.lat.litlex.lt

⁵² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.

tuo metu galiojusį Lietuvos Respublikos įmonių įstatymą ir Aukščiausiojo Teismo formuotą teisminę praktiką, asmeniu, atsakingu už individualiosios įmonės padarytus mokesčių įstatymų pažeidimus, iš esmės galėjo būti tik individualiosios įmonės savininkas.

Reikia pastebėti ir tai, kad, vertindamas individualiosios įmonės ir jos savininko atsakomybės santykių teisinę prigimtį, Teismas iš esmės pasirinko netinkamus šiuos atsakomybės santykius identifikuojančius kriterijus: esminis individualiosios įmonės ir jos savininko atsakomybės atskyrimo kriterijus, Teismo nuomone, buvo tai, kad, nustačius individualiosios įmonės atsakomybę už mokesčių įstatymų pažeidimus, yra saugomi teisiniai santykiai **tarp individualiosios įmonės ir valstybės (savivaldybės) bei jos institucijų**, tuo tarpu, nustačius individualiosios įmonės savininko atsakomybę - teisiniai santykiai **tarp šios savininkų ir valstybės (savivaldybės) bei jos institucijų**. Galima manyti, kad tokią išvadą Teismą paskatino padaryti ir tuo metu galiojusio Mokesčių administravimo įstatymas⁵³, kuris numatė, kad už netinkamą šiame įstatyme numatytų pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą individualių įmonių savininkai (kaip ir kitų juridinių asmenų vadovai ar darbuotojai) atsakomybėn yra traukiami ATPK ar BK nustatyta tvarka. Mūsų nuomone, šiuo atveju reikėjo atsižvelgti į tai, kad teisiniai santykiai, kuriuose dalyvauja tiek individualioji įmonė, tiek jos vardu veikiantis savininkas, iš esmės susiklosto viešojo administravimo srityje, mokesčių administratoriui atliekant vykdomąją veiklą, kuria įgyvendinamos Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo ir kitus mokestinius santykius reglamentuojančių teisės aktų nuostatos (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 d.⁵⁴). Atsižvelgiant į tai, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 2 str. 16 d.⁵⁵, administraciniais teisiniais santykiais yra laikomi įstatymais ir kitais teisės norminiais aktais reglamentuoti visuomeniniai santykiai, **atsirandantys vykdant viešąjį administravimą**, taip pat vidaus administravimą, galima manyti, kad Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nuostatos, kurios reglamentuoja mokesčių administratoriaus kaip viešojo administravimo subjekto veiklą mokestinių santykių srityje, turėtų būti laikomos administracinės teisės normomis. Dėl šios priežasties būtų logiška manyti, kad atsakomybė, kuri yra taikoma už Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme įtvirtintų reikalavimų nesilaikymą, (išskyrus tuos atvejus, kai mokesčių mokėtojams yra taikoma baudžiamoji atsakomybė) būtų priskiriama bendram administracinės atsakomybės institutui. Kadangi savo nutarime į minėtas aplinkybes Konstitucinis Teismas neatsižvelgė, galima manyti, jog būtent dėl to Teismas neteisingai įvertino individualiajai įmonei taikomų „ekonominių sankcijų“ teisinę prigimtį.

⁵³ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. 61-1525.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas// Valstybės žinios, Nr. VII-1234.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1029.

Nenuostabu, kad, priėmus minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą, kardinaliai pasikeitė ir administracinių teismų praktika, kurie visiškai kitaip, nei tą anksčiau darė Aukščiausiasis Teismas, pradėjo aiškinti „ekonominių sankcijų teisinę prigimtį. Pavyzdžiui, 2004 m. sausio 20 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. A-10-133/2004⁵⁶, byla nagrinėjusi Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija nusprendė, kad pareiškėjui Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo nustatyta tvarka paskirta ekonominė sankcija negali būti laikoma administracine nuobauda (kokių argumentų pagrindu kolegija padarė tokią išvadą nutartyje taip ir nenurodyta), todėl teisėjų kolegija atsisakė taikyti pareiškėjo skunde nurodytas ATPK II skyriaus bendrosios dalies 4 skirsnio nuostatas, reglamentuojančias administracinės nuobaudos skyrimo procesą.

Dar įdomesnę poziciją, aiškindamas „ekonominių sankcijų“ teisinę prigimtį, Vyriausiasis administracinis teismas nurodė 2001 m. liepos 5 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. A-7-615/2001⁵⁷, kurioje teismas, nagrinėdamas pareiškėjui už Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo pažeidimus paskirtos ekonominės sankcijos pagrįstumą, konstatavo, kad Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo VI skyriuje numatyta teisė ūkio subjektui taikyti baudas kaip atsakomybės rūšis savo turiniu yra artima administracinių teisės pažeidimų kodekso normomis reglamentuojamai administracinei atsakomybei, tačiau veikos, išvardytos šio įstatymo 41 straipsnyje, nėra laikytinos administraciniai teisės pažeidimai. Teismo nuomone, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 41-43 straipsniuose **nustatoma ne administracinė, bet ekonominė atsakomybė**, todėl Administracinių teisės pažeidimų kodekso Bendrosios dalies normos patraukiant atsakomybėn už veikas, numatytas šio įstatymo 41 straipsnyje, negali būti taikomos.

Tokia Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika vertintina kaip visiškai nepagrįsta, kadangi, kaip jau buvo minėta darbo pradžioje, teisės teorijoje skiriamos tik keturios pagrindinės teisinės atsakomybės rūšys: 1) civilinė; 2) administracinė; 3) baudžiamoji; 4) drausminė atsakomybė⁵⁸. Iš aukščiau nurodytos teisminės praktikos matyti, jog, Vyriausiojo administracinio teismo nuomone, greta tradicinių atsakomybės rūšių (baudžiamosios, administracinės, drausminės ir civilinės) egzistuoja ir nauja teisinės atsakomybės rūšis – ekonominė atsakomybė. Gaila tik, kad teismas nei šiame, nei kituose savo sprendimuose taip ir nepaaiškino, kokių požymių pagrindu jis išskyrė naują teisinės atsakomybės rūšį, kuri iki šiol nebuvo žinoma ir teisės teorijoje. Kiek pavyko sužinoti, tokia savarankiška teisės šaka kaip „ekonomikos teisė“ apskritai neegzistuoja, todėl ir naujos „ekonominės atsakomybės“ kaip savarankiškos atsakomybės rūšies išskyrimas (kaip tai daro Vyriausiasis administracinis teismas)

⁵⁶ www.lvat.lt

⁵⁷ www.lvat.lt

⁵⁸ A. Vaišvila. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000, p. 362

yra negalimas. Kita vertus, klausimas, kokiai atsakomybės rūšiai būtų galima priskirti minėtas „ekonominės sankcijas“, taip ir lieka neatsakytas, todėl toliau, nagrinėdami teorijoje įprastų atsakomybių (civilinės, administracinės, baudžiamosios ir drausminės atsakomybės) požymius, pabandysime nustatyti, kuriai iš jų galėtų būti priskirtos šioje darbo dalyje nagrinėjamos „ekonominės sankcijos“.

Jau iš pirmo žvilgsnio aiškiai matyti, kad minėtų sankcijų negalima laikyti viena iš civilinės atsakomybės formų, kadangi, kaip jau minėta anksčiau, civilinės atsakomybės instituto pagalba yra siekiama kompensuoti žalą patyrusio asmens nuostolius (kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija), tuo tarpu „ekonominių sankcijų“ pagalba siekiama nubaudimo ir prevencijos tikslų (žr. aukščiau LAT praktiką). Todėl nors kai kuriuose įstatymuose (pvz., Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 139 str., Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymo 23 str., Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo 22 str.) „ekonominės sankcijos“, panašiai kaip ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, yra vadinamos baudomis, jos nėra sumokamos žalą patyrusiai trečiajam asmeniui, kuriam žala padaroma „ekonominės sankcijos“ įtvirtinančių įstatymų reikalavimų nesilaikymo atveju (kaip tai yra civilinės atsakomybės atveju), o išieškomos tiesiogiai į valstybės biudžetą. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo⁵⁹ 24 str. yra numatyta, kad „Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos paskirta bauda **į valstybės biudžetą sumokama** ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo dienos, kurią šio įstatymo pažeidėjas gavo sprendimą dėl baudos paskyrimo“. Taip pat reikia pastebėti ir tai, kad „ekonominių sankcijų“ teisėtumo kontrolė yra priskirta administracinių teismų kompetencijai, tuo tarpu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 15 str. 1 d. 3 p., administraciniai teismai turi teisę spręsti civilinės atsakomybės klausimus tik vieninteliu - turtinės ir neturtinės (moralinės) žalos, padarytos fiziniam asmeniui ar organizacijai neteisėtais valstybės ar vietos savivaldos institucijos, įstaigos, tarnybos bei jų tarnautojų veiksmais ar neveikimu viešojo administravimo srityje, atlyginimo atveju. Akivaizdu, jog „ekonominėmis sankcijomis, nėra atlyginama trečiajam asmeniui padaryta turtinė ir neturtinė žala, todėl išvardinti argumentai, mūsų nuomone, leidžia manyti, jog šioje darbo dalyje nagrinėjamos „ekonominės sankcijos“ negali būti laikomos viena iš civilinės atsakomybės formų.

Negalima šių sankcijų, mūsų nuomone, priskirti ir baudžiamosios atsakomybės institutui: nors taikydamas „ekonominės sankcijas“ ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁶⁰ (toliau BK) numatytas bausmes įstatymų leidėjas iš esmės yra siekia tų pačių – nubaudimo ir prevencijos tikslų, tačiau, vadovaujantis BK 1 str. 2 d. 1 d., nusikaltimais ir

⁵⁹ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1871.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1968.

baudžiamaisiais nusižengimais yra laikomos tik tos veikos, kurios yra numatytos ir uždraustos šio kodekso. Tuo tarpu teisės pažeidimai, už kuriuos taikomos „ekonominės sankcijos“, kaip jau minėta anksčiau, yra numatytos ne BK, o atskiruose, atitinkamą valstybės valdymo sritį reglamentuojančiuose įstatymuose, todėl negali būti priskiriami baudžiamosios teisės reguliavimo sričiai.

Taigi, galiausiai lieka tik dvi galimos atsakomybės rūšys, kurioms būtų įmanoma priskirti šias valstybinės prievartos priemones – 1) administracinę ir 2) drausminę atsakomybę. Drausminės atsakomybės institutas iš karto yra atmestinas, kadangi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos darbo kodekso⁶¹ 236 str., drausminė atsakomybė yra taikoma darbuotojų atžvilgiu už darbo įstatymų ir vidaus darbo tvarkos taisyklių reikalavimų nesilaikymą, tuo tarpu „ekonominės sankcijos“ yra taikomos ne darbuotojų, o ūkine - komercine veikla besiverčiančių fizinių ir juridinių asmenų atžvilgiu, kurie nėra niekaip pavaldūs „ekonomines sankcijas“ taikančioms valstybinio valdymo institucijoms.

Taigi, vienintelė likusi atsakomybės rūšis, kuriai būtų galima priskirti šias valstybines prievartos priemones, yra administracinė atsakomybė. Ankstesnėje šio darbo dalyje jau buvo minėta, jog vienu iš esminių administracinės atsakomybės požymių, yra tai, kad administracinės atsakomybės teisinis pagrindas yra administracinės teisės normos⁶². Neabejotina, kad visuose įstatymuose, kuriuose yra numatytos mūsų nagrinėjamos „ekonominės sankcijos“, iš esmės yra įtvirtinamos administracinės teisės normos, todėl manytina, kad ir atsakomybė, už kurią yra taikomos už šios sankcijos, pagrįstai turėtų būti laikoma administracinės atsakomybės instituto dalimi. Be to, kitu ne ką mažiau reikšmingu administracinės atsakomybės požymiu yra tai, kad jos pagrindu taikomos administracinės nuobaudos yra apibūdinamos kaip **baudžiamojo pobūdžio** valstybės prievartos priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią valdymo srities teisės aktų pažeidimams (prevencinė administracinės atsakomybės funkcija). Pastebėtina, kad analogiškos funkcijos (represinė ir prevencinė) iš esmės būdingos ir „ekonominiams sankcijoms“ (ką pažymi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje), todėl šios valstybės prievartos priemonės pagrįstai turėtų būti prilyginamos ATPK numatytoms administracinėms nuobaudoms. Be to, „ekonomines sankcijas“ administracinėmis nuobaudomis leidžia laikyti ir tai, kad, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo⁶³ 22 str. pats įstatymų leidėjas šias sankcijas įvardija kaip „baudas ir **kitas administracines nuobaudas**“. Galiausiai pažymėtina ir tai, kad „ekonominių sankcijų“ taikymo tvarka praktiškai visais atvejais primena „sutrumpintą“ ATPK numatytą administracinių nuobaudų skyrimo procesą. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos

⁶¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-926.

⁶² S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 70

⁶³ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1871.

tabako kontrolės įstatymo⁶⁴ 27 str. 1 d., Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo⁶⁵ 35 str. 1 d. yra numatyta, kad šių įstatymų reikalavimų pažeidimo atveju įgalioti pareigūnai privalo surašyti **Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyto turinio protokolą**, o šių įstatymų 31 ir 39 str. teigiama, kad bylą išnagrinėjusių institucijų pareiga yra priimti **nutarimą**. Išdėstyti argumentai, mūsų nuomone, leidžia nesutikti su Vyriausiojo administracinio teismo išsakyta nuomone, kad „ekonominės sankcijos“ yra priskirtinos naujai teisinės atsakomybės rūšiai – „ekonominėi atsakomybei“, kadangi visi aukščiau išvardinti požymiai rodo, kad savo prigimtimi tai vis dėlto yra administracinė atsakomybė.

Nenuostabu, kad analogiškos išvados galiausiai priėjo ir pats Vyriausiasis administracinis teismas, kuris 2004 m. gruodžio 22 d. nutartyje⁶⁶, priimtoje administracinėje byloje Nr. A-15-1056/2004, UAB „Rimi Lietuva“ vs Valstybinė alkoholio ir tabako kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, konstatavo, kad Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 str. 2 d. numatytos ekonominės sankcijos, taikomos šio įstatymo reikalavimų nesilaikančių juridinių asmenų atžvilgiu, iš esmės turi būti prilyginamos ATPK numatytiems administracinėms nuobaudoms. Teismo nuomone, tokią išvadą, visų pirma sąlygoja tai, kad „įstatymo leidėjas ekonominėms sankcijos suteikė **represinį pobūdį**, nes įstatyme pavartota sąvoka „baudžiami“. Be to, teismo teigimu, įstatymų leidėjas ekonominėms sankcijoms suteikdamas represinį pobūdį, vis dėl to siekė ir prevencinių tikslų, tiek specialios, tiek ir bendros prevencijos prasme. Baudos dydis nuo vieno tūkstančio iki aštuoniasdešimties tūkstančių litų, taip pat parodo, kad šiuo atveju ekonominės sankcijos gali būti prilyginamos **baudžiamosioms teisinėms sankcijoms**, kas pagal teisinę prigimtį atitiktų baudžiamajai arba administracinių teisės pažeidimų teisei. Todėl Vyriausiasis administracinis teismas, atsižvelgdamas į tai, kad Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatyme nurodyta bauda gali būti taikoma tik juridiniam asmeniui, o jos viršutinė riba yra žymiai mažesnė už BK 47 straipsnio 4 dalyje numatytą baudos juridiniam asmeniui maksimalų dydį (iki 10 000 MGL), nusprendė, jog **nagrinėjamos ekonominės sankcijos turi būti prilyginamos administraciniams teisės pažeidimams**. Nepaprastai svarbu ir tai, kad nagrinėjamoje byloje teismas konstatavo, jog Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas turėtų būti laikomas ATPK 2 str. 1 d. numatytu „kitu įstatymu dėl administracinių teisės pažeidimų“.

Atsižvelgdamas į pasikeitusią Vyriausiojo administracinio teismo praktiką, savo nuomonę, aiškinant „ekonominių sankcijų“ teisinę prigimtį, pagaliau pakeitė ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris 2005 m. lapkričio 3 d. nutarime⁶⁷ „Dėl Lietuvos

⁶⁴ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-1143.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-857.

⁶⁶ www.lvat.lt

⁶⁷ www.lrkt.lt

Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2000 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatyme numatytos ekonominės sankcijos „savo teisiniu turiniu ir kitais požymiais yra artimos kai kuriuose įstatymuose (inter alia ATPK) nustatytoms administracinėms sankcijoms – administracinėms nuobaudoms už atitinkamus teisės pažeidimus ir **iš esmės nuo jų nesiskiria**“. Teismas taip pat pastebėjo, kad „tokios atskiros teisinės atsakomybės rūšies atskiro instituto kaip „ekonominė atsakomybė“ apskritai nėra, minėtos vadinamosios ekonominės sankcijos – piniginės baudos priskirtinos tam pačiam teisės institutui, kaip ir administracinės nuobaudos už atitinkamus teisės pažeidimus, **būtent administracinės teisinės atsakomybės institutui**“.

Taigi, galima konstatuoti, kad teisminė praktika, aiškinanti „ekonominių sankcijų“ teisinę prigimtį, šiuo metu yra galutinai susiformavusi ir visos abejonės dėl šių sankcijų administracinės teisinės prigimties yra pašalintos. Todėl manytina, kad į šią teisminę praktiką privalo atsižvelgti ir naująjį ATPK projektą rengiantis įstatymų leidėjas, tuo labiau kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo⁶⁸ 72 str. 2 d., numatančia, kad šio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią, 2005 m. lapkričio 3 d. Konstitucinio Teismo nutarime suformuotas „ekonominių sankcijų“ prigimties aiškinimas tapo visuotinai privalomas ne tik įstatymus konkrečiu atveju taikantiems subjektams, bet ir teisę kuriančiam įstatymų leidėjui.

Savo ruožtu pripažinus, jog atskiruose įstatymuose įtvirtintos „ekonominės sankcijos“ iš esmės yra laikytinos administracinėmis nuobaudomis, **reikia konstatuoti ir tai, kad juridinio asmens administracinė atsakomybė, nepaisant to, kad ji šiuo metu tiesiogiai nėra numatyta ATPK, jau egzistuoja įtvirtinta atskiruose įstatymuose ir šiuo metu yra realiai taikoma tiek teismų, tiek valstybinio valdymo institucijų (pareigūnų)**. Todėl, įtvirtindamas juridinių asmenų administracinę atsakomybę ir ATPK, įstatymų leidėjas tik pašalintų šiuo metu abejones dėl administracinės atsakomybės taikymo galimybės juridiniams asmenims.

Kalbant apie „ekonominių sankcijų“ taikymo problemas šiandienėje praktikoje, reikia pažymėti tai, kad, kaip taisyklė, „ekonominių sankcijų“, kurios savo griežtumu iš esmės prilygsta kriminalinėms bausmėms⁶⁹, skyrimo procesas yra praktiškai beveik

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas// Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.

⁶⁹ Šią aplinkybę 2005 m. lapkričio 3 d. nutarime pažymėjo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris atkreipė dėmesį į tai, kad „ekonominės sankcijos“ „pagal savo turinį ir kitus požymius yra priskirtinos administracinės teisinės atsakomybės institutui, tačiau savo dydžiu prilygsta kriminalinėms bausmėms“.

nesureglamentuotas, daugelyje įstatymų šių sankcijų skyrimo procedūras reglamentuoja vos keletas straipsnių, nors jų pagrindu taikomos sankcijos gali net keletą kartų viršyti ATPK numatytas administracines nuobaudas. Pavyzdžiui, didžiausia ATPK 24 str. numatyta bauda yra tik du tūkstančiai litų, nors, vadovaujantis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo⁷⁰ 41 str. 1 d., už draudžiamus susitarimus, piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, koncentracijos, apie kurią buvo privaloma pranešti, įgyvendinimą be Konkurencijos tarybos leidimo, koncentracijos tęsimą jos sustabdymo laikotarpiu, Konkurencijos tarybos nustatytų koncentracijos vykdymo sąlygų ar privalomų įpareigojimų pažeidimą ūkio subjektams gali būti skiriama piniginė bauda iki 10 procentų bendrųjų metinių pajamų praėjusiais ūkiniais metais, kuri, priklausomai nuo ūkio subjekto dydžio (kaip tai buvo AB „Mažeikių nafta“ atveju), gali viršyti ir milijoną litų. Teismai, siekdami garantuoti bent minimalią administracinę atsakomybę traukiamų juridinių asmenų teisių apsaugą, tokiu atveju bando taikyti bendrąsias ATPK nuostatas, reglamentuojančias administracinių nuobaudų skyrimo procesą, tačiau atsižvelgiant į tai, jog minėti ATPK straipsniai buvo „sukonstruoti“ turint omenyje fizinių asmenų administracinę atsakomybę, tokie teismų bandymai, kaip taisyklė, yra neefektyvus.

Be to, ATPK nuostatų taikymą „ekonominių sankcijų“ skyrimo procese apsunkina ir tai, jog dažnai tarpusavyje prieštarauja „ekonominių sankcijų“ taikymą reglamentuojančių įstatymų ir administracinių nuobaudų skyrimą bei vykdymą reguliuojančio ATPK nuostatos. Pavyzdžiui, ATPK 35 str. 1 d. aiškiai numatyta, kad administracinė nuobauda yra skiriama ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo teisės pažeidimo padarymo dienos, o esant trunkamam teisės pažeidimui – per šešis mėnesius nuo jo paaikšėjimo dienos, tuo tarpu „ekonomines sankcijas“ įtvirtinančiuose įstatymuose numatyta šių administracinių nuobaudų skyrimo senatis praktiškai visuomet yra trumpesnė. Kaip pavyzdį galima nurodyti Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo⁷¹ 27 str. 2 d., kurioje nurodoma, kad šiame įstatyme numatytos ekonominės sankcijos įstatymo reikalavimus pažeidusiam asmeniui turi būti skiriamos ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo teisės pažeidimo padarymo dienos. Analogiška situacija yra ir su šių administracinių nuobaudų vykdymo procesu: ATPK 295 str. 1 d. numato bendrą principą, jog administracinės nuobaudos paskyrimas sustabdo nutarimo skirti administracinę nuobaudą vykdymą, tuo tarpu kai kuriuose „ekonomines sankcijas“ įtvirtinančiuose įstatymuose (kaip pavyzdžiui Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo⁷² 25 str.) teigiama visiškai priešingai bei nurodoma, jog kreipimasis į teismą nesustabdo paskirtos baudos vykdymo.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad 2005 m. lapkričio 10 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163² straipsnio (2002 m. liepos 5 d.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1099.

⁷¹ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-1143.

⁷² Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1871.

redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁷³ Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „konstitucinis teisinės valstybės principas būtų pažeistas, jeigu <.> **asmenys, traukiami teisinėn atsakomybėn negalėtų pasinaudoti tam tikromis teisėmis (inter alia teise į tinkamą teisinį procesą), kurias jie turi pagal Konstituciją, ir (arba) negalėtų pasinaudoti tam tikromis teisėmis, kurias pagal įstatymą turi kiti asmenys, esantys analogiškoje padėtyje, - antruoju atveju būtų pažeistas ir konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas, taigi ir Konstitucijos 29 str. 1 dalis“.**

Mūsų nuomone, egzistuojantis teisinis reguliavimas iš esmės skirtingai traktuoja analogiškoje teisinėje padėtyje esančius fizinius ir juridinius asmenis, kadangi galiojantis ATPK, kuris yra taikomas tik fizinių asmenų atžvilgiu, suteikia jiems kur kas didesnes procesines garantijas nei „ekonomines sankcijas“ juridiniams asmenims nustatantys įstatymai, nors abiem atvejais tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims iš esmės yra taikomos administracinės nuobaudos. Kaip retą išimtį galima paminėti 2004 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymu Nr. 1V-293 patvirtintas Ekonominių sankcijų skyrimo taisyklės⁷⁴, kurios detalizuoja Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatyme numatytą „ekonominių sankcijų“ skyrimo tvarką bei suteikia baudžiamiesiems asmenims platesnes, nei tai yra įprasta kituose „ekonomines sankcijas“ įtvirtinančiuose įstatymuose, procesines garantijas. Tačiau net ir tokia praktika yra vertintina neigiamai, kadangi administracinėn atsakomybėn traukiamų asmenų procesinės garantijos, atsižvelgiant į teisinės valstybės principą, privalo būti reglamentuojamos įstatyminiu lygmeniu, o ne poįstatyminio teisės akto normomis.

Siekiant užtikrinti konstitucinio asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių) lygybės principo įgyvendinimą administracinių teisės pažeidimų procese, mūsų nuomone, būtina iš galiojančių įstatymų, kurie reglamentuoja „ekonomines sankcijas“, pašalinti šių sankcijų skyrimo ir vykdymo procesą reglamentuojančias nuostatas, o ATPK projekte ar Administracinio proceso kodekse (jei toks bus parengtas) – įtvirtinti analogiškas procesines garantijas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, kurios būtų taikomos minėtiems asmenims, nepriklausomai nuo to, kokio įstatymo (ATPK ar „ekonomines sankcijas“ įtvirtinančio įstatymo) pagrindu jie yra traukiami administracinėn atsakomybėn. Abejotina, ar būtų įmanoma (ir vargu ar reikia) visas „ekonomines sankcijas“ iš atskirų įstatymų perkelti į ATPK, todėl manytina, kad bendrų proceso taisyklių įtvirtinimas būtų vienintelis logiškas šios problemos sprendimo būdas, kuris užtikrintų administracinių teisės pažeidimų procese dalyvaujančių asmenų lygiateisiškumą.

⁷³ www.lrkt.lt

⁷⁴ 2004 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymas Nr. 1V-293 „Dėl Ekonominių sankcijų skyrimo taisyklių skyrimo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2004, Nr. 1V-293.

Gaila tik, kad naujojo ATPK projekto rengėjams nurodytos „ekonominių sankcijų“ taikymo problemos, atrodo, nelabai rūpi: nors Teisingumo ministerijos parengto projekto 12 str. pagaliau įtvirtinta ir juridinio asmens administracinė atsakomybė, tačiau bendrosios administracinių nuobaudų taikymo taisyklės ir toliau formuojamos atsižvelgiant tik į fizinio asmens kaip administracinio teisės pažeidimo subjekto specifiką (pvz., žr. projekto 8 ir 9 str. pateikiamus kaltės apibrėžimus). Dar blogiau, ATPK projekto rengėjai atsisako vienintelio galiojančio ATPK 2 str. 1 d. numatyto teisinio pagrindo, kuriuo vadovaudamiesi teismai šiuo metu priskiria „ekonomines sankcijas“ administracinėms nuobaudoms bei taiko bendrąsias šių nuobaudų skyrimą reglamentuojančias taisykles: projekto 2 str. 5 d. siūloma, kad administracinės nuobaudos galėtų būti **skiriamos tik pagal šį kodeksą**. Akivaizdu, jog, priėmus Teisingumo ministerijos siūlomą variantą, taptų visiškai nebeaišku, kokiai atsakomybės rūšiai tuomet reikėtų priskirti nagrinėtas „ekonomines sankcijas“, kas savo ruožtu įneštų daugybę painiavos ir į šiuo metu galutinai susiformavusią teisminę praktiką. Mūsų nuomone, Teisingumo ministerijos pasiūlytas ATPK projektas, vertinant jį iš „ekonominių sankcijų“ pusės, turi akivaizdžių trūkumų, todėl privalo būti koreguojamas, atsižvelgiant į aukščiau nurodytus pasiūlymus.

3.1.2. Juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės problematika

Prieš pradėdant kalbėti apie juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės reglamentavimo problemas galiojančiame ATPK, reikia pastebėti, kad įstatymų leidėjas, siekiantis administracinių poveikio priemonių pagalba paveikti juridinį asmenį, visuomet turi dvi alternatyvas: 1) jis gali įtvirtinti pačio juridinio asmens administracinę atsakomybę; 2) jis gali numatyti, kad už juridinio asmens padarytus administracinius teisės pažeidimus administracinę atsakomybėn yra traukiamas juridinio asmens vadovo pareigas einantis fizinis asmuo. Galima manyti, kad juridinio asmens vadovo atsakomybės institutas administraciniuose įstatymuose iš esmės įtvirtinamas tais atvejais, kai įstatymų leidėjas juridinį asmenį laiko tam tikra „fikcija“, dirbtiniu dariniu, kuris negali savarankiškai egzistuoti be jį sudarančių fizinių asmenų⁷⁵, taip pat siekdamas užkirsti kelią piktnaudžiavimams juridinių asmenų vardu, kai fiziniai asmenys, kurie veikia „prisidengdami“ juridinio asmens vardu, dažnai lieka nenubausti už padarytus teisės pažeidimus. Tikėtina, jog būtent šiais motyvais vadovaujantis net ir atkūrus nepriklausomybę ATPK nebuvo numatyta juridinių asmenų administracinė atsakomybė, o paliktas senasis - įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovų atsakomybę numatantis variantas. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, juridiniai asmenys savo teisine padėtimi iš esmės buvo prilyginti fiziniams asmenims, todėl

⁷⁵ Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997, p.143.

turėtų būti pradedamas kelti klausimas, ar egzistuojanti įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovų administracinė atsakomybė šiuo metu vis dar yra pakankamai efektyvi ir teisinga? O gal ji vis dėlto turėtų būti keičiama pačių juridinių asmenų administracine atsakomybe?

Prieš pradedant analizuoti ATPK numatytą juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės trūkumus, mūsų nuomone, reikia pažymėti, kad net ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse iki šiol nėra aiškiai apibrėžta juridinio asmens vadovo sąvoka⁷⁶. Todėl asmenų, kurie turėtų būti laikomi juridinio asmens vadovais, ratas galima nustatyti tik sistemiškai aiškinant atskirų teisinių formų juridinių asmenų veiklą reglamentuojančių įstatymų nuostatas. Pastebėtina, kad pavyzdinį juridinio asmens vadovo apibrėžimą bandoma pateikti Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymo pakeitimo įstatymo⁷⁷ 2 str. 24 d., kurioje teigiama, kad **vadovu yra laikomas įmonės stebėtojų tarybos, valdybos narys, administracijos vadovas**. Reikia manyti, kad šiame pateiktas juridinio asmens vadovo apibrėžimas yra pernelyg siauras, kadangi iš esmės apima tik vieną iš juridinių asmenų organizacinių formų – įmonę. Be to, pastebėtina ir tai, kad šis apibrėžimas pateikia ir pernelyg siaurą juridinio asmens valdymo organų sąrašą, kadangi praktiškai apsiriboja uždaryjū akcinių bendrovių ir akcinių bendrovių valdymo organų išvardijimu.

Pažymėtina, kad ir galiojančiame ATPK bendrojoje dalyje atskirai juridinio asmens⁷⁸ vadovas kaip administracinio teisės pažeidimo subjektas nėra aptartas, tačiau vis dėlto asmens, kuris pagal galiojančią ATPK yra laikomas juridinio asmens valdymo organu, apibrėžimas yra nurodytas ATPK 14 str. pateikiamoje „pareigūno“ sąvokoje. Primename, kad ATPK 14 str. 1 d. numato, jog „pareigūnais šiame kodekse laikomi tokie asmenys, kurie nuolat ar laikinai vykdo valdžios atstovų funkcijas, taip pat kurie valstybinės ar kitų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ar organizacijose nuolat arba laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių-tvarkymo ar administracinių-ūkinių pareigų vykdymu, arba kurie tokias pareigas eina minėtose įmonėse, įstaigose ar organizacijose pagal įgaliojimą“. Taigi, vadovaujantis minėtomis ATPK

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.81 str. 4 d. tik numato, kad „juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariais – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys“, tačiau asmenų, kurie turėtų būti laikomi juridinio asmens vadovais, taip ir nepateikta.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. IX-655.

⁷⁸ Pastebėtina, kad ATPK tais atvejais, kai kalbama apie juridinio asmens vadovo atsakomybę, yra nepagrįstai vartojama pasenusi terminija, t. y. vietoj juridinio asmens sąvokos vartojama „įmonių, įstaigų ir organizacijų“ sąvoka, nors visuose kituose teisės aktuose jau ganėtinai senai naudojamas vieningas juridinio asmens terminas. Reikia pažymėti ir tai, kad ir pačiame ATPK įstatymų leidėjas naudodamas sąvokas yra ne visuomet nuoseklus: pavyzdžiui, ATPK 163³ str. 1 d., ATPK 163⁴ str. 1 d. ATPK 163⁵ str. 1 d. numatytose administracinių teisės pažeidimų sudėtyse šių sudėčių specialusis subjektas įvardijamas kaip „įmonės, įstaigos, organizacijos vadovas“, tuo tarpu kitose sudėtyse (pavyzdžiui, ATPK 173²¹ str. 1 d., 189⁹ str. 1 d.) analogiškas administracinio teisės pažeidimo subjektas įvardijamas kaip juridinio asmens vadovas. Akivaizdu, jog tokių netikslumų neturėtų būti, todėl reikėtų patikslinti ATPK naudojamą teisinę terminiją.

nuostatomis, pareigūnais ATPK 14 str. 1 d. prasme iš esmės gali būti laikomos dvi, visiškai skirtingos fizinių asmenų grupės:

- 1) fiziniai asmenys, kurie nuolat ar laikinai vykdo atstovų funkcijas.
- 2) fiziniai asmenys, kurie valstybinėse ir kitų nuosavybės formų organizacijose vykdo veiklą, susijusią su organizacinių – tvarkymo arba administracinių – ūkinių pareigų įgyvendinimu.

Administracinės teisės teorijoje nurodoma, kad „organizacinės - tvarkymo pareigos – tai vadovavimas visų rūšių, įmonių, organizacijų ar padalinių veiklai (visai ar atskiroms sritims), šios veiklos planavimas ir kontroliavimas, taip pat darbuotojų priėmimo, perkėlimo, atleidimo funkcijų vykdymas, technologinio proceso organizavimas ir kt.“⁷⁹. Prie pareigūnų, atliekančių tokias pareigas, priskiriami visų rūšių privačių juridinių asmenų – individualių įmonių, ūkinių bendrijų, akcinių bendrovių, uždarytųjų akcinių bendrovių, žemės ūkio bendrovių, direktoriai, jų pavaduotojai, prezidentai, valdybų pirmininkai ir nariai, administratoriai ir t.t. Šiai asmenų kategorijai priskiriami ir viešųjų juridinių asmenų vadovai – aukštųjų mokyklų rektoriai ir prorektoriai, dekanai, prodekanai, mokyklų direktoriai, jų pavaduotojai, ligoninių vyriausieji gydytojai ir pan. Organizacinės – tvarkymo pareigas vykdančiais taip pat laikomi asmenys, esantys paminėtų įmonių, įstaigų, organizacijų struktūrinių padalinių vadovai (valdybų, skyrių, barų, grandžių vedėjai, viršininkai ir t.t.)⁸⁰. Taigi, iš to, kas išdėstyta aukščiau, matyti, kad ATPK 14 str. 1 d. nurodytas pareigūno apibrėžimas apima ir ATPK specialiojoje dalyje numatytus įmonių, įstaigų, organizacijų vadovus. Mūsų nuomone, tokia įstatymų leidėjo pozicija yra kritikuotina bent dėl kelių motyvų.

Visų pirma, reikia pažymėti tai, kad ATPK 14 str. 1 d. įtvirtinta pareigūno sąvoka akivaizdžiai prieštarauja tai šios sąvokos prasmei, kuria minėta sąvoka yra naudojama kasdieniniame gyvenime bei kituose teisės aktuose: pareigūnu, vadovaujantis ATPK 14 str. 1 d., šiame kodekse yra laikomi ne tik valdžios atstovų funkcijas vykdančios asmenys, bet ir asmenys, kurių atliekama veikla susijusi su organizacinių – tvarkymo bei administracinių – ūkinių pareigų įgyvendinimu. Tuo tarpu tiek įstatymuose, tiek kasdieniniame gyvenime apie pareigūną yra įprasta kalbėti kaip apie asmenį, kuris valstybinėse valdžios institucijose atlieka valdžios atstovo funkcijas ir (arba) įgyvendina jam suteiktus valdingus įgaliojimus nepavaldžių asmenų atžvilgiu. Kaip pavyzdį galima nurodyti Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymu⁸¹ patvirtinto Vidaus tarnybos statuto 2 str. 4 d., kuri pareigūną apibrėžia kaip statutinį valstybės tarnautoją, kurio tarnybą reglamentuoja šis Statutas ir (ar) kuris turi viešojo

⁷⁹ A. Abramavičius. V. Mikelėnas. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, p. 17.

⁸⁰ Ten pat, p. 17

⁸¹ Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. IX-1538.

administravimo įgaliojimus jam nepavaldiems asmenims. Panašiai pareigūnai įvardijami ir Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų įstatyme⁸², kurio 2 str. 3 d. yra išvardintas pavyzdinis valstybės pareigūnų sąrašas: prokurorai, valstybės kontrolierius ir jo pavaduotojas, Seimo kontrolieriai, Nacionalinės teismų administracijos direktorius, Lygių galimybių kontrolierius, Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, Žurnalistų etikos inspektorius, Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko paskirti institucijų ir įstaigų, finansuojamų iš valstybės biudžeto, vadovai bei pareigūnai, Seimo, Respublikos Prezidento, kitų pagal specialius įstatymus pas paskirtų valstybinių (nuolatinių) komisijų ir tarybų pirmininkai, jų pavaduotojai ir nariai. Taigi, ATPK 14 str. 1 d. pateikta pareigūno sąvoka laikytina netinkamu, kadangi iš to, kas išdėstyta aukščiau matyti, jog pareigūnais gali būti laikomas tik kur kas siauresnis ratas fizinių asmenų, t.y. pareigūnu gali būti laikomas tik valdžios atstovo funkcijas ir (arba) viešojo administravimo įgaliojimus turintis fizinis asmuo. Tuo labiau, kad platesniam pareigūno sąvokos vartojimui prieštarauja ir to paties ATPK 14 str. 2 d., kurioje nurodant, kad „pareigūnai administracinę atsakomybę traukiami už administracinius teisės pažeidimus, susijusius su jų pareigų, nurodytų šio straipsnio pirmojoje dalyje, vykdymu, taip pat už pažeidimus, susijusius su nesilaikymu nustatytą valdymo tvarkos, valstybinės ir viešosios tvarkos, aplinkos, gyventojų sveikatos apsaugos bei kitų taisyklių, **kurių laikymąsi užtikrinti yra jų tarnybinė pareiga**“. Todėl vadovaujantis išdėstytu, konstatuotina, kad pareigūnais ATPK 14 str. 1 d. prasme turėtų būti laikomi tik valdžios atstovų funkcijas įgyvendinantys asmenys.

Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ATPK specialiosios dalies straipsniuose, kuriuose yra įtvirtinama asmenų, vykdančių organizacines – tvarkymo funkcijas, administracinę atsakomybę, įstatymų leidėjas naudoja ne pareigūno, o įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo terminą. Pavyzdžiui, ATPK 91¹ 2 d., kurią savo vadovėlyje „Administracinė teisė“ nurodo ir S. Šedbaras⁸³, teigiama, kad „valstybinės kalbos nevartojimas Lietuvos Respublikos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei aprašuose, Lietuvoje parduodamų prekių vartojimo instrukcijose užtraukia baudą **įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams ar pareigūnams** nuo trijų iki penkių šimtų litų“. Minėtoje ATPK normoje įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ir pareigūnai yra įvardijami kaip visiškai skirtingi to paties administracinio teisės pažeidimo subjektai, todėl darosi nebeaišku, kokiais atvejais tuomet turėtų būti taikoma ATPK 14 str. 1 d. numatyta pareigūno, vykdančio organizacines – tvarkymo pareigas, sąvoka, o kokiais atvejais analogiškas pareigas einantis asmuo turėtų būti laikomas įmonės, įstaigos ar organizacijos vadovu. Manytina, kad aukščiau nurodytus trūkumus reikėtų šalinti, patikslinus netinkamai galiojančiame ATPK

⁸² Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1904.

⁸³ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 199

apibrėžtą pareigūną sąvoką, kuri vertintina kaip aiškiai pasenusi⁸⁴, tuo pačiu ATPK įtvirtinant ir juridinio asmens administracinę atsakomybę.

Be to, ATPK 14 str. 1 d. įtvirtinta pareigūno sąvoka, mūsų nuomone, turėtų būti keičiama juridinio asmens administracinės atsakomybės institutu dar ir dėl to, kad ATPK 14 str. 1 d. nuostatomis, įtvirtinančiomis pareigūno sąvokos apibrėžimą, dažnai piktnaudžiauja administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančios institucijos, kurios administracinę atsakomybę įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovus traukia net ir tais atvejais, kai konkrečioje ATPK straipsnio sudėtyje įmonės, įstaigos, organizacijos vadovas kaip specialus administracinės atsakomybės subjektas yra nenumatytas. Pavyzdžiui, 2001 m. lapkričio 19 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išnagrinėtoje byloje Nr. 1763¹-1/2001⁸⁵ buvo sprendžiamas administracinės nuobaudos, paskirtos ATPK 172⁴ d. 1 d. pagrindu Ūkio banko valdybos pirmininkui, teisėtumo klausimas. pažymėtina, jog ATPK 172⁴ str. 1 d. numato, kad „neteisingas informacijos suteikimas ar Lietuvos bankui reikalingos informacijos ar dokumentų, būtinų banko ar ūkinio subjekto finansinei – ūkinei būklei nustatyti ar atliekamoms bankinėms operacijoms patikrinti, nepateikimas, taip pat kreditinę veiklą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų ir Lietuvos banko teisės aktų pažeidimas užtraukia baudą nuo dešimties tūkstančių iki penkiasdešimties tūkstančių litų“. Taigi, minėtame ATPK straipsnyje įtvirtinta administracinio teisės pažeidimo sudėtis nenumato jokio specialaus požymio, kuris galėtų apibūdinti administracinį teisės pažeidimą padariusį subjektą (kaip specialus subjektas nenumatytas nei juridinio asmens vadovas, nei pareigūnas ATPK 14 str. 1 d. prasme). Pagal tuo metu galiojusio Banko veiklos riziką ribojančių normatyvų 4 p. ir Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklių 3.6, 3.9 p. reikalavimai, kurių pagrindu nagrinėjamoje byloje pareiškėjui buvo surašytas administracinių teisės pažeidimų protokolai, buvo adresuoti ir privalomi pačiam Ūkio bankui kaip juridiniam asmeniui. Todėl akivaizdu, kad atsakomybėn už šiame straipsnyje numatytus pažeidimus visų pirma turėjo būti traukiamas pats privalomų reikalavimų nesilaikęs juridinis asmuo – Ūkio bankas. Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad bylos nagrinėjimo metu pagal ATPK juridinis asmuo negalėjo būti traukiamas administracinė atsakomybėn, nusprendė, kad „ATPK 12 skirsnyje yra išvardinti administraciniai teisės pažeidimai prekybos, finansų, apskaitos ir statistikos srityje. Atsakomybės už tokius administracinius teisės pažeidimus subjektai nesant specialiam jų nurodymui

⁸⁴ Pažymėtina, kad pareigūno sąvoka galiojančiame ATPK praktiškai be ženklesnių pakeitimų galioja nuo pat 1985 m., kai šis kodeksas buvo priimtas. Galima manyti, kad sovietiniu laikotarpiu, kai iš esmės nebuvo privačios nuosavybės ir bet kuris asmuo, nepriklausomai nuo to, kurioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje jis dirbo, buvo laikomas tarnaujančiu valstybei, ATPK 14 str. 1 d. numatytas pareigūno apibrėžimas ir buvo teisingas, tačiau šiuo metu, atsižvelgiant į visuomenėje įvykusius ženklius socialinius, ekonominius ir teisinius pokyčius, tolimesnis toks pat šios sąvokos naudojimas būtų aiškiai neteisingas.

⁸⁵ www.teismupraktika.lt

konkrečiuose šio skirsnio straipsniuose **yra pareigūnai ATPK 14 str. taikymo prasme**, šios bylos atveju- asmenys, kurie bendrovėje Ūkio bankas nuolat einą tarnybą, susijusią su šio banko organizacinių – tvarkymo ar administracinių – ūkinių pareigų vykdymu“<..> „Pagal Ūkio banko statuto 52 punktą pareiškėjas, būdamas banko valdybos pirmininkas ir administracijos vadovas, viešojo administravimo santykiuose atsakingas už banko veiklą, todėl pirmosios instancijos teismo padaryta išvada, kad jis yra tinkamas ATPK 172⁴ str. numatytos administracinės atsakomybės subjektas, yra pagrįsta“, todėl paliko galioti Ūkio banko valdybos pirmininkui paskirtą administracinę nuobaudą. Taigi, vadovaujantis šia Vyriausiojo administracinio teismo praktika, juridinio asmens vadovas administracinę atsakomybę iš esmės gali būti traukiamas praktiškai už visus ATPK specialiojoje dalyje numatytus administracinius pažeidimus. Pažymėtina, kad šioje byloje suformuotos teisminės praktikos Vyriausiasis administracinis teismas nuosekliai laikėsi ir eilėje vėliau išnagrinėtų bylų (pvz., žr. 2002 m. kovo 29 d. LVAT nutartį adm. byloje Nr. 410-11/2002, 2002 m. balandžio 3 d. nutartį adm. byloje Nr. 506-11/2002, 2002 m. gegužės 13 d. nutartį adm. byloje Nr. 708-11/2002, 2004 m. birželio 30 d. nutartį adm. byloje Nr. N-1-748/2004). Mūsų nuomone, tokia Vyriausiojo administracinio teismo praktika vertintina kritiškai, kadangi minėtose bylose administracinė atsakomybė iš esmės yra taikoma specialų statusą turintiems administracinio teisės pažeidimo subjektams (įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams), nors atitinkamose ATPK normose, kurių pagrindu minėti asmenys yra traukiami administracinę atsakomybę, nei pareigūnas, nei įmonės, įstaigos, organizacijos vadovas kaip specialus administracinės atsakomybės subjektas nėra numatyti. ATPK 7 str. 1 d. įtvirtinamas vienas esminių administracinių teisės pažeidimų nagrinėjimo proceso principų, kad „niekam negali būti poveikio priemonė už administracinį teisės pažeidimą kitaip, kaip įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka“. Galima manyti, kad aukščiau nurodyta Vyriausiojo administracinio teismo praktika šį principą pažeidžia, nes taiko atsakomybę juridinių asmenų vadovams ir įstatyme nenumatytais atvejais.

Kita vertus, mūsų nuomone, keistinas ir pats juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės institutas, kadangi jis turi keletą esminių trūkumų. Visų pirma, atkreiptinas dėmesys į tai, kad ATPK normos, įtvirtinančios juridinio asmens vadovo administracinę atsakomybę, nepagrįstai juridinį asmenį sieja tik su jo vadovu. Tokia pozicija galbūt ir būtų teisinga, jei administracinė atsakomybė būtų taikoma tik individualiųjų įmonių atžvilgiu, kurių savininkas ir vadovas daugeliu atveju sutampa ir yra vieninteliu individualiosios įmonės organu, formuojančiu šio juridinio asmens teisinį subjektiškumą. Tačiau tokiam juridinio asmens ir jo vadovo sutapatinimui prieštarauja CK 2.82 str. 2 d., kuri numato, kad, išskyrus atskiras juridinių asmenų teises formas reglamentuojančiuose įstatymuose numatytus atvejus, kiekvienas juridinis asmuo privalo turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą bei dalyvių

susirinkimą, t. y. kaip taisyklė, juridinis asmuo dažniausiai turi ne vieną ir ne valdymo organus, kurie formuoja juridinio asmens valią, todėl sutapatinti juridinį asmenį vien tik su jo vadovu (kaip tai yra galiojančiame ATPK) būtų akivaizdžiai neteisinga. Reikia pastebėti ir tai, kad už juridinio asmens padarytus teisės pažeidimus administracinę atsakomybę traukiant juridinio asmens vadovą ATPK 10, 11 str. įpareigoja nustatyti paties vadovo asmeninę kaltę (tyčią ar neatsargumą), t. y. individualų vadovo psichinį santykį su priešinga teisei veika. Kaip taisyklė, praktikoje juridinio asmens **asmeninė vadovo kaltė** iš esmės niekuomet neįrodinėjama, todėl juridinio asmens vadovas administracinę atsakomybę yra traukiamas net ir tais atvejais, kai jis pats priešingos teisei veikos nepadarė ir apskritai nieko nežinojo apie daromą teisės pažeidimą, o priešingą teisę veiką juridinio asmens vardu padarė kitas juridinio asmens atstovas (darbuotojas, pagal įgaliojimą veikiantis atstovas, juridinio asmens valdymo organas ir pan.). Akivaizdu, jog tokiu atveju juridinio asmens vadovo veiksmuose nėra vieno iš svarbiausių administracinio teisės pažeidimo subjektyviosios pusės elemento – kaltės (tyčios ar neatsargumo), todėl jis negalėtų būti traukiamas administracinę atsakomybę (kas, deja, yra visiškai priešinga praktikoje). Kaip tokios neigiamos praktikos pavyzdį, būtų galima nurodyti jau anksčiau minėtą 2001 m. lapkričio 19 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartį administracinėje byloje Nr. 1763¹-1/2001, kurioje AB Ūkio bankas vadovui buvo paskirta administracinė nuobauda, nors teisės pažeidimą padarė pats bankas kaip juridinis asmuo. Tikėtina, kad nurodytoje byloje AB Ūkio bankas vadovas buvo patrauktas administracinę atsakomybę buvo patrauktas nepaisant to, kad jo veiksmuose nebuvo vieno svarbiausių administracinio teisės pažeidimo sudėties elementų – kaltės (tyčios ar neatsargumo). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 1 d. įtvirtinta nekaltumo prezumpcija galioja ir administracinių teisės pažeidimų teisenoje bei įpareigoja administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjančią instituciją įrodinėti pažeidimą padariusio asmens kaltę⁸⁶, todėl galima manyti, kad nekaltumo prezumpcija yra pažeidžiama tais atvejais, kai administracinę atsakomybę be kaltės yra traukiamas juridinio asmens vadovas, nepaisant to, kad teisės pažeidimą juridinio asmens vardu padaro kitas jo vardu veikiantis fizinis asmuo.

Pažymėtina ir tai, kad administracinės atsakomybės taikymas išimtinai tik juridinio asmens vadovo atžvilgiu prieštarauja ATPK 20 str. išvardintiems administracinės nuobaudos tikslams: ATPK 20 str. teigiama, kad „administracinė nuobauda yra atsakomybės priemonė, kuri skiriama administracinį teisės pažeidimą padariusiems asmenims nubausti bei **siekiant auklėti, kad jie laikytųsi įstatymų, gerbtų bendro gyvenimo taisykles, taip pat kad tiek pats teisės pažeidėjas, tiek ir kiti asmenys nepadarytų naujų teisės pažeidimų**“. Daugelyje teisės aktų, už kurių pažeidimą administracinę atsakomybę yra traukiamas juridinio asmens vadovas, suformuoti imperatyvūs reikalavimai yra visų pirma adresuojami patiems juridiniams asmenims,

⁸⁶ P. Petkevičius. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, P. 28.

todėl ir ATPK 20 str. nuodytu asmeniu, kuriam yra adresuojamas neigiamas administracinių nuobaudų poveikis, taip pat turėtų būti laikomas pats juridinis asmuo. Savo ruožtu tai leidžia konstatuoti, kad juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės atveju administracinės nuobaudos yra taikomos fiziniam asmeniui (vadovui), kuris privalo atsakyti už kito asmens (šiuo atveju juridinio) padarytus teisės pažeidimus (netiesioginė atsakomybė). Be to, kaip jau buvo minėta anksčiau, teisės pažeidimą juridinio asmens vardu gali padaryti ir kiti juridinį asmenį atstovaujantys fiziniai asmenys, todėl administracinės atsakomybės atveju vadovas iš esmės yra baudžiamas ne tik už jo vadovaujamo juridinio asmens, bet ir už kitų fizinių asmenų veiksmus. Todėl manyti, kad tokiu atveju yra apskritai paneigiamas ATPK 10 ir 11 str. įtvirtintas individualiosios kaltės principas. Atsižvelgiant į juridinio asmens vadovo kaltės problemą, taip pat į tai, kad taikydamas administracines nuobaudas juridinio asmens vadovo atžvilgiu įstatymų leidėjas iš esmės siekia paveikti patį juridinį asmenį, būtų logiška manyti, kad administracinio poveikio priemonės turėtų būti taikomos pačiam juridiniam asmeniui kaip savarankiškam teisinių santykių dalyviui.

Ryšium su tuo keltinas klausimas, ar, įtvirtinus juridinio asmens administracinę atsakomybę, reikėtų atsisakyti juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės instituto, o gal reikėtų šias atsakomybės formas ATPK taikyti viena šalia kitos? Mūsų nuomone, atsižvelgiant į tai, kad administracinės nuobaudos yra kur kas švelnesnės už kriminalines bausmes, taip pat į tai, kad administracinė atsakomybė iš esmės yra taikoma už formalius teisės pažeidimus, bei į tai, kad administracinės nuobaudos iš esmės atlieka prevencinę funkciją, galima manyti, kad administracinės atsakomybės taikymas kartu tiek juridiniams asmenims, tiek jų vadovams turėtų pernelyg griežtą poveikį juridiniams asmenims, kadangi iš esmės galėtų neigiamai paveikti juridinių asmenų vykdomą ūkinę - komercinę veiklą. Dėl šios priežasties manytina, kad turėtų būti atsisakoma ATPK įtvirtintos juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės bei pereita prie pačių juridinių asmenų atsakomybės. Todėl šiuo atžvilgiu nelabai atrodo suprantama 2004 m. ATPK projektą rengusios Teisingumo ministerijos pozicija: iš vienos pusės, šio projekto 12 str. ir kituose specialiosios dalies straipsniuose įtvirtinama juridinio asmens administracinė atsakomybė, iš kitos pusės projekto specialiojoje dalyje netikėtai „atsiranda“ ir juridinio asmens vadovo administracinė atsakomybė, nors projekto bendrojoje dalyje jis, kaip specialus administracinio teisės pažeidimo subjektas, nebuvo aptartas. Atsižvelgiant į tai, kad šiame ATPK taip ir neišspręstas juridinio asmens ir jo vadovo administracinės atsakomybės klausimas, visiškai neaišku, ar už tą patį pažeidimą pagal skirtingus ATPK projekto straipsnius turėtų būti baudžiami tiek pats juridinis asmuo, tiek jo vadovas, o gal vieno iš jų patraukimas administracinėn atsakomybėn pašalina kito asmens atsakomybę? Dar kartą galime pakartoti, kad dvigubos atsakomybės taikymas tiek juridinio asmens, tiek jo vadovo

atžvilgiu, mūsų nuomone, yra neefektyvus, todėl manytina, kad Teisingumo ministerijos pasiūtame projekte turėjo būti palikta tik paties juridinio asmens administracinė atsakomybė. Šiuo atžvilgiu reikėtų paminėti įdomų juridinių asmenų administracinės modelį, kurį Rusijos Federacijos administracinių teisės pažeidimų kodekse minėtos šalies įstatymų leidėjas: kodekso 2.10 str. 2 d. teigiama, kad tais atvejais, kai konkrečiame šio kodekso straipsnyje nėra nurodyta, kad jame įtvirtintos teisės normos yra taikomos išimtinai tik fizinių, arba išimtinai tik juridinių asmenų atžvilgiu, tai minėtos normos gali būti vienodai būti taikomos tiek fizinių, tiek juridinių asmenų atžvilgiu, išskyrus tuos atvejus, jei savo prasme konkreti teisės norma yra „adresuota“ ir gali būti taikoma tik fizinių asmenų atžvilgiu⁸⁷. Mūsų nuomone, tokia Rusijos Federacijos įstatymų leidėjo pozicija yra pakankamai logiška, kadangi ir daugumą Lietuvos Respublikos ATPK numatytų administracinių teisės pažeidimų galėtų padaryti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, todėl yra normalu, kad juridinis asmuo, kuris yra laikomas savarankišku teisinių santykių dalyviu, administracinės atsakomybės prasme yra prilyginamas juridiniam asmeniui.

Grįžtant prie juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės trūkumų, reikia pažymėti ir tai, kad nėra iki galo aiškiai sureglamentuota ir administracinių nuobaudų, skiriamų juridinių asmenų vadovams, taikymo tvarka: nors juridinio asmens vadovas, viena vertus, yra baudžiamas kaip fizinis asmuo, administracinės nuobaudos, iš kitos pusės, jam yra taikomos kaip juridinio asmens valdymo organui. Dėl tokio dviprasmiško juridinio asmens vadovo teisinio statuso kyla abejonių dėl to, kaip turėtų būti ieškoma šiam asmeniui paskirta administracinė nuobauda - tiesiogiai iš paties vadovo asmeninio turto ar privalomų reikalavimų nesilaikiusio juridinio asmens? Atsakymo į šį klausimą nepateikia nei ATPK V skyriaus nuostatos, reglamentuojančios administracinių nuobaudų vykdymo procesą, nei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁸⁸ 652 str., kurio pagrindu fiziniam asmeniui paskirtą administracinio teisės pažeidimo metu paskirtą baudą išieško antstolis. Praktikoje yra įprasta, kad juridinio asmens vadovui paskirta administracinė nuobauda yra išieškoma iš paties vadovo asmeninio turto, tačiau vėliau juridiniai asmenys, kaip taisyklė, neteisėtais būdais stengiasi „kompensuoti“ savo vadovų patirtas išlaidas. Šios situacijos būtų galima lengvai išvengti, įtvirtinus ATPK juridinio asmens administracinę atsakomybę bei numačius, jog juridiniam asmeniui paskirtos baudos yra išieškomos iš paties juridinio asmens turimo turto.

Ryšium su tuo reikia pastebėti ir tai, kad juridinių asmenų administracinės atsakomybės įtvirtinimas turėtų kur didesnę realų poveikį, užtikrinant privalomų teisės aktų reikalavimų laikymąsi, nei šiuo metu juridinių asmenų vadovams taikomos administracinės nuobaudos. Minėtina, kad daugumos ATPK specialiojoje dalyje įtvirtintų baudų, skiriamų

⁸⁷ Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях. Москва: Проспект, 2003. С. 34.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743.

juridinių asmenų vadovams, dydžiai svyruoja nuo kelių šimtų iki keliasdešimties tūkstančių litų. Kiek pavyko rasti, didžiausia bauda, kuri gali būti skiriama juridinio asmens vadovui, yra numatyta ATPK 207² str. 2 d. ir gali siekti penkiasdešimt tūkstančių litų. Kaip jau buvo minėta šio darbo įvade, neretai atsitinka taip, kad nauda, kurią gauna privalomų teisės aktų reikalavimų nesilaikantis juridinis asmuo, ženkliai viršija tikėtinas išlaidas, t.y. baudą, kurią už juridinio asmens padarytą pažeidimą sumoka šio asmens vadovas. Visuotinai pripažįstama, kad valstybinės prievartos priemonės yra efektyvios tik tais atvejais, kai jų griežtumas, neigiamas poveikis yra analogiškas arba viršija galimą naudą, kurią gautų teisės pažeidėjas įstatymų nesilaikymo atveju. Galima manyti, kad ATPK numatytos administracinės nuobaudos, taikomos juridinių asmenų vadovams, šiuo metu nebepasiekia ATPK 20 str. numatytų savo tikslų, kadangi jų daromas neigiamas poveikis yra aiškiai mažesnis už galimą juridinių asmenų naudą, kurią jie gautų iš teisės pažeidimo padarymo. Kaip pavyzdį galima nurodyti prieš keletą nemažą atgarsį sulaukusią administracinio teisės pažeidimo bylą, kai vienos iš telekomunikacijų bendrovių, kuri piktnaudžiavo dominuojančia padėtimi rinkoje, vadovas už Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo pažeidimus buvo nubaustas tik 1 500 Lt. Akivaizdu, jog tokiai įmonei, kuri dėl neteisėtų veiksmų gavo kelių milijonų litų dydžio pelną, teismo paskirta 1 500 Lt bauda neturėjo praktiškai neturėjo jokios prevencinės įtakos ir tikrai nepaskatino ateityje nedaryti panašių teisės pažeidimų.

Galima manyti, kad juridinių asmenų administracinės atsakomybės įtvirtinimas ATPK leistų padidinti ATPK numatytų administracinių nuobaudų „lubas“, t.y. taikyti kur didesnes administracines nuobaudas juridinių asmenų atžvilgiu, kas savo ruožtu užtikrintų efektyvesnę teisės pažeidimų prevenciją, tuo labiau, kad, taikant administracinę atsakomybę juridinių asmenų atžvilgiu, visuomet yra didesnė tikimybė, jog paskirta administracinė nuobauda tikrai bus išieškota. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo⁸⁹ 2 str. 3 ir 4 d. yra numatyta, kad minimalus uždarnosios akcinės bendrovės įstatinis kapitalas privalo būti ne mažesnis kaip 10 000 Lt, o akcinės bendrovės – ne mažesnis kaip 150 000 Lt. Panašus reikalavimas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 40 str. 1 d.⁹⁰, kuriame įtvirtintas ne mažesnio kaip 5 000 000 eurų nuosavo banko kapitalo reikalavimas. Todėl minėtos aplinkybės leidžia manyti, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė būtų kur kas efektyvesnė nei jos vadovų atsakomybė, kadangi geresnė juridinių asmenų turtinė padėtis savo ruožtu leistų jiems taikyti ir didesnes administracines nuobaudas.

Kalbant apie juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės instituto, įtvirtinto galiojančiame ATPK, trūkumus, reikia paminėti ir tai, kad ne visuomet yra įmanoma

⁸⁹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas// Valstybės žinios, 2006, Nr. VIII-1835.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2085.

tiksliai nustatyti asmenį, kurį būtų galima įvardinti kaip juridinio asmens vadovą. Pavyzdžiui, vadovaujantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymo⁹¹ 23 str., žemės ūkio bendrovės valdymo organu yra valdyba arba administracija kaip kolegialus organas. Pažymėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymo⁹² 11 str. 2 d., jokie valdymo organai ūkinėje bendrijoje apskritai yra nesudaromi, kadangi ūkinės bendrijos vardu gali veikti bet kuris jungtinės veiklos sutartį sudaręs tikrasis ūkinės bendrijos narys. Bet kurioje komandinėje arba tikrojoje ūkinės bendrijose visuomet yra ne mažiau kaip du tikrieji nariai (Įstatymo 3 str. 2 d.), todėl tikėtina, kad tais atvejais, kai teisės pažeidimą, už kurį ATPK numatyta juridinio asmens vadovo administracinė atsakomybė, padaro aukščiau nurodytų teisinių formų juridiniai asmenys, bus neįmanoma pradėti administracinių teisės pažeidimų teisenos, kadangi bus neįmanoma nustatyti konkretų fizinį asmenį, kurį būtų galima įvardinti kaip šių juridinių asmenų vadovą.

Be to, reikia atkreiptinas dėmesį, jog praktikoje yra įmanoma ir tai, kad vieno juridinio asmens valdymo organo funkcijas atliktų kitas juridinis asmuo. Šiuo atveju omenyje turimas bankrutuojančios (bankrutavusios) įmonės administratorius, kuris Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka yra paskirtas administruoti bankrutuojančią (bankrutavusią) įmonę. Pastebėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo⁹³ 11 str. 6 d. 2 p., įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto bylą, bankrutuojančios (bankrutavusios) įmonės valdymo organai netenka savo įgaliojimų, o jų funkcijas pagal to paties įstatymo 11 str. 3 d. perima įmonės administratorius, kuris vadovauja bankrutuojančios įmonės ūkinei, komercinei veiklai, atstovauja ją teisme, kreditorių susirinkimuose ir kt. institucijose, priima ir atleidžia darbuotojus ir t.t. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 11 str. 1 d., „įmonės administratorius (toliau administratorius) – tai **teismo paskirtas fizinis ar juridinis asmuo**, turintis teisę teikti bankroto administravimo paslaugas“, todėl bankroto procedūros metu juridinio asmens vadovo pareigas gali eiti teismo paskirti tiek fiziniai tiek juridiniai asmenys. Todėl tuo atveju, jei bankroto proceso metu privalomų teisės aktų reikalavimų, už kurių pažeidimą ATPK yra numatyta juridinių asmenų vadovų administracinė atsakomybė nesilaikytų bankrutuojanti (bankrutavusi) įmonė, o tokios įmonės administratoriumi būtų paskirtas juridinis asmuo, bankrutuojančios (bankrutavusios) įmonės vadovo administracinė atsakomybė būtų negalima, nes tokiu atveju pagal ATK nuostatas atsakomybėn turėtų būti traukiamas bankroto administratoriaus pareigas einantis juridinis asmuo.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta aukščiau, galima konstatuoti, kad galiojančiame ATPK įtvirtintas juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės

⁹¹ Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. 45-1574.

⁹² Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. IX-1804.

⁹³ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.

institutas turi rimtų trūkumų (netiksliai ir netinkamai vartojamos „pareigūno“, „įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo“ sąvokos, nepagrįstai juridinio asmens atsakomybė sutapatinama su jo vadovo administracine atsakomybe, neefektyvios juridinių asmenų vadovams taikomos administracinės nuobaudos ir t. t.), todėl, ryšium su tuo, kad juridiniams asmenims Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas suteikia analogišką teisumą kaip ir fiziniams asmenims, ATPK būtų logiška atsisakyti juridinių asmenų vadovų atsakomybės, vietoj jos įtvirtinant pačių juridinių asmenų administracinę atsakomybę.

3.2. Argumentai „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę

3.2.1. Juridinio asmens kaltės nustatymo problematika

Vienas rimčiausių trukdžių, kuris, galima manyti, ir stabdo platesnį juridinių asmenų administracinės atsakomybės taikymą administracinėje teisėje, yra juridinio asmens kaltės nustatymo problematika. Pažymėtina, kad administracinėje teisėje (taip pat kaip ir baudžiamojoje teisėje) yra įprasta, jog asmuo atsakomybėn gali būti traukiamas tik tais atvejais, kai jo padaryta veika atitinka visus ATPK numatytos administracinio teisės pažeidimo sudėties objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, t. y. nustačius administracinio teisės pažeidimo objektą, priešingą teisei veiką, žalingus padarinius ir priežastinį ryšį (tiesa, paskutiniuosius du būtina įrodinėti tik tais atvejais, kai ATPK įtvirtinta materiali administracinio teisės pažeidimo sudėtis), administracinio teisės pažeidimo subjektą ir teisės pažeidimą padariusio asmens kaltę⁹⁴. Nesant bent vieno iš aukščiau nurodytų požymio, administracinio teisės pažeidimo teiseną negali būti pradėta, o pradėtoji – privalo būti nedelsiant nutraukta (ATPK 250 str. 1 d. 1 p.).

Problema tame, kad tiek administracinėje, tiek baudžiamojoje teisėje kaltė vis dar tradiciškai siejama tik su išimtinai žmonėms būdingomis psichinėmis savybėmis – mąstymu, protine veikla, todėl ir reikalaujama nustatyti individualų asmens psichinį santykį su padaryta neteisėta veika, jos pasekmėmis ir kitais objektyviosios pusės požymiais, t.y. administracinėje ir baudžiamojoje teisėje vyrauja taip vadinamoji psichologinė kaltės koncepcija⁹⁵, kuri reikalauja, įrodinėjant asmens kaltę, įvertinti valinį ir intelektualinį neteisėtos veikos padarymo momentus. . Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės teorijoje kaltė suprantama kaip „asmens, padariusio pavojingą

⁹⁴ P. Petkevičius. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 36-60.

⁹⁵ V. Šulija. G. Šulija. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje// Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33). P. 92.

veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviais nusikalstamos veikos sudėties požymiais⁹⁶. Analogiškai kaltė yra suprantama ir administracinės teisės teorijoje⁹⁷, kurioje nurodoma, kad kaltės turinį sudaro asmens psichinis santykis su padaryta veika ir jos padarytais padariniais. Net ir S. Šedbaras, kuris vienas pirmųjų Lietuvoje pripažino, jog juridinių asmenų administracinė atsakomybė jau egzistuoja „ekonominių sankcijų“ forma, nepaisydamas to, kaltę ir toliau aiškina tradiciškai, per administracinę teisės pažeidimą padariusio asmens psichikos santykį su veika ir jos padariniais⁹⁸.

Kalbat apie juridinio asmens kaltę, reikia omenyje turėti tai, kad juridinis asmuo, kuris savo teisine padėtimi yra prilyginamas fiziniam asmeniui, vis dėlto yra išvestinis, nenatūralus teisinis „darinys“. Juridinis asmuo turi savarankišką valią, kuri nesutampa su jo steigėjų, dalyvių ar vadovų valia, tačiau nepasižymi tokiais požymiais, kurie yra būtini taikant tradicinę kaltės sampratą, t. y. juridinis asmuo negali savarankiškai mąstyti, įvertinti savo veiksmų galimas neigiamas pasekmes, taigi, neturi ir fiziniam asmeniui būdingos individualios psichikos. Dėl šios priežasties taikant tradicinę (psichologinę) kaltės sampratą niekuomet ir nebus įmanoma patraukti juridinį asmenį administracinę ar baudžiamojon atsakomybėn, kadangi neįmanoma nustatyti jo vidinio (psichinio) santykio su neteisėta veika, jos pasekmėmis ir kitais objektyviosios pusės požymiais. Juridinis asmuo negali norėti žalingų padarinių ar lengvabūdiškai tikėtis jų išvengti, todėl ir negali tyčia ar dėl neatsargumo padaryti teisės pažeidimo. Juridinio asmens kaltės nustatymo problema yra tokia opi, kad daugumos šalių įstatymų leidėjai apskritai atsisako minties įtvirtinti juridinio asmens administracinę ar baudžiamąją atsakomybę⁹⁹ ir vietoj to atsakomybėn traukia tokių juridinių asmenų vadovus arba neteisėtą veiką padariusius darbuotojus (kaip tai yra galiojančiame ATPK).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, vienas iš pagrindinių šio darbo tikslų yra siekis įvertinti, ar apskritai reikalinga ir įmanoma juridinių asmenų administracinė atsakomybė. Akivaizdu, jog taikant tradicinę (psichologinę) kaltės nustatymo teoriją juridinio asmens administracinė atsakomybė būtų negalima, todėl galima manyti, kad tai būtų vienas rimčiausių argumentų prieš juridinių asmenų administracinę atsakomybę. Kita vertus, būtina įsitikinti, ar juridinio asmens negali būti nustatyta pasinaudojus kitomis teisės moksle egzistuojančiomis teorijomis, kurios kiek kitaip supranta asmens kaltę, nei tai tradicinė psichologinė kaltės teorija. Būtent į šį klausimą ir bus bandoma atsakyti tolimesnėje šio darbo dalyje, analizuojant

⁹⁶ V. Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006. P. 336

⁹⁷ P. Petkevičius. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 57

⁹⁸ S. Šedbaras. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 218

⁹⁹ Tačiau šios nuomonės laikosi ne visi mokslininkai Pavyzdžiui, kai kurie Rusijos baudžiamosios teisės teoretikai teigia, kad juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymas visiškai neprieštaruoja vyraujančiai fizinių asmenų asmeninės kaltės sampratai, o tik suteikia šiai sampratai naują ir labai svarbų turinį// žr. Энциклопедия уголовного права(издания профессора Малинина). Т. 4. Санкт Петербург, 2005. С. 514.

baudžiamoje teisėje egzistuojančias kaltės teorijas, kurios buvo sukurtos specialiai juridiniams asmenims, siekiant juos patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Pastebėtina, kad administracinės teisės teorijoje egzistuojantis mokymas apie administracinio teisės pažeidimo sudėtį yra praktiškai be ženklėsių pakeitimų „nukopijuotas“ baudžiamosios teisės, todėl galima manyti, kad ir juridinio asmens kaltę aiškinančios teorijos galėtų būti be problemų perkeltos į administracinę teisę.

Tačiau prieš pradėdant kalbėti apie konkrečias teorijas reikia pastebėti, kad žemiau nagrinėjamas juridinio asmens kaltės teorijas iš esmės reikėtų vadinti ne tiek juridinio asmens kaltės kiek juridinio asmens atsakomybės teorijomis, kadangi jos iš esmės apibūdina ne tik subjektyviąją juridinio asmens padaryto nusikaltimo pusę, t. y. atvejus, kai juridinis asmuo yra laikomas kaltu dėl padarytos nusikalstamos veikos, bet ir atspindi objektyviosios pusės požymius – neteisėtą veiką ir priežastinį ryšį tarp šios veikos ir žalingų padarinių. Kita vertus baudžiamosios teisės teorijoje yra akcentuojamas būtent juridinių asmenų kaltės aspektas, todėl aiškumo toliau darbe laikysimės šios praktikos.

3.2.1.1. Griežtos atsakomybės teorija

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad lengviausiai juridinio asmens kaltės nustatymo administracinėje teisėje problema galėtų būti išspręsta, ATPK įtvirtinus, jog juridinis asmuo yra laikomas kaltu visais atvejais, jei tik yra nustatomas priešingos teisei veikos padarymo faktas. Reikia pripažinti, kad tokį pasirinkimą netiesiogiai skatina padaryti ir praktika, kadangi administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančios institucijos (išskyrus gal tik teismus) neretai savęs „neapsunkina“ nustatinėdamos visus (objektyviusius ir subjektyviusius) administracinio teisės pažeidimo sudėties požymius ir dažniausiai apsiriboja tik priešingos teisei veikos bei žalingų padarinių nustatymu. Galima manyti, kad ATPK nustačius, jog juridinis asmuo yra laikomas kaltu, jei tik nustatomas priešingos teisei veikos padarymo faktas, ženkliai palengvėtų administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančių institucijų darbas, kadangi tokiu atveju juridinį asmenį būtų lengviau patraukti administracinėn atsakomybėn nei jo vadovą, kurio veiksmuose būtina nustatyti tyčią ar neatsargumą. Klausimas tik, ar viskas iš tikrųjų yra taip paprasta.

Teorijoje atvejai, kai atsakomybė atsiranda ir yra taikoma nesant žalą padariusio asmens kaltės, yra įvardijami kaip absoliuti arba griežta atsakomybė (ang. strict liability, pranc. responsabilite inconditionnelle, vok. Gefährdungshaftung)¹⁰⁰. Griežtos (absoliučios) atsakomybės teorija atsirado ir buvo vystoma visų pirma civilinės teisės rėmuose ir tik vėliau

¹⁰⁰ V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 228-229.

buvo perkelta į kitas teisės šakas. Šios doktrinos pradžia yra siejama su 1866 m. Anglijos byla *Rylans v. Fletcher*, kurioje atsakovas buvo įpareigotas atlyginti padarytą žalą, padarytą kaimynui sproguos atsakovo žemėje pastatytam rezervuarui bei išsiliejus nuotekoms į šalia esantį žemės sklypą. Nepaisant to, kad žala kitam asmeniui buvo padaryta ne dėl atsakovo tyčios ar neatsargumo, o, kas labiau tikėtina, dėl rezervuarą stačiusių trečiųjų asmenų aplaidumo, žalą atlyginti turėjo atsakovas. Teismas konstatavo, kad teisinės valstybės principas reikalauja, kad jeigu asmuo savo tikslais žemės sklype įsirengia, laiko arba saugo bet kokias medžiagas, kurioms išsiliejus gali būti padaryta žala kitiems asmenims, toks asmuo privalo prisiimti su tuo susijusią riziką ir *prima facie* atsakyti už visą galimą žalą¹⁰¹. Šioje byloje suformuoti griežtos atsakomybės taikymo principai paplito ir kitose šalyse, todėl, daugiau ar mažiau pakoreguoti, jie šiandien galioja ir baudžiamojoje bei administracinėje teisėje. Nors teorijoje yra pateikiami ganėtinai skirtingi šios atsakomybės teorijos apibrėžimai, esminis griežtos atsakomybės teorijos bruožas yra tai, kad atsakomybė šios teorijos pagrindu asmeniui yra taikoma neįrodinėjant šio asmens kaltės. Kita vertus, visuotinai yra pripažįstama, kad griežta atsakomybė gali būti taikoma tik už pačias pavojingiausias veikas (angl. *ultra hazardous activities*). Siekiant nustatyti, kokia veika turėtų būti laikoma itin pavojinga, būtina nustatyti bent keletą požymių: 1) egzistuoja didelė rizika, kad veika gali nulemti žalos asmenims, turtui ir aplinkai atsiradimą; 2) tikimybė, jog tokia žala bus didelė; 3) negalima tokios rizikos išvengti elgiantis tik rūpestingai; 4) tokia veika nėra visuomeninė, t. y. šios veikos atlikimo subjektas yra konkretus asmuo, o ne neapibrėžti individai; 5) veika neadekvati tai vietai, kurioje ji atliekama; veikos pavojingumas yra didesnis negu galima tokios veikos nauda visuomenei¹⁰². Teorijoje yra pripažįstama, kad veika gali būti laikoma itin pavojinga tik tuo atveju, jei nustatomas ne vienas, o bent keli iš aukščiau nurodytų požymių¹⁰³.

Todėl turėtų būti keliamas klausimas, ar gali griežtos atsakomybės teorija visais atvejais būti taikoma administracinėje teisėje įrodinėjant juridinio asmens kaltę, jeigu teorijoje yra pripažįstama, kad atsakomybė be kaltės gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais už itin pavojingus teisės pažeidimus. Pažymėtina, kad net ir civilinėje teisėje, kurioje kaltės nustatymo klausimas nėra toks reikšmingas kaip baudžiamojoje ar administracinėje teisėje¹⁰⁴, atsakomybė be kaltės yra taikoma tik išimtiniais atvejais ir greičiau yra išimtis nei bendra taisyklė: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 1 d. teigiama, kad civilinė atsakomybė atsiranda tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, **išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus**,

¹⁰¹ L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė// *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9 (76). P. 77.

¹⁰² Ten pat, P. 78.

¹⁰³ Ten pat, P. 78.

¹⁰⁴ Pažymėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 1 d., priešingai nei baudžiamojoje ar administracinėje teisėje, civilinėje teisėje galioja skolininko kaltės prezumpcija.

kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Abejotina, kad administracinėje teisėje, kuri yra kur kas „griežtesnė“ formos teisinė atsakomybė nei civilinė atsakomybė ir atlieka ne kompensacinę, o prevencinę ir represinę funkcijas, galėtų be jokių apribojimų būti taikoma griežtos atsakomybės doktrina. Tuo leidžia abejoti bent keletas žemiau nurodytų motyvų.

Visų pirma, reikia omenyje turėti tai, kad dauguma ATPK specialiojoje dalyje įtvirtintų administracinių teisės pažeidimų sudėčių yra formalios, t. y. pažeidimo padarymo atveju nereikalaujama nustatyti žalingų padarinių padarymo faktą, todėl administracinė atsakomybė traukiamas asmuo dažniausiai yra baudžiamas tik už privalomų teisės reikalavimų nesilaikymą. Iš to, kas išdėstyta aukščiau, matyti, jog griežtos atsakomybės teorija yra taikoma tais atvejais, kai yra siekiama asmenį nubausti už itin pavojingas veikas, kurios kelia **didelės žalos atsiradimo grėsmę**, tuo tarpu ATPK numatytos administracinės nuobaudos iš esmės taikomos už formalius pažeidimus. Todėl reikia sutikti su administracinės teisės teorijoje išsakoma nuomone, kad griežta atsakomybė administracinėje teisėje galėtų būti tik kaltės įrodymo privalomumu paremtos atsakomybės išimtimi, kurią geriausia būtų taikyti už pačius pavojingiausius aplinkosaugos teisės pažeidimus¹⁰⁵.

Be to, pastebėtina ir tai, kad administracinių nuobaudų taikymu įstatymų leidėjas siekia ne tiek nubausti pažeidimus padariusius asmenis (tai daugiau atlieka baudžiamoji teisė), kiek užkirsti kelią būsimiems teisėms pažeidimams (auklėjamoji ir prevencinė administracinių nuobaudų funkcija, numatyta ATPK 20 str. 1 d.). Todėl galima manyti, kad beatodairiškas griežtos atsakomybės taikymas visų administracinių teisės pažeidimų padarymo atveju nepadėtų įgyvendinti prevencinės ir auklėjamosios administracinių nuobaudų funkcijų, kadangi asmuo priverstas atsakyti net ir tais atvejais, kai nėra jo kaltės.

Pastebėtina ir tai, kad beatodairiškai taikant griežtos atsakomybės doktriną administracinėje teisėje iš esmės būtų nesilaikoma ir juridinio asmens nekaltumo prezumpcijos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁰⁶ 31 str. 1 d. teigiama, kad „asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neišrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“. Nors iš paminėtų Lietuvos Respublikos nuostatų matyti, jog nekaltumo prezumpcija visų pirma yra taikoma baudžiamojoje teisėje, tačiau, vadovaujantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, minėtas principas yra taikomas ir baudžiamojo pobūdžio nusižengimų atžvilgiu. Pažymėtina, kad 1984 m. vasario 21 d. išnagrinėtoje byloje *Abdulkadi Öztürk v. Vokietija* Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, jog pažeidimų skirstymas į skirtingas rūšis (administracinius teisės pažeidimus, kriminalinius nusižengimus, nusikaltimus) yra valstybės vidaus reikalas. Tačiau vertinant pažeidimą pagal Europos žmogaus teisių pagrindinių laisvių

¹⁰⁵ Ten pat, P. 81.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

apsaugos konvencijos 6 str. dėmesys yra kreipiamas ne paties pažeidimo vietą vidaus teisės sistemoje, o nusižengimo teisinę prigimtį, nagrinėjamą kartu su taikoma sankcija¹⁰⁷. Todėl vadovaujantis išdėstyta Europos žmogaus teisių teismo praktika, konstatuotina, kad ATPK numatytos administracinės nuobaudos privalo būti laikomos baudžiamojo pobūdžio nusižengimais Konvencijos 6 str. prasme, o asmeniui, kurio atžvilgiu jos yra taikomos, privalo būti suteikiamos visos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje numatytos procesinės garantijos, tame tarpe ir teisė į nekaltumo prezumpciją.

Tai, kad nekaltumo prezumpcija privalo būti laikomas vienu svarbiausių administracinių teisės pažeidimų teisenos principų, pripažįstama ir administracinės teisės teorijoje, kurioje nurodoma, jog „pagal šį principą nė vienas negali būti pripažintas kaltu, kol jo kaltė neįrodyta ir nepagrįsta kompetentingos institucijos (pareigūno) sprendimu, priimtu įstatymo nustatyta tvarka“. <..> „Nekaltumo prezumpcija taip pat reiškia, kad traukiamojo administracinę atsakomybę kaltumą įrodinėja byla iškėlusi ir ją nagrinėjanti institucija. Traukiamas administracinę atsakomybę asmuo neįpareigotas įrodinėti savo nekaltumo, nors tokia teisė jam suteikta“¹⁰⁸.

Taigi, griežtos atsakomybės teorijos juridinių asmenų atžvilgiu įtvirtinimas ATPK yra neleistinas (išskyrus aukščiau nurodytas išimtis aplinkosaugos srityje), kadangi tai prieštarautų tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis. Be to, atkreiptinas dėmesys ir į 2004 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarime suformuotą praktiką¹⁰⁹, kurioje pabrėžiama, kad „teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių inter alia būtinumą **užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams**“. Todėl manytina, kad konstitucinis asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių) lygybės principas įpareigoja juridinių asmenų administracinės atsakomybės atveju taip pat įrodinėti ir šių asmenų kaltę, kaip tai yra daroma traukiant administracinę atsakomybę fizinius asmenis.

Pabaigai reikėtų paminėti keletą Vyriausiojo administracinio teismo išnagrinėtų bylų, kuriose teismas pasisakė dėl griežtos atsakomybės teorijos taikymo juridinių asmenų atžvilgiu galimybės. Pavyzdžiui, 2005 m. vasario 9 d. nutartyje, priimtoje adm. byloje Nr. A¹⁵-141/2005¹¹⁰, Vyriausiasis administracinis teismas, sprendamas pareiškėjui paskirtos „ekonominės sankcijos“ (žr. ankstesnę darbo dalį „Ekonominės sankcijos kaip administracinės atsakomybės instituto dalis“) teisėtumo klausimą, konstatavo, kad pagal mokesčių

¹⁰⁷ V. Berger. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997. P. 330-331.

¹⁰⁸ P. Petkevičius. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 28.

¹⁰⁹ Žr. www.lrkt.lt

¹¹⁰ www.teismupraktika.lt

administravimo ar kitus mokesčio įstatymus skiriamos baudos turi būti laikomos **griežta (objektyvia) atsakomybe**, kuriai esant mokesčių mokėtojo kaltė visuomet preziumuojama. Teismo nuomone, tokią išvadą leidžia daryti Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo¹¹¹ 141 str. 1 d. 1 p., kuris numato, kad mokesčių mokėtojas yra atleidžiamas nuo šiame įstatyme numatytų baudų, jeigu įrodo, jog nėra kaltas dėl padaryto pažeidimo. Analogiškos praktikos Vyriausiasis administracinis teismas laikėsi ir kitoje savo byloje, kurioje, tikrindamas „ekonominių sankcijų“, paskirtų pareiškėjui pagal Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymo¹¹² 22 str., teisėtumą, 2005 m. gegužės 18 d. nutartyje, priimtoje adm. byloje Nr. A⁶⁶³ – 555 / 2005 teismas pažymėjo, kad „įstatymo leidėjas, gindamas vartotojų interesus, susijusius su saugių produktų vartojimu, teisės pažeidimą, už kurio padarymą numatytas juridinio asmens baudžiamumas, suformulavo formalia sudėtimi. Tai yra pagal Produktų saugos įstatymo 8 straipsnio 1 punkto ir 23 straipsnio 6 dalį juridinio asmens atsakomybė atsiranda tik už veikos padarymą<..> Juridinio asmens atsakomybė įstatyme reglamentuota vadovaujantis „**griežtos atsakomybės principu**“, todėl juose pažeidėjo kaltė yra preziumuojama ir pareiškėjas, siekdamas būti atleistas nuo atsakomybės, turi įrodyti Produktų saugos įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes“.

Su išdėstyta Vyriausiojo administracinio teismo praktika būtina nesutikti, atsižvelgiant į aukščiau nurodytus griežtos atsakomybės netaikymo administracinėje teisėje motyvus: visų pirma dar kartą galima pakartoti, jog griežta atsakomybė gali būti taikoma tik už itin pavojingus teisės pažeidimus, kurie kelia didelę žalos atsiradimo grėsmę. Abiem nurodytais atvejais pareiškėjai administracinę atsakomybę buvo traukiami už formalius teisės pažeidimus (už privalomų Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo ir Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymų reikalavimų nesilaikymą), todėl jokios tikimybės, kad šių reikalavimų nesilaikymo atveju tretiesiems asmenims, valstybei ar aplinkai būtų padaryta didelė žala, nėra. Be to, pareiškėjų pažeistuose įstatymuose numatytos „ekonominės sankcijos“, kaip jau ne kartą buvo minėta anksčiau, yra ne kas kita kaip tos pačios administracinės nuobaudos, numatytos „kituose įstatymuose dėl administracinių teisės pažeidimų“ (ATPK 2 str. 2 d.), todėl, skiriant šias sankcijas pažeidimą nesant administracinį teisės pažeidimą padariusio asmens kaltės, būtų pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, kurią asmeniui garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Dėl šios priežasties nurodyta Vyriausiojo administracinio teismo praktika vertintina kaip neteisinga ir neteisinga, todėl turėtų būti nedelsiant keičiama.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2112.

¹¹² Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. IX-427.

Apibendrinant galima rešiumuoti, kad griežtos atsakomybės teorijos taikymas juridinių asmenų atžvilgiu administracinėje teisėje galėtų būti tik išimtimi, kuri atskiruose įstatymuose numatytais atvejais galėtų būti taikoma už didelę žalą aplinkai, valstybei ir tretiesiems asmenims darančius pažeidimus, tačiau joku būdu neturėtų būti bendra taisykle, kurios pagrindu juridiniai asmenys būtų traukiami administracinėn atsakomybėn.

3.2.1.2. Netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorija

Anglų kalboje terminas „vicarious liability“ įvardijamas „atsakomybė už kitų asmenų padarytą žalą, netiesioginė atsakomybė“¹¹³. Taikant šią kaltės teoriją juridiniams asmenims baudžiamojoje teisėje juridinis asmuo yra pripažįstamas kaltu, jei teisės pažeidimą padaro darbuotojas ar kitas asmuo, veikiantis asmens vardu ir interesais, už kurį juridinis asmuo yra atsakingas¹¹⁴. JAV teorijoje ir teisminėje praktikoje ši atsakomybės teorija neretai yra įvardijama kaip *respondiat superior* (lot. teatsako vyresnis) doktrina¹¹⁵. Reikia pažymėti, kad *respondiat superior* doktrina šiuo metu yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹¹⁶, kurio 6.264 str. 1 d. yra numatyta, kad „samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbines (tarnybines) pareigas, kaltės.

Taigi, taikant netiesioginės atsakomybės teoriją, fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens vardu ir interesais, veiksmai ir kaltė yra transformuojama ir perkeliama pačiam juridiniam asmeniui, kurio vardu ir interesais veikia jo atstovas. Tačiau reikia pažymėti ir tai, kad „vicarious liability“ teorija yra taikoma tik tų fizinių asmenų, kurie nėra juridinio asmens vienasmenio ar kolegialaus valdymo organo nariais, atžvilgiu, t. y. ši atsakomybės teorija gali būti efektyviai tik tais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaro juridiniam asmeniui pavaldus asmuo (darbuotojas, agentas, atstovas pagal įgaliojimą ir t. t.).

Profesoriaus E. Ledermano teigimu, netiesioginės atsakomybės teorijos taikymo metu iš esmės turi būti vykdomas dviejų stadijų procesas: 1) visų pirma kvalifikuojama juridinio asmens veika bei nustatoma, ar šio asmens veikoje yra visi požymiai, leidžiantys atsakomybėn patraukti ne patį pažeidėją, bet ir juridinį asmenį; 2) nustačius juridinio asmens atsakomybei atsirasti būtinus požymius, fizinio asmens padaryta veika ir jo kaltė yra perkeliama juridiniam asmeniui¹¹⁷. Taigi, minėtų dviejų stadijų pagalba veika, kurios juridinis asmuo, kaip „dirbtinis“

¹¹³ L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai// *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 4 (82). P. 63.

¹¹⁴ Ten pat. P. 63.

¹¹⁵ D. Soloveičikas. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos// *Teisė*, 2003, Nr. 46. P. 142.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// *Valstybės žinios*, 2001, Nr. VIII-1864.

¹¹⁷ Ten pat. P. 142.

teisės subjektas, padaryti pats tiesiogiai neturi galimybės, yra transformuoja ir pritaikoma naudą iš nusikalstamos veikos gavusiam juridiniam asmeniui. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad fizinio asmens veika, kurią norima priskirti juridiniam asmeniui, privalo būti atliekama neviršijant juridinio asmens suteiktų įgaliojimų, šio asmens vardu ir interesais, priešingu atveju, fizinio asmens kaltė juridiniam asmeniui negalės būti perkeliama, taigi, neatsiras ir juridinio asmens kaltė.

Pagrindiniu netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorijos trūkumu laikytina tai, kad šios teorijos taikymo metu yra pažeidžiamas asmeninės baudžiamosios atsakomybės principas, nes juridinis asmuo iš principo visuomet yra baudžiamas už nusikalstamas veikas, kurių jis, kaip savarankiškas teisinių santykių dalyvis, padaryti neturėjo galimybės¹¹⁸. Kitas nemažiau svarbus šios teorijos trūkumas, mūsų nuomone, yra ir tai, kad ji apima tik nedidelę dalį juridinio asmens veikiančių asmenų (darbuotojus, atstovus, ir kt. asmenis, veikiančius pagal juridinio asmens suteiktus įgaliojimus), todėl neleidžia juridinio asmens pripažinti kaltu tais atvejais, kai nusikalstamą veiką juridinio asmens vardu ir jo naudai padaro šio asmens valdymo organai. Dar vienu rimtu šios teorijos trūkumu reikia laikyti tai, kad praktikoje ne visuomet yra įmanoma nustatyti konkretų fizinį asmenį, kuris juridinio asmens vardu ir interesais padarė nusikalstamą veiką, kas savo ruožtu taip pat riboja šios teorijos taikymo galimybes.

Nepaisant aukščiau nurodytų šios teorijos trūkumų, reikėtų sutikti su administracinės teisės teorijoje¹¹⁹ išsakoma nuomone, jog netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorijos įtvirtinimas ATPK administracinėje teisėje padėtų išspręsti kaltės priskyrimo „dirbtiniam dariniui“, koku iš tikrųjų yra juridinis asmuo, problemą. Net ir galimų šios teorijos teisinio reglamentavimo pavyzdžių nereikėtų labai toli ieškoti, kadangi iš esmės būtų galima pasinaudoti BK 20 str. 3 d. pateiktu vicarious liability teorijos apibrėžimu. Pagal BK 20 str. 3 d. juridinis asmuo atsako už nusikalstamas veikas, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas arba įgaliotas atstovas dėl nepakankamos vadovaujančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Analogiškas nuostatas iš esmės būtų galima perkelti ir į ATPK, prieš tai patikslinus, kad juridinio asmens naudai veikiantis darbuotojas ar įgaliotas atstovas privalo veikti, **neviršydamas juridinio asmens suteiktų įgaliojimų.**

3.2.1.3. Identifikacijos (*alter ego*) teorija

¹¹⁸ L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai// Jurisprudencija, 2006, Nr. 4 (82). P. 64.

¹¹⁹ Ten pat. P. 64.

Aukščiau nurodytus netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorijos trūkumus, bando pašalinti kita, ne mažiau baudžiamojoje teisėje populiari - indentifikacijos arba dar kitaip dažnai vadinama „alter ego“ teorija, kuri bendrosios teisės tradicijos šalyse atsirado siekiant patraukti juridinius asmenis už nusikaltimus, kuriems yra būtina įrodinėti reans rea, t. y. kaltės (tyčios, neatsargumo, nerūpestingumo) elementą¹²⁰.

Kaip ir netiesioginės atsakomybės teorijos taikymo atveju, „alter ego“ teorijos taikymo metu juridinis asmuo baudžiamajon atsakomybėn yra traukiamas už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, esminis skirtumas tik tas, kad fizinių asmenų, kurie juridinio asmens vardu ir jo interesais padaro nusikalstamą veiką, valia yra sutapatina su paties juridinio asmens valia, todėl yra laikoma, kad nusikaltimą tiesiogiai padaro pats juridinis asmuo. Klausimas tik, ar visų juridinio asmens vardu veikiančių fizinių asmenų veiksmus galima sutapatinti su pačio juridinio asmens elgesiu.

Atsakymas į šį klausimą pateikė Dž. Britanijos Lordų Rūmai vienoje iš savo nagrinėtų bylų - H. L. Bolton (Engineering) Ltd. v. T. J. Graham & Sons Ltd, kurioje lordas Denningas pažymėjo, kad „bendrovė daugeliu atžvilgiu gali būti palyginta su žmogumi. Ji turi smegenis<..>, ji taip pat turi rankas<..>. Kai kurie bendrovės nariai yra paprasti valdiniai ir darbuotojai <..> jie neišreiškia bendrovės proto arba valios. **Kiti yra direktoriai <..>. Šių sąmonė yra bendrovės sąmonė, ir tokia ją laiko teisė**“¹²¹.

Dėl šios priežasties indentifikacijos (alter ego) teorija juridinį asmenį iš esmės sutapatina tik su tais jo vardu veikiančiais fiziniais asmenimis, kurie juridinio asmens valdymo procese užima aukščiausią vietą ir turi lemiamą sprendimų priėmimo teisę. Tokie asmenys yra laikomi juridinio asmens „sąmone“ (kartais jie dar kitaip įvardijama kaip „ego“ arba „directing mind“), kuri formuoja paties juridinio asmens valią, todėl, priešingai nei tai yra netiesioginės atsakomybės atveju, yra laikoma, jog neteisėtą veiką padaręs fizinis asmuo veikia ne juridinio asmens vardu ir ne jo interesais, o tiesiogiai – kaip pats juridinis asmuo¹²².

Kitas nepaprastai svarbus „alter ego“ (indentifikacijos) teorijos taikymo principas, suformuotas Kanados Aukščiausiojo Teismo byloje Canadian Dredge & Dock v. R., juridinį asmenį („alter ego“) leidžia sutapatinti su pagrindiniu jo vardu veikiančiu fiziniu asmeniu („ego“, „directing mind“) tik tuomet, kai šis fizinis asmuo, vykdydamas savo organizacines funkcijas, neviršija juridinio asmens suteiktų įgaliojimų¹²³. Priešingu atveju, jei juridinio asmens „ego“ veikia ultra vires (viršydamas suteiktus įgaliojimus bei pažeisdamas savo „alter ego“ interesus), išnyksta juridinio asmens ir jo „ego“ tapatumas, todėl neįmanoma perkelti šio fizinio

¹²⁰ I. Ligeikaitė. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos// Jurisprudencija, 2003, Nr. 45 (37). P. 51

¹²¹ J. Pradel. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 293-294.

¹²² L. Meškys. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai// Jurisprudencija, 2006, Nr. 4 (82). P. 64.

¹²³ Ten pat, P. 64.

asmens („ego“) kaltės juridiniam asmeniui. Tokiu atveju turėtų būti sprendžiamas paties įgaliojimus viršijusio fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Kaip ir netiesioginės (vicarious liability) atsakomybės teorijos, taip ir „alter ego“ (indentifikacijos) teorijos vienu rimčiausių trūkumų reikia laikyti tai, kad juridinio asmens kaltė šios teorijos pagalba gali būti nustatoma tik perkėlus nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens kaltę, kas iš esmės vėl pažeidžia asmeninės baudžiamosios atsakomybės principą. Taip pat reikia pažymėti ir tai, kad indentifikacijos („alter ego“) teorija gali būti taikoma tik nedidelių juridinių asmenų, kurie turi aiškią valdymo struktūrą, atžvilgiu. Šiuo metu didelėse tarptautinėse kompanijose dažnai egzistuoja keletas skirtingų lygių valdymo lygių, todėl, taikant alter ego teoriją tokių juridinių asmenų atžvilgiu, būtų sunku nustatyti, kuriuos juridinio asmens valdymo organus galima būti įvardinti kaip juridinio asmens „ego“. Be to, panašiai kaip netiesioginės atsakomybės teorija, kuri taikoma tais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaro juridiniam asmeniui pavaldus asmuo (darbuotojas, atstovas ir t.t.), indentifikacijos („alter ego“) teorija taip pat juridiniam asmeniui leidžia priskirti tik ribotą ratą juridinio asmens vardu veikiančių asmenų, t. y. ši teorija gali būti taikoma tik tais atvejais, kai veiką padaro juridinio asmens „ego“ esantis fizinis asmuo.

Pažymėtina, kad indentifikacijos („alter ego“) teorija iš esmės šiuo metu Lietuvos Respublikoje yra įtvirtinta ir BK 20 str. 2 d., kurioje numatyta, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jei nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje (*t. y. būdamas juridinio asmens „ego“*), turėjo teisę: 1) atstovauti juridiniam asmeniui; 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu; 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Todėl tuo atveju, jei naujajame ATPK būtų įtvirtinta juridinio asmens administracinė atsakomybė, kartu su netiesioginės atsakomybės (vicarious liability) teorija ATPK, mūsų nuomone, tikslinga būtų įtvirtinti ir indentifikacijos (alter ego) teoriją, pasinaudojant BK 20 str. 2 d. nuostatomis. Reikia pastebėti tai, kad galiojantis ATPK, įtvirtindamas įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo administracinę atsakomybę, iš esmės taip pat sutapatina juridinį asmenį su jo vadovu (jo „ego“), todėl įtvirtinus indentifikacijos (alter ego) teoriją ATPK bei numčius, kad už vadovo padarytus teisės pažeidimus atsakomybėn yra traukiamas pats juridinis asmuo, būtų galima išvengti ankstesniame darbo skyriuje nurodytų juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės problemų.

3.2.1.4. Corporate culture teorija

Kaip matyti iš to, kas išdėstyta aukščiau, vienas rimčiausių tiek netiesioginės atsakomybės (vicarious liability), tiek indentifikacijos (alter ego) teorijų trūkumu tai, kad juridinis asmuo, vadovaujantis šiomis teorijomis, gali būti traukiamas atsakomybėn tik tais atvejais, jei yra nustatomas konkretus neteisėtą veiką padaręs fizinis asmuo. Šiuos alter ego ir netiesioginės atsakomybės teorijų trūkumus bando pašalinti trečioji mūsų nagrinėjama teorija, suformuota bendrosios teisės tradicijos valstybėse, kuri teorijoje dažniausiai įvardijama kaip corporate culture teorija.

Šios teorijos esmė – juridinio asmens kaltė, taikant corporate culture teoriją, yra nustatoma tiesiogiai, nagrinėjant juridinio asmens sprendimų priėmimo struktūrą, tikslus, vyraujantį mentalitetą įstatymų laikymosi atžvilgiu.¹²⁴, t. y. tikrinama, ar visa juridinio asmens veikla į nukreipta į nuolatinį įstatymų pažeidinėjimą, ar juridinio asmens valdymo organai toleruoja nuolat darbuotojų vykdomus įstatymų pažeidimus. Taip pat tiriama juridinio asmens valdymo struktūra, atliekama įstatymų laikymosi stebėseną, darbuotojų skatinimo formos (darbuotojų premijavimas už įstatymų pažeidimus ir pan.). Todėl teorijoje teigiama, kad juridinio asmens kaltė gali būti nustatoma tik tam tikrą laiką stebint juridinį asmenį, jo „paslėptus“ ir numanomus veiksmus¹²⁵. Reikia pažymėti, kad minėtos teorijos taikymas iš esmės visuomet reikalauja nustatyti taip vadinamą juridinio asmens „moralinį veidą“, t. y. įvertinti, kaip juridinio asmens aplinka paskatino konkretų fizinį asmenį padaryti neteisėtą veiką (pvz., būtina įvertinti, ar nusikalstama veika buvo padaryta dėl to, kad visa juridinio asmens veikla buvo orientuota į nusikalstamos veikos padarymą, ar nusikalstamą veiką padarė juridinio asmens valdymo organas, ar darbuotojai buvo skatinami padaryti teisės pažeidimą, ar juridinis asmuo patvirtino fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką ir pan.). Todėl didžiausias corporate culture teorijos privalumas yra tai, kad taikant šią teoriją nėra būtina nustatyti konkretų neteisėtą veiką padariusį asmenį, o jo kaltę vėliau perkelti juridiniam asmeniui. Be to, ši teorija leidžia atsakomybėn patraukti juridinį asmenį net ir tais atvejais, kai nėra nustatytas konkretus neteisėtą veiką padaręs fizinis asmuo. Savo ruožtu, tai, kad kiekvienu atveju yra būtina nustatyti juridinio asmens „moralinį veidą“, t. y. įvertinti visas juridinio asmens kaltės nustatymui visas svarbias faktines aplinkybes, leidžia juridinio asmens atžvilgiu taikyti asmeninę baudžiamąją atsakomybę bei tuo pačiu individualizuoti juridiniam asmeniui taikomas sankcijas.

Kalbant apie šios teorijos trūkumus, visų pirma reikia pažymėti, kad nustatyti juridinio asmens „moralinį veidą“ įmanoma tik ilgą laiką stebint juridinį asmenį, išgilinus į jo struktūrą, kas savo ruožtu „užtesia“ juridinio asmens atsakomybės taikymo procesą, tuo tarpu vienu iš esminių administracinių teisės pažeidimų teisenos principų yra šios teisenos

¹²⁴ Ten pat, P. 64.

¹²⁵ Ten pat, P. 64.

operatyvumas, todėl galima manyti, kad corporate culture teorijos taikymas būtų pakankamai sudėtingas administracinių teisės pažeidimų teise. Be to, šios teorijos taikymas visuomet įpareigoja teisės pažeidimo faktą tiriantį pareigūną būti aktyviu ir gilintis į visas pažeidimo aplinkybes (kas administracinių teisės pažeidimų teise yra iš tikrųjų retai daroma). Galiausiai reikia pastebėti ir tai, kad corporate culture teorija iki šiol nėra įtvirtinta BK, todėl, norint šią teoriją įtvirtinti ATPK, reikėtų praktiškai nuo nulio pradėti jos kūrybą. Tačiau nepaisant nurodytų trūkumų, mūsų nuomone, corporate culture teoriją būtų galima naudoti ir administracinėje teisėje, kadangi ši teorija leidžia juridinius asmenis patraukti atsakomybėn ir tais atvejais, kai nenustatomas konkretus teisės pažeidimą padaręs fizinis asmuo, be to, ji išsprendžia fizinio asmens kaltės perkėlimo juridiniam asmeniui problemą, todėl reikia manyti, kad ji turėtų būti numatyta ir būsime ATPK.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, galima konstatuoti, jog **vienu rimčiausių argumentų prieš juridinių asmenų administracinę atsakomybę yra tai, kad iki šiol nėra sukurta vieninga juridinio asmens kaltės teorija, kuri, analogiškai kaip ir psichologinė kaltės teorija, galėtų būti visais atvejais taikoma juridinių asmenų administracinės atsakomybės atveju.** Darbe nagrinėtos netiesioginės atsakomybės (vicarious liability), identifikacijos (alter ego) ir corporate culture teorijos yra kol kas netobulos ir turi tiek savų privalumų, tiek trūkumų, kas savo ruožtu ženkliai apsunkina ir šių teorijų taikymą praktikoje, kadangi praktiškai reikalauja taikyti „kombinuotą“ juridinio asmens modelį, apjungiantį visas minėtas teorijas. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad juridinių asmenų administracinės atsakomybės įtvirtinimas savo ruožtu reikalauja, jog administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančios institucijos (taip pat ir teismai) gerai būtų susipažinusios su juridinių asmenų kaltės įrodinėjimo problemomis bei pasiruošusios aukščiau nurodytas kaltės teorijas taikyti praktikoje, kadangi „priešingu atveju, juridinių asmenų administracinė atsakomybė gali tapti tokiu pat visiškai „neveiksniu“ teisės institutu, kaip tai atsitiko su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe, įsigaliojus naujam BK.

Gaila tik, kad į aukščiau nurodytą juridinių asmenų kaltės nustatymo problematiką jokio dėmesio neatkreipė ATPK projektą 2004 m. rengusi darbo grupė: projekto 12 str. 1 d. buvo siūloma, kad juridinis asmuo atsakytų tik už administracinius teisės pažeidimus, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė, tuo tarpu tvarka, kuria vadovaujantis turėtų būti nustatoma juridinio asmens kaltė, projekte taip ir nebuvo nurodyta. Nors projekto 7 str. 1 d., apibrėžiančioje kaltės formas, naudojama asmens sąvoka, tačiau akivaizdu, jog administracinę teisės pažeidimą tyčia ar dėl neatsargumo gali padaryti tik fizinis asmuo. Konstatuotina, kad, priėmus šį Teisingumo ministerijos pasiūlytą ATPK projektą, praktikoje būtų neįmanoma administracinę atsakomybę traukti juridinius asmenis, kadangi

juridinis asmuo, kaip dirbtinis teisės subjektas, kuris neturi nei sąmonės, nei proto, negalėtų būti kaltas tyčinio ar neatsargaus administracinio teisės pažeidimo padarymu. Reikia pastebėti, kad šiuo atžvilgiu kur kas logiškesnis buvo 1995 m. gegužės 25 d. Teisingumo ministerijos pasiūlytas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas, kuriuo buvo siūloma į galiojantį ATPK įtraukti naują 16¹ straipsnį, pavadintą „Įmonės atsakomybė“. Šiame projekte buvo siūloma, jog įmonė būtų pripažinta padariusi administracinį teisės pažeidimą, numatytą ATPK specialiojoje dalyje, jei: 1) fizinis asmuo, padaręs administracinį teisės pažeidimą, buvo įmonės darbuotojas, ir 2) administracinį teisės pažeidimą padarė įmonės vadovas ar fizinis asmuo įmonės vadovo ar kolektyvinės vadovybės sprendimu, ir 3) fizinio asmens padarytas administracinis teisės pažeidimas sudaro sąlygas įmonei nustatytų pareigų nevykdymą arba įmonei suteiktų teisių viršijimą. Nors šis juridinio asmens kaltės nustatymo variantas toli gražu nėra tobulas (įmonės sąvoka turėtų būti keičiamas juridinio asmens terminu, fizinių asmenų, padariusių administracinį teisės pažeidimą ratas, nepagrįstai apribojamas tik įmonės darbuotojais), tačiau aiškiai geresnis už 2004 m. pateiktą ATPK projektą, kadangi aiškiai apibrėžia juridinio asmens kaltės nustatymo sąlygas. Be to, reikėtų atkreipti ir į 1999 m. projekto 16¹ str. 2 d., kurioje nurodoma, kad įmonės patraukimas administracinės atsakomybės pašalina asmens, veikusio įmonės interesais, administracinę atsakomybę, išskyrus atvejį, kai šio asmens veiksmuose yra kito administracinio teisės pažeidimo požymiai. 2004 m. projekte fizinio asmens, padariusio teisės pažeidimą, ir juridinio asmens administracinės atsakomybės santykio klausimas taip ir neišspręstas, todėl neaišku, ar juridinio asmens nubaudimas pašalintų jo naudai veikusio fizinio asmens administracinę atsakomybę. Galima dar kartą pakartoti, jog, atsižvelgiant į tai, kad administracinės nuobaudos atlieka ne tiek represinę, kiek prevencinę ir auklėjamąją funkcijas, taip pat į tai, kad administracinės nuobaudos yra kur kas švelnesnės nei BK įtvirtintos baudžiamosios sankcijos, reikėtų manyti, kad juridinio asmens administracinę atsakomybę turėtų pašalinti jo vardu bei interesais veikusio fizinio asmens atsakomybę. Reikia tikėtis, kad, nusprendus ATPK įtvirtinti juridinių asmenų administracinę atsakomybę, bus pašalinti aukščiau nurodyti trūkumai bei įtvirtinta efektyvi administracinio poveikio priemonių juridiniams asmenims sistema.

Pabaigai reikia pastebėti, kad juridinių asmenų kaltės nustatymo problematikai pakankamai dėmesio neskiria ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių įstatymų leidėjas. Kaip pavyzdį galima nurodyti Rusijos Federacijos administracinių teisės pažeidimų kodeksą, kurio 2.10 str. iš esmės yra skirtas suregulamentuoti juridinių asmenų administracinę atsakomybę šių juridinių asmenų likvidavimo, reorganizavimo ar pertvarkymo atveju, tačiau nieko nekalba apie juridinių

asmenų kaltės nustatymo procedūras¹²⁶. Neabejotina, kad administracinės atsakomybės taikymo juridiniams asmenims reorganizavimo, likvidavimo ar pertvarkymo procedūrų metu klausimai tikrai yra svarbūs, siekiant užtikrinti juridiniam asmeniui paskirtos administracinės nuobaudos įvykdymą, tačiau prieš pradedant spręsti minėtus klausimus, mūsų nuomone, būtina aiškiai, kada jis yra laikomas kalto dėl teisės pažeidimo padarymo.

3.2.2. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematika

Kita ne mažiau svarbi problema, su kuria susidurs administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančios institucijos, ATPK įtvirtinus juridinio asmens administracinę atsakomybę, ir su kuria, beje, šios institucijos jau susiduria šiuo metu taikydamos „ekonominės sankcijas“ juridiniams asmenims, yra neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinė atsakomybė. Pažymėtina, kad pagal iki 2001 m. galiojusį Lietuvos Respublikos įmonių įstatymą individualiosios įmonės, tikrosios ūkinės ir komanditinės (pasitikėjimo) ūkinės bendrijos buvo laikomos asmenimis, neturinčiais juridinio asmens teisių, todėl už šių įmonių prievolos valstybei ir kreditoriams savo asmeniniu turtu atsakė šio asmens dalyvis (individualiosios įmonės savininkas, tikrasis ūkinės bendrijos narys). Teisminėje praktikoje nuolat kildavo abejonių, ar taikant „ekonominės sankcijas“ bei už tą patį teisės pažeidimą baudžiant tokio asmens dalyvį, nėra pažeidžiamas ne bis in idem principas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šiuo klausimu 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime¹²⁷, išnagrinėjęs Aukštesniojo administracinio teismo prašymą įvertinti, ar administracinės atsakomybės taikymas individualiosios įmonės ir jos savininko atžvilgiu nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų, pasisakė Konstitucinis Teismas, kuris konstatavo, kad individualioji įmonė ir jos savininkas dalyvauja skirtinguose teisiniuose su valstybe, todėl ne bis in idem principas nėra pažeidžiamas. Dar kartą galima pakartoti, kad Konstitucinio Teismo nurodyti argumentai, jog, traukiant atsakomybėn asmenį, neturinčią juridinio asmens teisių, bei dalyvių, atsiranda visiškai skirtingi teisiniai santykiai, nebuvo pakankamai svarūs, todėl nenuostabu, kad ir po minėto nutarimo priėmimo panašias bylas nagrinėjusiems bylas nagrinėjusiems teismams nuolat kildavo abejonių dėl administracinės atsakomybės tiek asmenų, neturinčių juridinio asmens teisių, tiek jų dalyvių atžvilgiu teisėtumo.

Situacija šiek tiek pasikeitė 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui¹²⁸, kuris asmenims, neturintiems juridinio asmens teisių, suteikė visišką civilinį teisnumą bei pripažino juos juridiniais asmenimis, egzistuojančiais

¹²⁶ Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях. Москва: Норма. С. 37.

¹²⁷ www.lrkt.lt

¹²⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2001, Nr. VIII-1864.

nepriklausomai nuo jų dalyvių. Dėl šios priežasties, atrodo, kartu su naujuoju Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu turėjo dingti visos abejonės dėl „ekonominių sankcijų“ ir ATPK numatytos juridinio asmens vadovo taikymo galimybės. Tokią išvadą galėjo paskatinti padaryti tai, kad minėtų subjektų administracinės atsakomybės atveju formaliai turėjo būti baudžiami du, visiškai skirtingi asmenys: 1) individualioji įmonė, tikroji ūkinė ar komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija, kuri, įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, buvo baudžiama „ekonominėmis sankcijomis“ kaip visiškai savarankiškas asmuo; 2) aukščiau nurodytų juridinių asmenų vadovai, kurie administracinę atsakomybę yra traukiami ATPK nustatyta tvarka. Painiavos vėl įnešė to paties Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 str. 4 d., kurioje yra teigiama, kad „jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, **už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis**“. Pažymėtina, kad analogiškos pozicijos įstatymų leidėjas laikosi ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse¹²⁹, kurio 672 str. 1 d. teigiama, kad jeigu ūkinė bendrija neturi pakankamai lėšų išieškomoms sumoms padengti, **išieškojimas nukreipiamas solidariai į jos narių turtą**, ir 673 str., numatančiame, kad jeigu individuali (personalinė) įmonė neturi pakankamai lėšų išieškomoms sumoms padengti, **antstolis išieškojimą nukreipia į kitą jos turtą ir savininko turtą**. Taigi, nepaisant to, kad individualiosioms įmonėms ir tikrosioms ūkinėms bei komanditinėms (pasitikėjimo) ūkinėms bendrijoms Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas suteikė savarankiško juridinio asmens teisinį statutą, problema, ar, taikant administracinę atsakomybę tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų, tiek šių asmenų vadovų atžvilgiu, nebus pažeistas ne bis in idem principas, vis dar lieka aktuali.

Tačiau prieš pradedant analizuoti neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematiką, mūsų nuomone, būtina išsiaiškinti, kas yra suprantama kaip ne bis in idem principo pažeidimas. Pažymėtina, kad pažodžiui terminas „ne bis in idem“ reiškia „ne du kartus už tą patį“. Šis principas yra įtvirtintas tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹³⁰ 7 Protokolo 4 str., kuriame teigiama, kad *„niekas neturi būti antrą kartą persekiojamas ir baudžiamas tos pačios valstybės už nusikaltimą, už kurį jis jau buvo išteisintas arba nuteistas galutiniu nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymą ir baudžiamąjį procesą“*, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹³¹ 31 str. 5 d., kurioje pasakyta, kad *niekas negali būti baudžiamas už vieną nusikaltimą antrą kartą*. Iš pirmo žvilgsnio vertinant pateiktus ne bis in idem principo apibrėžimus gali susidaryti įspūdis, kad dvigubos atsakomybės draudimas galioja tik baudžiamosios teisės srityje, tačiau toks šio principo aiškinimas, mūsų nuomone, nepagrįstai susiaurintų jo taikymo ribas. Kaip jau buvo minėta,

¹²⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743.

¹³⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

kalbant apie griežtos atsakomybės teorijos taikymą juridinių asmenų atžvilgiu, ATPK ir kituose įstatymuose numatyti administraciniai teisės pažeidimai, vadovaujantis Europos žmogaus teisių praktika, suformuota *Abdubaki Öztürk v. Vokietija*, *Grädinger v. Austrija* ir kitose bylose, pagal savo teisinę prigimtį ir sankcijų griežtumą turėtų būti laikomas baudžiamojo pobūdžio nusižengimais, kuriems savo ruožtu privalo galioti ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁷ Protokolo 4 str. numatytas ne bis in idem draudimas. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad kitose Europos šalyse baudžiamoji teisė suprantama kur plačiau nei Lietuvoje ir apima visas veikas, už kurias yra **baudžiama, t.y. už kurių padarymą taikomos tokios prievartos priemonės, kurios yra nukreiptos į teisės pažeidimą padariusį asmenį, o ne į jo turimą turtą**. Dėl šios priežasties minėtose šalyse yra įprasta, kad baudžiamosios teisės reguliavimo sričiai yra priskiriama ir mūsų administracinių teisės pažeidimų teisė¹³². Todėl teorijoje yra pripažįstama, kad ne bis in idem principas nedraudžia taikyti dvigubos teisinės atsakomybės apskritai, o tik neleidžia taikyti tokias atsakomybės rūšis, kurioms yra būdingas nubaudimas kaip teisinio reguliavimo metodas (toks reguliavimo metodas yra būdingas baudžiamajai, administracinei ir drausminei atsakomybei)¹³³. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹³⁴ 6.254 str. 1 d. teigiama, jog „civilinė atsakomybė – tai **turtinė prievolė**, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo **atlyginti** padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“. Taigi, iš kodekse pateikiamo civilinės atsakomybės apibrėžimo matyti, kad pagrindinis šios atsakomybės tikslas - ne nubausti pažeidimą padariusį asmenį, o atlyginti kreditoriui padarytą žalą ir atkurti jo pažeistą teisę (kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija). Dėl šios priežasties yra laikoma, kad civilinės atsakomybės taikymas kartu su kitomis represinio pobūdžio atsakomybės rūšimis (baudžiamąja, administracine ar drausmine atsakomybe) negali pažeisti ne bis in idem principo, todėl ne bis in idem principo pažeidimu nebus laikomi tokie atvejai, kai teisės pažeidimą padariusiam asmeniui kartu bus taikoma ir baudžiamoji, ir civilinė arba ir administracinė ir civilinė atsakomybė.

Atsižvelgiant į tai, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas ne bis in idem principas yra taikytinas ir administracinės atsakomybės atveju, būtina kelti klausimą, ar šis principas nėra pažeidžiamas tais atvejais, kai administracinė atsakomybė taikoma tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų, tiek šių juridinių asmenų dalyvių atžvilgiu? Ne bis in idem principo pažeidimas šiuo atveju yra tikrai tikėtinas, kadangi neribotos civilinės atsakomybės

¹³² V. Piesliakas. Ekonominiai nusikaltimai Vakarų Europos valstybių ir JAV teisėje// Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai, 1993, T. 1. P. 40-41.

¹³³ V. Piesliakas. Dvigubos atsakomybės problema Lietuvos teisėje// Jurisprudencija, 2001, Nr. 23(15). P. 107.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2001, Nr. VIII-1864.

juridiniam asmeniui paskirta administracinė nuobauda, nesant pakankamai tokio asmens turimo turto, bus išieškoma ir šio asmens dalyvio (individualiosios įmonės savininko, tikrojo ūkinės bendrijos dalyvio) turimo asmeninio turto, t. y. neigiamos administracinės nuobaudos pasekmės, kurias realiai turėtų patirti pats juridinis asmuo, dar kartą bus adresuotos tam pačiam fiziniam asmeniui, kuris prieš tai jau buvo nubaustas už juridinio asmens padarytą teisės pažeidimą.

Atsakymą į aukščiau nurodytą klausimą savo teisminėje praktikoje pateikė Vyriausiasis administracinis teismas, kuris administracinėje byloje Nr. A15-39/2005 ir suformavo pagrindinius administracinės atsakomybės taikymo neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų atžvilgiu kriterijus.

Nurodytoje administracinėje byloje Nr. A15-39/2005¹³⁵, kurioje pareiškėju buvo individualioji įmonė, buvo skundžiama Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskirta bauda, kuri pareiškėjui buvo paskirta už Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo reikalavimų nesilaikymą. Atkreiptinas dėmesys, jog už individualiosios įmonės padarytą pažeidimą administracine tvarka nubaustas buvo ne tik pats pareiškėjas, bet ir šios individualiosios įmonės savininkas kaip fizinis asmuo.

Bylą nagrinėjusi teisėjų kolegija pažymėjo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septinto protokolo 4 str. 1 d., Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje ir Europos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R(91) 1 „Dėl administracinių nuobaudų“ 3 principu yra įtvirtintas ne bis in idem principas, reiškiantis, kad niekas negali būti persekiojamas ir baudžiamas už tą patį teisės pažeidimą (angl. offence, pranc. infraction), už kurio padarymą jis jau buvo nubaustas pagal įstatymą, arba išteisintas. Teismo nuomone, sprendžiant, ar konkrečiu atveju nebuvo pažeistas ne bis in idem principas, būtina įvertinti: 1) ar asmuo buvo „**baudžiamas**“, t. y. ar konkrečia atsakomybės forma pirmiausia buvo siekiama nubausti pažeidimą padariusį asmenį; 2) ar asmuo baudžiamas už tą patį pažeidimą (**pažeidimo, arba neteisėtos veikos tapatumas**); 3) ar pakartotinai baudžiamas asmuo yra tas pats (**asmens tapatumas**). Vertindamas pareiškėjui paskirtos baudos, numatytos Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatyme, teisinę prigimtį, Vyriausiasis administracinis teismas dar kartą pažymėjo, jog, atsižvelgiant į šios prievartos priemonės represinį pobūdį, į jos griežtumą ir taikomos sankcijos dydį, pareiškėjui paskirta „ekonominė sankcija“, kuri įstatyme buvo įvardinta kaip bauda, iš esmės turėtų būti laikoma administracine nuobauda, todėl savo ruožtu taip pat konstatavo, kad jos taikymu yra siekiama nubausti pažeidimą padariusį asmenį (baudžiamumo aspektas). Vertindamas neteisėtos veikos tapatumą, teismas nusprendė, jog ne bis in idem principas nagrinėjamu aspektu nebuvo pažeistas, kadangi administracinė atsakomybė formaliai buvo patraukti visiškai skirtingi ir savarankiški subjektai – individualioji įmonė ir jos

¹³⁵ www.lvat.lt

savininkas, tačiau tuo pačiu jis atkreipė dėmesį ir į tai, kad **tais atvejais, kai sankcijos už patį teisės pažeidimą yra taikomos formaliai skirtingiems asmenims, būtina patikrinti, ar šie atsakomybėn traukiami fizinis ir juridinis asmuo realiai nėra tapatūs**, t. y. traukiant administracinę atsakomybę juridinius asmenis, visuomet būtina patikrinti, ar juridiniam asmeniui paskyrus administracinę nuobaudą šios nuobaudos neigiamos pasekmės realiai neteks tam pačiam asmeniui, kuris prieš tai už tą patį pažeidimą jau buvo nubaustas kaip fizinis asmuo. Todėl vertindamas, ar nagrinėjamoje byloje nubaustą individualiąją įmonę pakartotinai nebuvo nubaustas tas pats fizinis asmuo, teismas pažymėjo, jog fizinio ir juridinio asmens tapatumas (tuo pačiu ir ne bis in idem principo pažeidimas) gali konstatuojamas dviem atvejais: 1) kai sutampa baudžiamų fizinio ir juridinio asmens valia; ir 2) **kai turtinių sankcijų taikymo neigiami padariniai paveikia vieno ir to paties asmens nuosavybę**. Atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjui paskirtos „ekonominės sankcijos“ išieškojimas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 673 str., gali būti nukreiptas ne tik pačios individualiosios įmonės, bet ir į jos savininko turtą, taip pat paaiškęjus, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjo savininkui jau buvo anksčiau paskirta ATPK numatyta administracinė nuobauda, kuri bylos nagrinėjimo metu buvo ir išieškota, Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad egzistuoja **reali tikimybė**, jog pareiškėjui paskirta „ekonominė sankcija“ ir jo savininkui paskirta administracinė nuobauda gali paveikti vieno ir to paties asmens – šios individualiosios įmonės savininko – nuosavybę, todėl panaikino pareiškėjui paskirtą „ekonominę sankciją“ kaip prieštaraujančią ne bis in idem principui. Taigi, Vyriausiojo administracinio teismo nuomone, ne bis in idem principo pažeidimo konstatavimui nereikia, kad juridiniam asmeniui paskirtos administracinės nuobaudos išieškojimas būtų nukreipiamas į neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio turtą, kadangi tokiu atveju pakanka ir **realios tikimybės**, jog administracinės nuobaudos taikymas antrą kartą gali paveikti už tą patį administracinį teisės pažeidimą anksčiau jau nubaustą asmenį. Vis dėl to nurodytą Vyriausiojo administracinio teismo praktiką reikėtų sukonkretinti, nurodant, kad ne bis in idem principas nebus pažeidžiamas tais atvejais, kai, pavyzdžiui, vadovaujantis Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo 7 str. 1 d., individualiosios įmonės vadovo pareigas eina ne pats individualiosios įmonės savininkas, o šio savininko paskirtas vadovas. Tokiu atveju traukiant administracinę atsakomybę individualiąją įmonę ir jos savininką, nebūtų pažeistas ne bis in idem principas, kadangi realus administracinių nuobaudų galiausiai paveiktų dviejų, visiškai skirtingų asmenų nuosavybę – individualiosios įmonės (o tuo atveju, jei įmonė neturėtų pakankamai turto, ir jos savininko) turtą bei įmonės vadovo kaip fizinio asmens nuosavybę.

Taigi, aukščiau nurodyta Vyriausiojo administracinio teismo praktika, mūsų nuomone, pateikia dar vieną rimtą argumentą prieš juridinių asmenų administracinę atsakomybę,

kadangi leidžia konstatuoti, kad **administracinės atsakomybės taikymas neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų (individualių įmonių ir ūkinių bendrijų) ir šių dalyvių atžvilgiu, visuomet kelia realią grėsmę, jog tokių asmenų atsakomybės atveju bus pažeidžiamas ne bis in idem principas**. Pažymėtina, kad Teisingumo ministerijos 2004 m. ATPK projekte juridinio asmens ir šio asmens vadovo administracinės atsakomybės santykis apskritai nebuvo sprendžiamas (ši problema, beje, iki šiol nėra išspręsta ir baudžiamojoje teisėje), todėl, įtvirtinus juridinio asmens administracinę atsakomybę ATPK taip, kaip tą siūlė Teisingumo ministerija, tikėtina, jog administracinę atsakomybę už patį teisės pažeidimą pagal skirtingus ATPK specialiosios dalies straipsnius būtų traukiami tiek neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys, tiek šių juridinių asmenų dalyviai. Be to, dvigubo baudimo įtvirtinimas ATPK, t.y. tiek juridinio asmens, tiek jo dalyvio (vadovo, savininko) atsakomybės įtvirtinimas ATPK, faktiškai apsunkintų ir administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimą, kadangi administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjančios institucijos, prieš pradėdamos taikyti administracines nuobaudas neribotos civilinės atsakomybės juridiniams asmenims, visuomet prieš tai būtų priverstos įsitikinti, ar individualios įmonės arba ūkinės bendrijos savininkui (kuris tuo pačiu yra laikomas ir šių juridinių asmenų vadovu) už tą patį pažeidimą prieš tai nebuvo taikyta administracinė atsakomybė. Todėl minėtos problemos išvengti iš esmės įmanoma tik dviem būdais:

1) aiškiai įtvirtinus, kad juridinio asmens (jo dalyvio) administracinę atsakomybę pašalina kito asmens administracinę atsakomybę;

arba

2) apskritai tiek ATPK, tiek „ekonomines sankcijas“ numatančiuose įstatymuose atsisakius juridinių asmenų administracinės atsakomybės, už juridinių asmenų daromus teisės pažeidimus paliekant atsakingais šių asmenų vadovus.

3.3. Reizumė dėl juridinių asmenų administracinės atsakomybės būtinumo

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta aukščiau, galima konstatuoti, kad darbe iš esmės pavyko išspręsti visus darbo pradžioje iškeltus uždavinius, t. y. buvo atskleista Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintų „ekonominių sankcijų“ teisinė prigimtis, išanalizuoti ir įvertinti pagrindiniai juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės instituto, įtvirtinto galiojančiame ATPK trūkumai, aptarta juridinio asmens kaltės bei neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų administracinės atsakomybės problematika. Kita vertus, tyrimo metu gauti rezultatai leidžia manyti, kad juridinio asmens administracinės atsakomybės institutas yra pakankamai naujas ir Lietuvos bei užsienio administracinėje teisėje beveik nenagrinėtas

reiškinys, kuriam turėtų būti skiriamas kur kas didesnis administracinės teisės mokslininkų dėmesys.

Savo ruožtu aptarus pagrindinius argumentus „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę bei argumentus „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę, reikėtų patikrinti ir darbo pradžioje nurodytos hipotezės teisingumą, t.y. „pasvėrus“ aukščiau nurodytus argumentus „už“ ir „prieš“, reikia įvertinti, ar iš tikrųjų juridinių asmenų administracinė atsakomybė yra būtina administracinės atsakomybės instituto dalis, kurios pagalba įstatymų leidėjas galėtų daryti efektyvų teisinį poveikį juridiniams asmenims.

Mūsų nuomone, jau vien tai, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė, nepaisant to, kad ji nėra numatyta ATPK, egzistuoja įtvirtinta „ekonominių sankcijų“ forma ATPK 2 str. 1 d. nurodytuose „kituose įstatymuose dėl administracinių teisės pažeidimų“, aiškiai patvirtina išsikeltos hipotezės teisingumą. Abejotina, kad ateityje įstatymų leidėjas galėtų apskritai atsisakyti šių „ekonominių sankcijų“, kadangi šiuo metu tai viena efektyviausių priemonių, kurios pagalba galima priversti ūkinę – komercinę veiklą vykdančius juridinius asmenis laikytis privalomų įstatymų reikalavimų. Reikia pažymėti ir tai, kad juridiniai asmenys aktyviai dalyvauja daugumoje egzistuojančių administracinių teisinių santykių, todėl būtų logiška manyti, kad ir administracinę atsakomybę jie turėtų būti traukiami kaip visiškai savarankiški administracinių teisės pažeidimų subjektai. Greta to, darbo pradžioje iškeltos hipotezės teisingumą patvirtina ir tai, kad egzistuojanti juridinių asmenų vadovų administracinė atsakomybė, kurios pagalba įstatymų leidėjas siekia priversti laikytis nustatytų reikalavimų, turi aiškių trūkumų (visų pirma reikia kalbėti apie pernelyg mažas administracines nuobaudas, kurios daugumoje atvejų yra mažesnės nei nauda, kurią juridinis asmuo gauna iš teisės pažeidimo padarymo), todėl nebeužtikrina savo prevencinės funkcijos įgyvendinimo.

Aišku, juridinio asmens administracinė atsakomybė, kaip pakankamai naujas reiškinys administracinėje teisėje, turi ir savo problemų, kurios stabdo šios atsakomybės taikymą: sunkumų kyla tiek nustatinėjant juridinių asmenų kaltę, tiek traukiant administracinę atsakomybę neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, tačiau vis dėlto šios problemos nėra neišsprendžiamos. Reikia manyti, kad juridinio asmens kaltės įrodinėjimo procesas palengvėtų, jei įstatymų leidėjas įtvirtintų visas tris juridinio asmens kaltės nustatymo teorijas - netiesioginės atsakomybės, identifikacijos ir corporate culture teoriją, pasinaudodamas ta patirtimi, kurią jis įgijo rengdamas Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Tuo tarpu ne bis in idem principo pažeidimų būtų paprasčiausia išvengti, įstatyme aiškiai įtvirtinus, jog juridinio asmens administracinė atsakomybė pašalina jo vardu ir interesais veikusio fizinio asmens, tame tarpe ir jo dalyvio, administracinę atsakomybę. Reikia tikėtis, kad prieš įtvirtinant juridinio asmens administracinę atsakomybę ATPK, bus atsižvelgta į aukščiau nurodytas pastabas bei

išvengta tų klaidų, kurias padarė ATPK projektą 2004 m. parengusi Teisingumo ministerijos darbo grupė.

Todėl apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, galima konstatuoti, jog tyrimo metu pasitvirtino darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog juridinio asmens administracinė atsakomybė yra būtina administracinės atsakomybės instituto dalis, kurios pagalba įstatymų leidėjas gali daryti efektyvų teisinį poveikį juridiniams asmenims.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės, Lietuvos Respublikos konkurencijos ir kituose įstatymuose numatytos „ekonominės sankcijos“, atsižvelgiant į represinį šių sankcijų pobūdį, į prevencinę jų funkciją, į tai, kad jas viešosios teisės normų pažeidimo atveju taiko vykdomosios valdžios institucijos specialia procesine tvarka, laikytinos administracinėmis nuobaudomis, įtvirtintomis „kituose įstatymuose dėl administracinių teisės pažeidimų“, todėl nepaisant to, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė nėra numatyta ATPK, Lietuvoje ji jau egzistuoja įtvirtinta atskiruose įstatymuose „ekonominių sankcijų“ forma.

2. Atsisakyti juridinio asmens vadovo administracinės atsakomybės ir vietoj jos ATPK įtvirtinti pačio juridinio asmens administracinę atsakomybę skatina ir galiojančiame ATPK egzistuojantys juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės instituto trūkumai: dažnas administracinės atsakomybės taikymas vadovui nesant jo asmeninės kaltės, pernelyg mažos administracinės nuobaudos, kurios nebeatlieka prevencinės savo funkcijos ir neskatina juridinių asmenų laikytis privalomų teisės aktų reikalavimų, neaiški juridinio asmens vadovui paskirtų administracinių nuobaudų išieškojimo tvarka, neteisingas ir netinkamas ATPK 14 str. 1 d. numatytos „pareigūno“ sąvokos naudojimas traukiant administracinę atsakomybę juridinių asmenų vadovus, neaiškus asmenų, kuriuos būtų galima laikyti juridinio asmens vadovu, ratas.

3. Pagrindinė juridinių asmenų administracinės atsakomybės problema yra tai, kad iki šiol nėra sukurta vieningos juridinio asmens kaltės teorijos, kuri, analogiškai kaip psichologinė kaltės samprata traukiant atsakomybę fizinius asmenis, galėtų būti taikoma visais juridinio asmens administracinės atsakomybės atvejais. Vienintelis galimas šios problemos sprendimo būdas - tai derinti netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*), indentifikacijos (*alter ego*) bei *corporate culture* teorijas, taip pat išimtiniais atvejais, kai yra padaroma itin didelė žala aplinkai, valstybei ir asmenims, taikyti griežtos atsakomybės doktriną, tačiau tokia taikytinų teorijų gausa apsunkina patį juridinio asmens kaltės įrodinėjimo procesą.

4. Administracinę atsakomybę už patį teisės pažeidimą traukiant tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, tiek jų dalyvius, kaip taisyklė, yra pažeidžiamas ne bis in idem principas, kadangi atsiranda reali tikimybė, jog neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui taikoma administracinė nuobauda gali antrą kartą paveikti už tą patį teisės pažeidimą jau nubaustą fizinį asmenį.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe nemažai buvo kritikuojamas 2004 m. Teisingumo ministerijos pateiktas ATPK projektas, manytina, kad visos šio projekto atžvilgiu adresuotos pastabos turėtų būti apibendrintos, pateikiant savo pasiūlymus kaip naujajame ATPK turėtų būti reglamentuojama juridinių asmenų administracinė atsakomybė. Todėl, mūsų nuomone, yra siūlytina:

1) Projekto 2 straipsnio 5 dalį, kurioje teigiama, kad „administracinės nuobaudos skiriamos tik pagal šį kodeksą“, pakeisti žemiau nurodytomis nuostatomis:

2 straipsnis. Pagrindinės administracinės atsakomybės nuostatos

<..>

5. Administracinės nuobaudos gali būti numatytos šiame kodekse ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose dėl administracinių teisių pažeidimų. Esant prieštaravimams tarp šio kodekso ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų dėl administracinių teisės pažeidimų nuostatų, reglamentuojančių administracinių nuobaudų skyrimo ir vykdymo procesą, pirmenybė yra teikiama šiam kodeksui, išskyrus tuos atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitiems įstatymams dėl administracinių teisės pažeidimų.

2) Projekto 12 straipsnį „Juridinio asmens administracinė atsakomybė“ siūlome keisti iš esmės, priimant visiškai naują šio straipsnio redakciją:

12 straipsnis. Juridinio asmens administracinė atsakomybė

1. Juridinis asmuo atsako tik už tuos administracinius teisės pažeidimus, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje yra numatyta juridinio asmens atsakomybė.

2. Juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytus teisės pažeidimus, jeigu priešingą teisei veikia juridinio asmens vardu ir interesais, neviršydamas juridinio asmens suteiktų įgaliojimų, padarė fizinis asmuo, kuris, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:

- 1) atstovauti juridiniam asmeniui ir/arba*
- 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu ir/arba*
- 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą.*

3. Juridinis asmuo administracinę atsakomybę traukiamas ir tais atvejais, jei priešingą teisei veikia juridinio asmens vardu ir interesais, neviršydamas juridinio asmens suteiktų įgaliojimų, padarė juridinio asmens darbuotojas arba įgaliotas atstovas.

4. Juridinis asmuo už padarytus teisės pažeidimus atsako tuomet, jei, nepavykus nustatyti konkretaus teisės pažeidimą padariusio fizinio asmens, yra konstatuojama, jog priešingą teisei veikta buvo padaryta dėl teisės pažeidimus toleruojančios juridinio asmens aplinkos.

5. Juridinis asmuo administracinę atsakomybę gali būti traukiamas ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų dėl administracinių teisės pažeidimų numatytais atvejais.

6. *Juridinio asmens patraukimas administracinę atsakomybę pašalina fizinių asmenų, veikusių juridinio asmens ir interesais, taip pat ir juridinio asmens dalyvių, administracinę atsakomybę, išskyrus tuos atvejus, jei juridinio asmens vardu ir interesais veikiantis fizinis asmuo viršija juridinio asmens suteiktus įgaliojimus.*

7. *Pagal šį kodeksą administracinę atsakomybę netraukiamos valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1029.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas// Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas// Valstybės žinios, 2006, Nr. VIII-1835.
5. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-857.
6. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2085.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1968.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743.
10. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-926.
11. Lietuvos Respublikos ekonominių sankcijų įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2160.
12. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2135.
13. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
14. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.
15. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas// Valstybės žinios, 1990, Nr. I-196.
16. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1099.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas// Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
18. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-974.
19. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2112.
20. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1206.
21. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1871.
22. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. I-1143.
23. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. IX-1804.

24. Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1904.
25. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. IX-655.
26. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. IX-1538.
27. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas// Valstybės žinios, Nr. VII-1234.
28. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. 45-1574.
29. 2004 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymas Nr. 1V-293 „Dėl Ekonominių sankcijų skyrimo taisyklių skyrimo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2004, Nr. 1V-293.

Specialioji literatūra:

30. Abramavičius. A. Mikelėnas. V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999. P. 9-18 252-264
31. Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A., Gylys A., Kalesnykas R., Pranevičienė B., Rusinas E., Šedbaras S., Urmonas A., Žilinskas D. Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 174.
32. Berger. V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997. P. 330-331.
33. Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997. P.139-144, 172-179.
34. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 623.
35. Drakšas R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika// Teisė, 2004. Nr. 53. P. 68-78.
36. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 159-170.
37. Kiršienė. J. Pakalniškis. V. Ruškytė. R. Vitkevičius. P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 155-164.
38. Kiršienė J. A. Tikniūtė. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles// Jurisprudencija, 2004. Nr. 55(47). P. 68-77.
39. Ligeikaitė. I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos// Jurisprudencija, 2003, Nr. 45 (37). P. 48-58.

40. Meškys. L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai// Jurisprudencija, 2006, Nr. 4 (82). P. 61-68.
41. Meškys. L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės įtvirtinimo galimybė// Jurisprudencija, 2006. Nr. 9(87). P. 76-83.
42. Mikelėnas. V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 228-248.
43. Naujokaitis A. Atsakomybės pagal individualių įmonių prievolės aspektai// Juristas, 2004. Nr. 6. P. 3-7.
44. Petkevičius. P. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 9-17, 32-60.
45. Petkevičius. P. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, P. 28
46. Pradel. J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 289-295.
47. Piesliakas. V. Ekonominiai nusikaltimai Vakarų Europos valstybių ir JAV teisėje// Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai, 1993, T. 1. P. 40-41.
48. Piesliakas. V. Dvigubos atsakomybės problema Lietuvos teisėje// Jurisprudencija, 2001. Nr. 23(15). P. 106-121.
49. Piesliakas. V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006. P. 336
50. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos// Teisė, 2000. Nr. 36, P. 102-112.
51. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos// Teisė, 2003. Nr. 48. P. 130-143.
52. Soloveičikas. D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos// Teisė, 2003, Nr. 46. P. 139-155.
53. Soloveičikas. D. Juridiniams asmenims taikomos bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė// Teisė, 2006, Nr. 59. P. 107-127.
54. Šedbaras. S. Administracinė atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. P. 63-95, 190-221.
55. Šulija. V. Šulija. G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje// Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33). P. 92.
56. Tikniūtė. A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai. daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU-V., 2006. P. 27.
57. Vaišvila. A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 339-365.
58. Vansevičius. S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 228-229.
59. Административная ответственность: вопросы теорий и практики. Москва, 2004, С. 139-153.

60. Агапов. А. Б. Административная ответственность: Учебник. Москва: Статут. С 12.
61. Энциклопедия уголовного права (издания профессора Малинина). Т. 4. Санкт Петербург, 2005. С. 503-519.
62. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях. Москва: Юрайт. С. 30-31.
63. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях. Москва: Норма. С. 34-35.
64. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях. Москва: Проспект, 2003. С. 35-36.
65. Павлов. В. Г. Субъект преступления. Санкт Петербург: Пресс, 2001. С. 256-267.
66. Россинский. Б. В. Административная ответственность. Москва: Издательство НОРМА, 2004. С. 3.

Teisminė praktika:

67. 2000 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
68. 2004 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „
69. 2005 m. lapkričio 3 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2000 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
70. 2005 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163² straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
71. 1998 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K-53/98, UAB „Sirowa“ vs Konkurencijos taryba.
72. 1999 m. kovo 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-31/1999, UAB „Muaro krautuvė“ vs Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.

73. 2000 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K-7-204/2000, M. Lisausko individuali įmonė „Rolis“ vs Klaipėdos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.
74. 2002 m. balandžio 3 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-540/2002, J. Matulevičius vs Klaipėdos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.
75. 2001 m. liepos 5 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A-7-615/2001, UAB "Bauer Vertrieb" vs Konkurencijos taryba.
76. 2001 m. lapkričio 19 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. 1763¹-1/2001, L. V. vs Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas.
77. 2002 m. kovo 29 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. Nr. 410-11/2002, I. Tavoraitė vs Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija.
78. 2002 m. balandžio 3 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. 506-11/2002, R. Bruožis vs Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius.
79. 2002 m. gegužės 13 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. 708-11/2002, A. Šmigelskaitė vs Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius.
80. 2004 m. sausio 20 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A-10-133/2004, J. Mastenicos individualioji įmonė vs Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.
81. 2004 m. birželio 30 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. N-1-748/2004, A. Kunčina vs Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.
82. 2004 m. gruodžio 22 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A-15-1056/2004, UAB "Rimi Lietuva" vs. Valstybinė alkoholio ir tabako kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
83. 2005 m. vasario 9 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A¹⁵-141/2005, UAB "Grasso" vs Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos.
84. 2005 m. kovo 23 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A15-39/2005, I. Ž. Personalinė įmonė vs Valstybinė alkoholio ir tabako kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
85. 2005 m. gegužės 18 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis adm. byloje Nr. A⁶⁶³ – 555 /2005, UAB „RIMI Lietuva“ vs Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba prie Teisingumo ministerijos.

Internetiniai šaltiniai:

- 86. www.lat.litlex.lt
- 87. www.lrkt.lt
- 88. www.lvat.lt
- 89. www.teismupraktika.lt

Santrauka lietuvių kalba

Magistro baigiamajame darbe analizuojama juridinio asmens administracinės atsakomybės problematika, vertinama, ar apskritai reikalinga ir būtina juridinio asmens administracinė atsakomybė.

Todėl pirmojoje darbo dalyje nagrinėjamos pagrindinės juridinio asmens esmę aiškinančios teorijos bei konstatuojama, kad apie savarankišką juridinio asmens administracinę atsakomybę galima pradėti kalbėti tik tuomet, kai atitinkamos valstybės teisėje yra pripažįstama realybės (organinė) teorija, kuri juridinį asmenį aiškina kaip visiškai savarankišką teisinių santykių dalyvį.

Antroje šio darbo dalyje trumpai aptariami pagrindiniai administracinės atsakomybės požymiai, leidžiantys atriboti ją nuo kitų egzistuojančių teisinės atsakomybės rūšių, bei aiškumo dėlei pateikiama administracinės atsakomybės sąvoka.

Trečiojoje dalyje išskiriami argumentai „už“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę: 1) tai, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė jau egzistuoja praktikoje ir yra taikoma „ekonominių sankcijų“ forma; 2) juridinių asmenų vadovų administracinės atsakomybės trūkumai, kurie nebeužtikrina efektyvaus poveikio juridiniams asmenims.

Ketvirtoje darbo dalyje nurodomi rimčiausi argumentai „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę: juridinio asmens kaltės nustatymo problemos, pasireiškiančios vieningos juridinio asmens kaltės teorijos nebuvimu, bei ne bis in idem principo pažeidimai, atsirandantys traukiant administracinę atsakomybę neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis.

Galiausiai penktoje darbo dalyje, palyginus aukščiau nurodytus argumentus „už“ ir „prieš“ juridinių asmenų administracinę atsakomybę, daroma išvada, kad juridinių asmenų administracinė atsakomybė yra būtina administracinės atsakomybės instituto dalis, todėl ją būtina įtvirtinti Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse.

Santrauka vokiečių kalba (Zusammenfassung)

In der Schlußarbeit analysiert man die Problematik der Verantwortung von juristischen Personen im Verwaltungsrecht und beurteilt man, ob solche Verantwortung der juristischen Personen überhaupt erforderlich und unbedingt ist.

Im ersten Teil der Arbeit spricht man über die wichtigsten Theorien, die das Wesen der juristischen Person analysieren, und konstatiert man, daß man über selbstständige Verantwortung der juristischen Personen im Verwaltungsrecht nur dann sprechen kann, wenn im Recht entsprechendes Staates die realistische (organische) Theorie, die die juristische Person für selbstständigen Teilnehmer der rechtlichen Beziehungen hält, anerkannt ist.

Im zweiten Teil der Arbeit bespricht man kurz die wichtigsten Merkmale verwaltungsrechtlicher Verantwortung, die diese Verantwortung von anderen Sorten rechtlicher Verantwortungen abzutrennen lassen, und gibt man auch den Begriff der verwaltungsrechtlichen Verantwortung.

Im dritten Teil der Magister-Arbeit sondert man die wichtigsten Argumente „für“ die verwaltungsrechtliche Verantwortung der juristischen Personen aus: 1) die verwaltungsrechtliche Verantwortung der juristischen Personen besteht schon in der Praxis und wird als die ökonomischen Sanktionen für die juristischen Personen angepasst; 2) die Mängel der verwaltungsrechtlichen Verantwortung juristischer Personen, die wirkungsvoller Einwirkung für juristische Personen nicht versichern.

Über die wichtigsten Argumente gegen verwaltungsrechtliche Verantwortung juristischer Personen spricht man im vierten Teil der Arbeit: die Problemen, die mit der Festlegung der Schuld von juristischen Personen verbunden sind, und die Verletzung des Prinzips non bis in idem, wenn es über die verwaltungsrechtliche Verantwortung der juristischen Personen, welche unbegrenzte Zivil-Verantwortung haben, zu sprechen ist.

Am Ende der Magister-Arbeit, wenn man die höher genannten Argumente „für“ und „gegen“ vergleicht hat, war die Schlussfolgerung gezogen, dass die verwaltungsrechtliche Verantwortung juristischer Personen ein wichtiges und unbedingtes Teil der verwaltungsrechtlicher Verantwortung ist, deshalb soll der Gesetzgeber solche Verantwortung im Kodex der verwaltungsrechtlichen Verletzungen befestigen.